

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії держави та права
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ ТА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ
Кафедра теорії, історії держави та права
КИЇВСЬКА МІСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЮЗУ ЮРИСТІВ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
на тему:

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ»
(25 червня 2015 р.)

КИЇВ - 2015

УДК 342 (477) (063)

**СХВАЛЕНО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЮ РАДОЮ НАВС
протокол № 10 від 17 червня 2015 року**

Редакційна колегія:

Горова О.Б. – кандидат юридичних наук, доцент
Завальний А.М. – кандидат юридичних наук, доцент
Лазнюк Н.В. – кандидат юридичних наук
Тихомиров Д.О. – кандидат юридичних наук

ТЕКСТ ПОДАЄТЬСЯ У АВТОРСЬКІЙ РЕДАКЦІЇ

Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України. Матеріали науково-теоретичної конференції (15 червня 2015 року) / Редкол.: О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Лазнюк, Д.О. Тихомиров. – К.: НАВС, 2015. – 107 с.

АНОТАЦІЯ

У збірнику опубліковані результати наукових пошуків фахівців конституційного права та загальної теорії права, які звернули свою увагу на сучасні проблеми державного будівництва, здійснення правової реформи в Україні. Також до збірника включені найкращі тези курсантів – лауреатів Конкурсу НАВС імені В.В. Копейчикова на кращу наукову роботу. Частина робіт присвячена характеристиці окремих галузей та інститутів права, проблемам громадянського суспільства, удосконаленню правового регулювання, захисту прав та свобод людини та громадянина. Опубліковані матеріали можуть бути використані у навчальному процесі, науковій діяльності для проведення подальших наукових пошуків окреслених проблем, є доступними для широкого загалу і сприяють формуванню високого рівня правової культури та свідомості населення в цілому.

ЗМІСТ

Корнієнко М.І. ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ. ТЕРИТОРІАЛЬНІ РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЯКИМИ ВОНИ МАЛИ Б БУТИ.....	5-6
Алентьєва Н. ЗОВНІШНІ ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	6-9
Балашова І. ПРИЧИНИ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ.....	9-11
Бєдна В. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	11-13
Білозьоров Є.В. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	13-15
Благовісний С.Г. ПРАВА ЛЮДИНИ І ПРОБЛЕМА ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	15-18
Бондар Ю.М. ПОЛІ-VERSUS МОНОЦЕНТРИЧНІ КОНЦЕПТИ ПРАВОРОЗУМІННЯ: ПОТЕНЦІАЛ ОСНОВНИХ МЕТОДОЛОГЕМ.....	18-21
Бондаренко О. ПРОВОА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	21-23
Братасюк М.Г. - ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	23-26
Бурага Ю. ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	27-28
Ваньчук І.Д. ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	29-30
Варлам М. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРОВОА ДЕРЖАВА. ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	30-32
Власенко В.П. ОБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	33-35
Горова О.Б. ПРОВОВІЙ СТАТУС ОСІБ З ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ В УКРАЇНІ.....	35-37
Добрянська Н.В. СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	38-39
Дудка Х. ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІЙ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ ЯК ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.....	39-40
Завальний А.М. ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ОBOB'ЯЗОК.....	41-43
Заворотній В. - ПРОВОВІЙ КОНСЕНСУС: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ.....	43-44
Задорожний Ю.А. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА.....	44-46
Задорожня Г.В. ЩОДО КОНТРОЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ.....	46-49
Заяць Н.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРИЙНЯТТЯ ВЛАДНИХ РІШЕНЬ.....	49-51
Зозуля А. НЕТИПОВІ ВИДИ МОНАРХІЙ ТА ЇХ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	51-53
Іваненко О.В. ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД МЕТОДУ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ.....	53-55
Каритун О. МЕНТАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ.....	55-56
Кархут О.Я. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ В УКРАЇНІ.....	57-58
Коломієць В. КОНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	58-60
Корольчук В.В. ЩОДО ПРОТИДІЇ ЕКСТРЕМІЗМУ В УКРАЇНІ.....	60-62
Коталейчук С.П. ПРОВО НА СПРАВДЕЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ.....	62-64
Кривицький Ю.В. ПОГЛЯДИ П.П.МИХАЙЛЕНКА НА ПРОБЛЕМУ РЕФОРМУВАННЯ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	65-66
Крунь В.І. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА – ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	66-67
Кудінова В. СОЦІАЛЬНО-ПРОВОА ДЕРЖАВА ЯК ЕТАП РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	68-69

Лазнюк Н.В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА ЇХ ОЗНАКИ.....	69-74
Максименко Ю.Є. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ.....	74-75
Мінченко О.В. СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМАТИКИ СПІВВІДНОШЕНЬ МОВИ ТА ПРАВА.....	75-77
Николіук Л. ХАРАКТЕРИСТИКА АНТИДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ.....	77-79
Осауленко А.О. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ФУНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ.....	79-82
Пікуля Т.О.ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО СТРУКТУРНОЇ ПОБУДОВИ ОРГАНІВ ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ.....	82-83
Пунько О.В. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	83-85
Садовий Д. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ.....	85-87
Сасацяк К.ВИДИ КОНСТИТУЦІЙ.....	87-89
Семижон А. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	89-91
Симоненко О. СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	91-93
Тихомиров Д.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦІЇ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	93-95
Тюріна О.В. - ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.....	95-96
Тян Н.О. - МОТИВАЦІЯ ДО СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ.....	96-99
Харченко Н.П. - ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ.....	99-100
Чижик М. - ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ.....	101-103
Шваб М. - МІЛІЦІЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	104-106
Швачка В.Ю.ОСНОВНІ СПОСОБИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	106-108
Шилінгов В.С. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА.....	108-110
Шляховий А. - ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕМОКРАТІЇ.....	111-113

**Корнієнко М.І. - суддя Конституційного
Суду України у відставці, к.ю.н.,
професор, Заслужений юрист України**

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ. ТЕРИТОРІАЛЬНІ РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЯКИМИ ВОНИ МАЛИ Б БУТИ

Важливою особливістю сучасної чергової спроби провести конституційну реформу є, як відомо, децентралізація державної влади взагалі, реформа місцевого самоврядування на цій основі зокрема. Проте чи готові наука і практика державного будівництва для того, щоб побудувати новітню конституційну модель місцевого самоврядування, яка відповідала б європейським стандартам? Думається, що не готові. Адже у вітчизняній науці конституційного та муніципального права немає поки що єдності точок зору як щодо походження тих повноважень, процесом реалізації яких є місцеве самоврядування (чи є вони природними, чи децентралізованими державою), щодо особливостей його предмета (це питання лише місцевого значення чи будь-яке питання, що потребує децентралізації), щодо характеру основного носія його функцій і повноважень (це лише територіальні громади? чи їх органи), а також щодо того територіального рівня, на якому є всі умови для успішного розвитку місцевого самоврядування.

Судячи по численним висловлюванням політиків і практиків у засобах масової інформації, Конституційна комісія не збирається суттєво реформувати діючу конституційну модель місцевого самоврядування, але шкода. Адже висловлюються лише пропозиції про оптимізацію територіальних громад у сільських районах шляхом їх добровільного об'єднання, а також про наділення районних та обласних рад правом створювати свої власні виконавчі органи, а отже, про звільнення їх із під опіки («міцних обіймів») районних та обласних державних адміністрацій. Це, безумовно, великий крок вперед. Проте збереження такого «громадівського» підходу до побудови системи місцевого самоврядування не дозволяє, наприклад, становленню регіонального самоврядування за європейським зразком. Адже сусідня Польща вже перебудувала систему місцевого самоврядування, яка у 90-х роках дуже нагадувала нашу. Всі рівні адміністративно-територіального поділу цієї держави (гміна, повіт, воєводство) сьогодні одночасно є і об'єктами (адміністративно-територіальними одиницями), і суб'єктами самоврядування в особі територіальних колективів їх жителів. Це дозволило полякам на всіх цих рівнях вибудувати повноцінні системи самоврядування, основними елементами яких є територіальний колектив - представницький орган - виконавчий орган, а також запровадити механізм їх взаємодії з додержанням принципу субсидіарності.

Йдеться до того, що цей досвід Польщі не буде повністю застосований в Україні. Тому хотілося б висловити декілька міркувань щодо вдосконалення діючої (старої) системи місцевого самоврядування, якщо вона буде збережена. Нам видається, що така система була б більш дієвою, якщо б нараховувала не три, а лише два рівні. Таке питання у свій час обговорювалося і при розробці та прийнятті чинної Конституції України. Пропонувалося, наприклад, щоб первинним (базовим) територіальним рівнем місцевого самоврядування були сільський район та місто обласного значення. Аргументувалася ця пропозиція тим, що тільки на рівні сільського району є всі необхідні економічні, демографічні та інші умови для повноцінного розвитку місцевого самоврядування, нормального функціонування відповідної територіальної громади. Проте, політики під впливом громадівської концепції місцевого самоврядування, прихильники якої вважають, що територіальна громада можлива тільки, в так званому «природному» населеному пункті (тобто селі, селищі, місті) ця ідея не пройшла.

Сьогодні в засобах масової інформації активно обговорюється питання про те, як і з ким саме мають об'єднуватися територіальні громади. При цьому лунає іноді досить переконлива думка про те, що сільські громади бажали б об'єднуватися саме з районними центрами. Тобто йдеться про створення тоді так званих райгромад. І навпаки, міста районного значення не погоджуються з таким об'єднанням та ініціюють питання про перетворення їх у міста обласного

значення. Доречі, ще Законом УРСР «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве самоврядування» від 7 грудня 1990 року дозволялося на добровільних засадах підіймати базовий рівень місцевого самоврядування на рівень сільського району. Отже, на наше переконання, об'єднання територіальних громад в єдину районну громаду створило б умови для побудови двохрівневої системи місцевого самоврядування, в якій спільні інтереси самодостатніх територіальних громад сільських районів та міст обласного значення були б представлені обласними радами.

Створення єдиних територіальних громад сільських районів, по-перше, урівняло б правові та організаційні можливості районних рад з правовими та організаційними можливостями рад міст обласного значення. По-друге, відпала б практична необхідність у створенні на рівні районів районних державних адміністрацій. По-третє, спростило б порядок проведення виборів до обласних рад при умові, що ці вибори проводились би за мажоритарними багатомандатними виборчими округами, кількість яких співпадала б з кількістю територіальних громад районів та міст обласного значення (такий порядок виборів до обласних рад, як відомо, вже застосовувався, але безпідставно був скасований). Природно, що такий порядок формування обласних рад посилює не тільки функціональний, а й органічний їх зв'язок з територіальними громадами, сприяє б зміцненню цілісності всієї системи місцевого самоврядування.

Пропоновані зміни в системі місцевого самоврядування вимагатимуть вдосконалення конституційно-правового статусу органів самоорганізації населення, зокрема сільських, селищних та міських (міст районного значення), комітетів. Ці органи, на нашу думку, могли б стати дієвими периферійними ланками виконавчих комітетів районних рад, що діють на громадських засадах та реалізують деконцентровані районними радами окремі повноваження місцевого самоврядування.

**Алентьєва А., курсант 1 курсу
ННПФЕКП НАВС
Науковий керівник - Горова О.Б.,
професор кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н., доцент**

ЗОВНІШНІ ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Категорія “функції держави” є однією з найважливіших і ємних понять державознавства. Кожен правознавець повинен розуміти поняття, пов'язані з функціями держави, державною політикою, внутрішніми та зовнішніми напрямками діяльності держави тощо. Ці знання необхідні для всебічного розуміння механізму функціонування та напрямків розвитку держави, особливо враховуючи недавні події, і саме в цьому полягає актуальність обраною теми роботи.

Функції держави - головні напрямки і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність.¶Функції держави не можна ототожнювати з функціями її окремих органів, які є частиною апарату держави і відбиваються у компетенції, у предметі ведення, у правах і обов'язках (повноваженнях), закріплених за ними.[1, 115]

Наведені нижче функції держави відбивають реалізацію загальносоціальних, або «спільних справ» (а не класових), що забезпечують об'єктивне існування людей. Можна класифікувати функції сучасної держави за різними критеріями: суб'єктами, об'єктами, способами, засобами та іншими елементами державної діяльності.

Функції цивілізованої держави за сферами (об'єктами) її діяльності можна поділити на внутрішні і зовнішні.

Внутрішні функції - забезпечують внутрішню політику держави і до них можна віднести:

- 1) політичну вироблення внутрішньої політики держави, регулювання сфери політичних відносин, забезпечення народовладдя;
- 2) економічну - регулювання сфери економічних відносин створення умов для розвитку виробництва; організація виробництва на основі визнання і захисту різних форм власності,

підприємницької діяльності; прогнозування розвитку економіки;

3) оподаткування і фінансового контролю - організація і забезпечення системи оподаткування і контролю за легальністю прибутків громадян та їх об'єднань, а також за витратою податків;

4) соціальну - забезпечення соціальної безпеки громадян, створення умов для повного здійснення їх права на працю, життєвий достатній рівень; зняття і пом'якшення соціальних суперечностей шляхом гуманної та справедливої соціальної політики;

5) екологічну - забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території держави; охорона і раціональне використання природних ресурсів; збереження генофонду народу;

6) культурну (духовну) - консолідація нації, розвиток національної самосвідомості; сприяння розвитку самобутності усіх корінних народів і національних меншин; організація освіти; сприяння розвитку культури, науки; охорона культурної спадщини;

7) інформаційну - організація і забезпечення системи одержання, використання, поширення і збереження інформації;

8) правоохоронну - забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин.

Зовнішні функції - забезпечують зовнішню політику держави і є такими:

1) політична (дипломатична) - встановлення і підтримання дипломатичних зносин з іноземними державами відповідно до загальновизнаних норм і принципів міжнародного права;

2) економічна - встановлення і підтримання торгово-економічних відносин з іноземними державами; розвиток ділового партнерства і співробітництва в економічній сфері з усіма державами, незалежно від їх соціального ладу та рівня розвитку; інтеграція до світової економіки;

3) екологічна - підтримання екологічного виживання на планеті;

4) культурна (гуманітарна) - підтримання і розвиток культурних і наукових зв'язків з іноземними державами; забезпечення збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що мають культурну цінність; вжиття заходів щодо повернення культурних цінностей свого народу, які знаходяться за кордоном;

5) інформаційна - участь у розвитку світового інформаційного простору, встановлення режиму використання інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами;

6) оборона держави - захист державного суверенітету від зовнішніх посягань як економічними, дипломатичними, так і військовими засобами;

7) підтримання світового правопорядку - участь у врегулюванні міжнаціональних і міждержавних конфліктів; боротьба з міжнародними злочинами. У зовнішніх функціях держави можна виділити два основні напрямки: зовнішньополітична діяльність (тут особливе значення має функція оборони країни) і зовнішньоекономічна діяльність.[7, 37]

Головна мета та основні напрями зовнішньої політики України – це забезпечення сприятливих умов для удосконалення та демократизації суспільства, просування його шляхом соціального прогресу, досягнення загальної безпеки й роззброєння, розвиток міцних дружніх, добросусідських відносин та різностороннього співробітництва, участь у вирішенні глобальних проблем сучасності, сприяння укріпленню та прогресу світової спільноти.[2, 25]

Однією з основних, найбільш важливих та складних функцій Української держави є політична функція. В юридичній літературі наявно багато визначень даної функції держави, але найчастіше під останньою розуміють вироблення внутрішньої політики держави, регулювання сфери політичних відносин, визначення "правил гри" суб'єктів політичної системи суспільства та забезпечення народовладдя. Наголошуючи на багатогранності даної функції, М.В.Цвік зазначає, що політична функція держави створює умови для ефективного виконання всіх інших функцій, забезпечує реалізацію волевиявлення народу шляхом прийняття відповідних законів та інших державних рішень, реалізацію прав громадян на участь у формуванні державної влади і прийнятих нею рішень.[12, 56] Вона спрямована на створення умов для самоорганізації і самоврядування

народу, його залучення до вирішення державних справ, формування демократичного громадянського суспільства. Політична функція виконується також шляхом реформування державного механізму; вироблення правових статутів для діючих у суспільстві політичних сил; здійснення нагляду за їх діяльністю; прийняття відповідно до закону необхідних заходів з метою упередження, припинення незаконних дій; виконання дій, спрямованих на налагодження всебічних зв'язків з населенням країни.

Провідну роль у здійсненні політичної функції відіграє робота по реалізації національної політики. Перейшовши на шлях розвитку та становлення суверенної, правової, соціальної демократичної держави, формування громадянського суспільства, орієнтуючись на окреслені світовою спільнотою демократичні та гуманітарні за змістом і спрямованістю, міжнародні стандарти, Україна поставила перед собою завдання – вироблення та впровадження єдиної цілеспрямованої загальнонаціональної правової політики, створення ефективного механізму дії права, цивілізоване використання юридичних засобів у досягненні правових цілей (забезпечення прав і свобод, формування правової держави, зміцнення законності і правопорядку тощо). За сутністю й соціальними цілями правова політика є особливим і необхідним компонентом державної політики, закріплення й забезпечення політичного курсу країни, санкціонованого волею народу і його політичних лідерів, що відбувається у діяльності владних структур.[6, 74]

Щодо конституційного закріплення політичної функції нашої держави, то відповідно до Основного закону носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Основними суб'єктами правової політики є Верховна Рада, Президент та Кабінет Міністрів України, які уповноважені визначати правові методи формування, реалізації та забезпечення основних напрямів суспільного розвитку, а також розв'язувати соціально-економічні та суспільно-політичні проблеми в загальнонаціональному вимірі. Також, відповідно до Конституції, суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Держава гарантує свободу політичної діяльності, громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. З метою забезпечення народовладдя і безпосередньої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами в Україні проводяться референдуми, які є способом прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення. Зокрема всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування.

В ст. 2 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», від 1 липня 2010 року зазначено, що засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загально визначених принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

Варто також зазначити, що в залежності від спрямованості діяльності органів державної влади можна виокремити три напрями реалізації правової політики, а саме:

- 1) формування вітчизняного правового поля;
- 2) реалізація національних інтересів за умов дотримання вимог чинного законодавства;
- 3) формування правової культури та правосвідомості громадян.

Список використаної джерел:

1. Забарний Г.Г., Р.А.Калюжний, В.К.Шкарлупа “Основи держави і права”: Навчальний

посібник.-К.:2002.-третє видання, -384с.

2. Загальна теорія держави і права/За редакцією В.В.Копейчикова, - К.: Юрінком інтер-1999р.,С.-71.
3. Кельман М.С., О.Г.Мурашин, Н.М.Хома. Загальна теорія держави і права”: Підручник.-Львів: ”Новий світ-2000”2003 – 584с.
4. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/За редакцією академіка АпрН України, доктора юридичних наук, професора Ю.М.Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В.С.Журавського.-К.:Видавничий дім “Ін Юре”,2002.-544с.
5. Конституція України.: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. Д.:”Видавництво Стакер”,2003.-64с.
6. Котюк В.О. “Основи Держави і Права “ :Навчальний посібник–К.:Вентурі.,1997 – 224с.
7. Мотиль І. І. Основні внутрішні функції Української держави [Текст] : монографія / І. І. Мотиль ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. - К. : ТОВ "ВБ "Аванпост-Прим", 2008. - 184 с.
8. Основи економічної теорії/За ред. С.В.Мочерного. - К.: Видавничий центр “Академія”,1998.- 464 с
9. Погорілко В.Ф., О.Ф.Фрицький, О.В.Городецький та ін. “Конституційне право України”-К.:2000 – 196с.
10. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч". посібник. Вид. 6-е - Х.: Консум, 2002. – 160 с
11. Теорія держави і права (опорні конспекти). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів./Кравчук М.В.-К.:Атіка,2003.-288с.
12. Цвік М.В., В.Д.Ткаченко, О.В.Петришин ”Загальна теорія держави і права”2002-540с.

Балашова І. - курсант 1 курсу

ННІПФСК НАВС

**Науковий керівник – Тихомиров Д.О., ст.
викладач кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н.**

ПРИЧИНИ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ

Головною рисою нашої держави, що суттєво відрізняє її від цивілізованих європейських країн, є на сьогоднішній день зменшена роль законності в розвитку держави та суспільства. Серед багатьох професій, які охоплюються єдиним поняттям юрист, на особливу увагу заслуговують слідчі, правовий нігілізм яких створює серйозну загрозу брутального порушення прав людини, отже, є дуже негативним явищем, подолання якого можна розглядати у числі пріоритетів діяльності правової держави. [1]

Правовий нігілізм - це заперечення, ігнорування та негативне ставлення до права, закону та правових форм організації суспільних відносин, прав і свобод інших осіб. Його сутність полягає в загальному негативному відношенні до права, законів, нормативного порядку. [2, ст. 235]

Відповідно до законодавства слідчий виступає як самостійна особа, яка керується внутрішнім переконанням та вимогами закону при дослідженні обставин справи, самостійно приймає всі рішення щодо спрямування слідства та провадження процесуальних дій і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне виконання. Професійна деформація слідчого є небезпечним та негативним явищем. Це обумовлено тим, що слідчий виступає суб'єктом правозастосування, тому від правильного застосування норм права залежить дотримання і забезпечення принципу законності. Слідчий, нехтуючи нормами права, формує у суспільстві негативне ставлення до органів внутрішніх справ, держави, адже він є її представником. [3]

Серед різноманіття форм, сторін, граней прояву правового нігілізму слідчого як найбільш загальні та суттєві називаються:

- навмисні порушення діючих законів і інших нормативно-правових актів;
- слідчі (процесуальні) помилки. [4]

Причини правового нігілізму в діяльності слідчих:

- фактори, зумовлені специфікою правоохоронної діяльності;
- фактори особистісної властивості;
- фактори соціально-психологічного характеру.

До факторів, обумовлених специфікою діяльності правоохоронних органів відносяться:

1. Детальна правова регламентація діяльності, що поряд з позитивним ефектом може призводити до зайвої формалізації діяльності, елементів бюрократизму;
2. Наявність владних повноважень по відношенню до громадян, що деколи виявляється у зловживанні і необґрунтованому їх використанні співробітниками;
3. Корпоративність діяльності, яка може бути причиною виникнення психологічної ізоляції співробітників органів правопорядку та відчуження від суспільства;
4. Підвищена відповідальність за результати своєї діяльності;
5. Психічні та фізичні перевантаження, пов'язані з нестабільним графіком роботи, відсутністю достатнього часу для відпочинку і відновлення витрачених сил;
6. Екстремальність діяльності (необхідність виконання професійних завдань в небезпечних для життя і здоров'я ситуаціях, ризик, непередбачуваність розвитку подій, невизначеність інформації про діяльність кримінальних елементів, загрози з боку злочинців та ін);
7. Необхідність у процесі виконання службових завдань вступати в контакт з правопорушниками, що може призводити до засвоєння елементів кримінальної субкультури (використання кримінального жаргону, звернення за прізвиськами тощо).

До факторів, що відображає особливості співробітників органів правопорядку, відносяться:

1. Неадекватний можливостям співробітника рівень вимог і завищені особистісні очікування;
2. Недостатня професійна підготовленість;
3. Специфічний зв'язок між деякими професійно значущими якостями особистості співробітника (так, рішучість у поєднанні зі зниженим самоконтролем може розвинути в надмірну самовпевненість і т.п.);
4. Професійний досвід, тобто набута практика, яка може спричинювати правовий нігілізм, адже не у всіх випадках законне вирішення справи є справедливим;
5. Професійні настанови (наприклад, сприйняття дій інших людей як можливих порушників закону може призвести до обвинувального ухилу в діяльності, глобальної підозрілості та ін);
6. Особливості соціально-психологічної дезадаптації особистості органів правопорядку, що призводять до прояву агресивності, схильності до насильства, жорстокості у поводженні з громадянами та ін;
7. Зміна мотивації діяльності (втрата інтересу до діяльності, розчарування в професії та ін.)

До факторів соціально-психологічного характеру належать:

1. Неадекватний і грубий стиль керівництва підлеглими;
2. Несприятливий вплив найближчого соціального оточення поза службою (наприклад, родини, друзів та ін);
3. Низька суспільна оцінка діяльності органів правопорядку, що часом веде до безвихідності у діяльності слідчих, виникнення професійного безсилля і невпевненість у необхідності своєї професії. [5]

Також причини виникнення правового нігілізму можна поділити на об'єктивні і суб'єктивні. До суб'єктивних причин належить недостатній рівень розуміння того, що вирішення проблем суспільства неможливо врегулювати лише правом, а тільки сукупною дією права, соціальних, економічних та інших заходів. Так, у багатьох формується переконання в тому, що достатньо прийняти ряд розумних законів – і всі проблеми суспільства вмиль будуть вирішені,

коли ж цього не відбувається, настає розчарування, переконання в тому, що закони нічого не дають. До об'єктивних причин належить розходження загальнодержавних із відомчими інтересами. Декларативність і відсутність в діючих законах норм прямої дії дає підґрунтя для їх деталізації в інструкціях та інших підзаконних нормативно-правових актах, що видають міністерства та відомства. Досить часто ними закріплюються положення, які суперечать законодавчим настановам та виражають їх відомчі інтереси. [6]

Таким чином, можна зробити висновок про те, що професійна діяльність здатна змінювати особистість працівника, деформувати її, на відміну від непрофесійної діяльності та призводить до неவிпадкових, але закономірних розбіжностей у фахових типах особистості.

Подолання правового нігілізму – складний та тривалий процес, який насамперед передбачає освоєння фахівцями-юристами нової парадигми праворозуміння, розвиток людиноцентристської правової ідеології. В цьому контексті є досить актуальною ідейна спадщина видатного вітчизняного правознавця Б.Кістяківського, який вважав, що дія права вимагає безперервної духовної активності всіх членів суспільства, істинної творчості кожної особистості. Таким чином, саме особистість виступає основою формування правового ладу. Дане положення можна розглядати як відправну тезу правового виховання та формування професійної культури майбутніх слідчих. [7]

Список використаних джерел:

1. Бондаревський В.Г. Правовий нігілізм в Україні та шляхи його подолання [Електронний ресурс] / Електронна бібліотека підручників. - Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-text-11919.html
2. Теорія держави і права: Навч. посіб. / В.В. Галуцько, Г.О. Пономаренко, В.К. Шкарупа. За заг. ред. В.К. Шкарупи – Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2007. - 280 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України / Відомості Верховної Ради УРСР, № 2, 12.01.1961, ст. 15
4. Кожевников В.В., Марфицин П.Г. Правовой нигилизм следователя [Електронний ресурс] / Правові технології. - Режим доступу: <http://lawtech.agava.ru/pub/bstat58/bstat581.htm>
5. Буданов А. В. Педагогика личной безопасности сотрудников ОВД: Учебно-методическое пособие. - М.: РИО МВД, 1996. - С.42.
6. Линдюк В. С. Причины правового нигилизма в Украине [Електронний ресурс] / Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками. - Режим доступу: www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=43.
7. Нечипоренко О. М. Правовий нігілізм юристів: ознаки та форми прояву [Електронний ресурс] / Law-property. - Режим доступу: www.law-property.in.ua/articles/37-legal-nihilism-lawyers-signs-of-forms-of-display.html

Бєдна В. - курсант 1 курсу ННПФСКМ НАВС

Науковий керівник – Тюріна О.В., професор кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Актуальність даної проблематики полягає у тому що, у період сьогодення гостро постала теоретична і практична потреба вироблення перспективного підходу до оцінки української історії і незалежної, самостійної ідеологічної та політичної позиції щодо оцінки шляхів і засобів розвитку громадянського суспільства в Україні. Процес становлення громадянського суспільства складний і суперечливий, зародження та розвиток громадянського суспільства відбувається протягом тривалого періоду еволюції сучасної цивілізації.

У філософській, політологічній та правовій науці пропонується чимало визначень поняття «громадянське суспільство», які наголошують на тих чи інших важливих його аспектах. На перший план можуть виступати такі його сутнісні риси, як «сукупність індивідів», «неодержавлені суспільні відносини», «реалізація прав та свобод людини» тощо. Ці підходи є виправданими з точки зору тих конкретних завдань, які стоять перед дослідженням громадянського суспільства в межах різних соціальних дисциплін. Однак при дослідженні громадянського суспільства в контексті юридичної проблематики найбільш обґрунтованим буде наголошування на інституціональній його характеристиці.

З даної позиції вбачається можливим зазначити, що, громадянське суспільство – це сукупність громадських інститутів, які сформовані на добровільних засадах, діють на самоврядних засадах у межах Конституції та законів, за посередництвом яких індивіди вільно реалізують свої основні природні права і свободи. Громадянське суспільство є сукупністю соціальних відносин, де здійснюються основні права людей – на життя, свободу, безпеку, власність. На теренах громадянського суспільства людина виступає вже не тільки як абстрактний індивід, пасивний об'єкт владних відносин, а й як суб'єкт права, активний носій певних, визначених юридичними нормами прав і свобод.

Громадянське суспільство у своєму функціонуванні відповідним чином пов'язане із державною організацією. Як остання і найвища досі форма суспільних об'єднань, ця організація протягом тривалого історичного періоду проходить певний процес у своєму розвитку. Держава, як така, зазнає у своєму устрої, своїх засадах і у своєму реальному змісті суттєвих і кардинальних змін. У розвитку держави, базуючись на правовому статусі особи у той чи інший історичний період, можна виділити такі етапи, як зародження держави, антична держава, держава раннього середньовіччя, станова держава, капіталістична і сучасна держава.

У сучасному державознавстві виділяють дві основні моделі співвідношення громадянського суспільства і держави: лібералізм і етатизм. З позиції лібералізму, чим менше втручання держави у сферу громадянського суспільства, тим краще для суб'єктів громадянського суспільства. Етатизм займає протилежну позицію у цьому питанні: чим більше втручання держави (в межах розумного), тим краще громадянському суспільству.

Завданням сьогодення є правильне обрання моделі суспільного розвитку, яка охоплюватиме все соціальні прошарки та регіони, всіх свідомих і небайдужих до України людей. Складовою цієї моделі є наповнення поняття «народовладдя» реальним змістом. Якщо головний ресурс країни – це люди і суспільство, то саме вони мають вирішувати, як жити і розвиватись державі, як боротись з корупцією, які пріоритети обирати для розвитку суспільства.

У Конституції України, так само як й у конституційному законодавстві інших держав, існує цілий ряд статей, що нормативно встановлюють і конкретизують принципи функціонування держави, насамперед у частині взаємодії її з громадянським суспільством. Визначивши загальні принципи діяльності державної влади, які випливають з поняття правової держави, варто зосередитись на принципах, які можуть бути визначені як засадничі для всіх гілок державної влади, а отже, й для системи державної влади як такої, коли вона розглядається саме у контексті взаємодії з громадянським суспільством.

Однією з головних умов забезпечення соціально-політичної стабільності в державі є належний розвиток громадянського суспільства. Саме тому згідно із Законом України “Про основи національної безпеки України” створення громадянського суспільства віднесено до пріоритетних національних інтересів. Це означає, що розв'язання проблеми інтенсифікації процесів його становлення як одного із ключових чинників забезпечення суспільно-політичної стабільності є досить актуальним завданням, на що звертає увагу чимало дослідників.

Головний висновок, який має бути зроблений, полягає у тому, що радикального переосмислення потребує насамперед загальний підхід до розвитку України й утвердження демократії. Суть цього підходу полягає у посиленні ролі громадянського суспільства в його взаємовідносинах із державою. Іншого шляху немає, оскільки намагання йти тим самим шляхом, що й раніше, призведе до втрати всіх історичних шансів.

Специфіка сучасної ситуації в Україні зводиться до того, що відбувається двоєдиний

процес формування і громадянського суспільства, і правової держави, де громадянські права людини підпорядковуються нормам міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Влада в Україні: шляхи до ефективності. Всеукраїнський форум учених-правознавців / відп.ред. О. В. Святоцький. – К., 2010. – 688 с.
2. Ковальчук В. Б., Іщук С. І. Правові засади взаємодії громадянського суспільства та державної влади в процесі демократичної легітимації: моногр. – Острогоз, 2013. – 268 с.
3. Лук'янов Д. В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання) : моногр. – Х., 2007. – 320 с.
4. Медведчук В. В. Громадянське суспільство: Український вибір : моногр. – К., 2012.- 568 с.

**Білозьоров Є.В. - заступник начальника
кафедри теорії держави та права НАВС,
к.ю.н., доцент**

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Ефективне розв'язання проблем демократичної трансформації українського суспільства, зокрема формування соціальної правової держави, національної системи права і законодавства, об'єктивно зумовило зростання ролі правознавства, яке повинно стати основним інтелектуальним чинником забезпечення державно-правових процесів в Україні. Для правознавства, яке розвивається в період глибинних реформ, корінних перетворень українського суспільства, дослідження методологічних засад формування сучасної правової держави набуває особливого значення.

Реалії нового століття зумовлюють невідпинне зростання соціальної значущості юридичної науки. За цих умов наукове обґрунтування стає обов'язковою основою ефективності державних рішень, юридична наука набуває рис соціального інституту, покликанням якого є забезпечення стійкого розвитку суспільства, добробуту та прогресу. Усе це передбачає підвищені вимоги до методологічної оснащеності наукових досліджень, пошуку оновлених, відповідних виклику сьогодення світоглядних орієнтирів, осмислення сучасних наукових підходів і конкретних способів теоретичних досліджень [1, с. 10].

На нашу думку, сучасний стан юридичної науки не відповідає реаліям сьогодення. Цей кризовий стан зумовлюється антиантропоцентризмом, неспроможністю до прогнозування державно-правових явищ, спекулятивністю, нераціональністю, «засиллям традицій», методологічною слабкістю, ортодоксальністю радянського права.

Розбудова державності України в умовах сьогодення вимагає переосмислення та концептуалізації наукових ідей та поглядів, що торкаються сутності і значення чинників, які впливають на формування правової держави. Розвинена наука, високий рівень освіти та культури, у тому числі й культури управління – це той фундамент, без якого неможливо досягти справжньої незалежності держави [2, с. 1 – 12].

Тому сучасна юридична практика вимагає від юриспруденції постійного вдосконалення методології. Очевидно, що для сучасної юридичної науки необхідно оновлення інструментарію дослідження. Успіх вирішення будь-якої проблеми залежить від наявності та ступеня розробленості методологічних передумов. За їх відсутності практичні дії виявляються або даремними, або небезпечними, породжуючи неочікувані наслідки, або ж узагалі – протилежні поставленим цілям [3, с. 14]. Результати наукової та практичної діяльності людей є наслідком не лише того, хто діє або на що спрямовано пізнавальну діяльність, а й того, яким методологічним інструментарієм здійснюється сам пізнавальний процес [4, с. 210].

На думку Ю.С. Шемшученка та В.Д. Бабкіна, до фундаментальних проблем юридичної науки під кутом зору демократичної трансформації українського суспільства належить

розроблення методології юридичних досліджень, об'єктивне вивчення історичного досвіду в галузі державно-правового будівництва. Істотного оновлення потребує методологія вітчизняного правознавства в напрямі наближення до найбільш вагомих загальноновизнаних досягнень європейської та світової наукової думки [5, с. 6].

Нині є всі підстави стверджувати, що найважливішим досягненням у розробці методологічних проблем у правовій науці України є шлях утвердження як світоглядних орієнтирів основних загальнолюдських цінностей – засад демократичної, правової, соціальної держави, соціальної справедливості, гуманізму, поваги до людської гідності, прав і свобод людини та громадянина. У цьому плані постає завдання завершення процесу переходу наукових юридичних досліджень на сучасні методологічні орієнтири, які знайшли своє закріплення в чинній Конституції України.

У створенні сучасних і творчому переосмисленні здобутих у минулому юридичних знань система вітчизняної правової науки має спиратися на міцний методологічний фундамент, розроблення та вдосконалення якого повинні постійно перебувати в центрі уваги як загальної теорії цієї науки, так і теорій галузевих наук, належати до фундаментальних проблем вітчизняної юридичної науки, осмислення яких має сприяти як внутрішньодержавній стабілізації суспільних відносин, так і демократії взагалі [6, с. 22].

Формування новітньої наукової методології юридичної науки в Україні відбувається такими способами: по-перше, шляхом трансформації вже апробованих методів науки радянського державного права; по-друге, шляхом запозичення позитивно зарекомендованої наукової методології, яка не визнавалася в науці радянського державного права, але практикувалася в зарубіжній юридичній науці; по-третє, шляхом залучення до методологічного апарату юридичної науки методів, що використовуються в інших науках, – соціології, політології, психології, статистиці, кібернетиці, теорії управління, синергетиці [7, с. 109].

Основною складовою, на нашу думку, визначальною за евристичним потенціалом для юридичної науки, є методологічні підходи. У фаховій літературі відмічається, що на відміну від методу науки, розуміння методологічного підходу викладається переважно в методологічних працях, зокрема в контексті розгляду проблеми системного підходу [8, с. 47].

На думку М.М. Тарасова, методологічний підхід у юриспруденції – це бачення певного ракурсу дослідження, шляхом сприйняття відповідних засобів мислення або у формі цілісної системи, або у вигляді окремих конструкцій, дослідницьких рамок і принципів для вирішення власне наукових завдань і проблем; спосіб «помислити» об'єкт [9, с. 234].

У свою чергу С.В. Бобровник стверджує, що методологічний підхід – це сукупність знань про процес наукового дослідження, а метод – це лише сукупність способів і засобів пізнання об'єкта дослідження [10, с. 13 – 14].

Заслуговує на увагу точка зору О.Ф. Скакун, яка вважає, що методологічний підхід виявляє себе тоді, коли необхідно залучити в юриспруденцію методологічні засоби як філософського та метанаукового рівнів (загальна теорія систем, теорія моделювання, загальна теорія діяльності тощо), так й інших наук, які «працюють» на принципову методологічну орієнтацію наукового дослідження [11, с. 214].

Таким чином, на основі опрацьованого матеріалу та підтримуючи позицію С.Д. Гусарева та О.Д. Тихомирова, вважаємо, що методологічний підхід є одним із основних компонентів парадигми та розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів. Він об'єднує різноманітні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких одні або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжний характер [12, с. 66].

Список використаних джерел:

1. Тацій В. Я. Правосвідомість і правова культура в процесі формування правової держави в Україні / В. Я. Тацій, О. В. Петришин // Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики : матеріали наук. конф. до 20-ї річниці незалежності України (Київ, 21 черв. 2011 р.) / За ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка ; упоряд. : В. П. Горбатенко, І. О. Кресіна. – К. : Юридична думка, 2011. – С. 22 – 29.

2. Патон Б. Наука готова стати фундаментом для побудови справді незалежної держави / Б. Патон // Голос України. – 4 квітня 2014 р. – № 65 (5815). – С. 1 – 12.
3. Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении / А. И. Демидов // Правоведение. – 2001. – № 4. – С. 14 – 22.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
5. Шемшученко Ю. С. Юридична наука України на сучасному етапі / Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін // Правова держава. – 2005. – Вип. 16. – С. 5 – 9.
6. Серьогін В. О. Конституційне право України : навч. посіб. / В. О. Серьогін ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 368 с.
7. Фесенко Н. С. Державна культурна політика: закордонний досвід / Н. С. Фесенко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 25. – С. 414 – 416.
8. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки : [монография] / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 392 с.
9. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки : [монография] / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург : Изд-во Гуманитар. ун-та, 2001. – 265 с.
10. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : [монографія] / С. В. Бобровник. – К. : Юридична думка, 2011. – 384 с.
11. Скакун О. Методологічний підхід і метод у порівняльному правознавстві: їхнє співвідношення / О. Скакун // Про українське право : Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка / За ред. проф. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2009. – Чис. IV. – С. 210 – 219.
12. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 495 с.

**Благовісний С. Г., проректор з науково-педагогічної роботи
Українського державного університету
фінансів та міжнародної торгівлі,
к.ю.н, доцент**

ПРАВА ЛЮДИНИ І ПРОБЛЕМА ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ПРАВООХОРОНЦІВ

Забезпечення прав і свобод особистості у сучасній демократичній державі становить одну із ключових засад, що на ній ідеологічно базується функціонування всього механізму державного апарату. Саме ця мета визначає стратегію й тактику його розвитку, окреслює провідні завдання, структурує способи їхнього досягнення, адекватно до громадсько-політичних реалій сьогодення та до перспектив демократичного поступу. Правова та правоохоронна складова такого функціонування державного апарату видаються у вказаному контексті чи не ключовими, адже саме довкола їх призначення та функціонального наповнення формується силове поле демократичної державності, структуруються найбільш адекватні ідеології та меті демократичного державотворення правоохоронні моделі.

У країнах розвинутої демократії цій проблематиці приділяється першорядна увага. Власне кажучи, не буде перебільшенням сказати, що в таких країнах, де демократія налічує багато століть накопиченого історичного досвіду сама сутність взаємодії людини й держави неможлива без всебічного та всеохоплюючого правового забезпечення прав та свобод індивідуальності, без досконалого законодавчого регулювання всіх вимірів такої взаємодії. Зайве, внаслідок очевидності, наголошувати, що чи не основною посадовою особою, яка репрезентує державу є поліцейський. Саме поліцейський у країнах розвинутої демократії покликаний не лише перебувати на сторожі закону, але передусім, забезпечувати правову захищеність кожного громадянина, розвивати його правосвідомість. Тобто поліцію і її діяльність необхідно досліджувати крізь призму еволюції її

взаємодій з державною владою політико-адміністративною системою держави, суспільно-політичним середовищем, а також розвитку самих поліцейських інститутів як невіддільних чинників побудови та розвитку форм демократичної державності.

Існують різні концепції визначення поліції в демократичній державності. Англійські вчені, наприклад, при визначенні сутності поліцейської діяльності відзначають насамперед завдання «соціального регулювання», маючи на увазі під ним «процес, покликаний забезпечити відповідність поведінки встановленим нормам, з метою збереження між членами даного суспільства необхідного знаменника». При цьому відзначається, що цей процес також призначений для припинення різних форм незгоди з установленими в суспільстві нормами. Це визначення пов'язане, на наш погляд, із самою суттю поняття поліція.

Однак, якщо визначення поліцейської діяльності здається мало зрозумілим без зіставлення її із соціальним регулюванням, то протилежне не коректно, тому що ніякий аспект подібного регулювання з боку суспільства не має поліцейського характеру, більше того, дуже далекий від нього. Останнім часом у більшості європейських країн вживають активні спроби актуалізації концепції поліцейської діяльності, убик посилення внеску поліції в загальнонаціональні заходи щодо превенції й боротьби зі злочинністю, а так само захисту свобод та прав людини й громадянина.

Іншими словами поліцейський у правозастосовній діяльності повинен уміти «переконувати» і «примушувати». У такий спосіб поліцейська діяльність повинна бути доповнена такими соціальними інститутами, як правова культура й правосвідомість, які поряд із моральною й політичною свідомістю допомагає індивідові «правильно оцінити соціальну ефективність вибраної стратегії досягнення ланцюгів юридично значимого поводження». Рівень правосвідомості, правової культури й етики поліцейського є важливим чинником у його правозастосовній діяльності стосовно населення.

Під правовідносинами в діяльності органів поліції варто розуміти виникаючу на основі норм права індивідуалізований суспільний зв'язок між особами, що характеризується взаємними юридичними обов'язками й суб'єктивними правами, реалізованими для задоволення потреб і інтересів особистості, суспільства й держави, під охороною й захистом держави. При цьому під особами розуміються фізичні і юридичні особи, які, іншими словами, називаються суб'єктами правовідносин. Взаємини органів поліції з населенням здобувають характер глибокої державної політики й, тому співробітникам поліції необхідні широкий кругозір і високий рівень правосвідомості.

Будучи неодмінним учасником охорони демократичного державного правопорядку, власності, прав і законних інтересів громадян, здійснюючи правореалізуючу функцію, - *поліція у своїй діяльності в демократичній державі повинна сприяти підвищенню рівня правосвідомості населення як джерела й каналу усвідомлення громадянином мети юридично значимої поведінки.* Таке розуміння функції поліції в демократичній державі цілком відповідає її ідеології, визначеним вище меті, стратегії та завданням.

Для перетворення МВС України, яке дотепер становить силове, авторитарне відомство, у діяльності якого переважає каральний чинник, на дійсно правоохоронний орган європейського зразка, який би забезпечував реалізацію наданих йому повноважень, виходячи з пріоритетності прав та свобод громадян, належить розробити механізм надання посадовими особами ОВС якісних державних послуг фізичним і юридичним особам, що, на наш погляд, сприятиме становленню принципово нових взаємовідносин, в основу яких слід покласти пріоритет прав і свобод людини, повагу до особистості. Здійснення запропонованого напрямку реформування ОВС безумовно сприятиме покращанню іміджу працівника міліції. Адже міліція надає послуги населенню, органам виконавчої й законодавчої влади, територіальним громадам. Отже, інтеграція України до ЄС без переходу до цих стандартів просто неможлива. Міжнародні стандарти якості названої мною серії є універсальними – вони застосовуються на всіх етапах як виробництва продукції, так і надання послуг установами та організаціями, незалежно від форми власності та виду їхньої діяльності. Отже, цілком підходять і для МВС.

З урахуванням процесів, що відбуваються в Україні, на наш погляд, потребує також

реформування системи роботи з персоналом ОВС, яка не в повній мірі відповідає сучасним умовам діяльності органів внутрішніх справ, їх завданням, тенденціям розвитку. Перш за все постає проблема дисципліни працівників ОВС, професійної мотивації, правового регулювання прийняття, проходження служби та звільнення з ОВС.

Успіх реформування органів внутрішніх справ та ефективна їх діяльність зі зміцнення законності та правопорядку, надійного захисту конституційних прав і свобод громадян великою мірою залежить від забезпечення державою соціального захисту працівників міліції, який містить обов'язкове державне особисте страхування; відшкодування шкоди, заподіяної майну працівника або його сім'ї у зв'язку з виконанням службових обов'язків; забезпечення працівників міліції житлом тощо. Але на практиці за останні роки працівники міліції не можуть реалізувати свої права, передбаченні законом та іншими нормативно-правовими актами. Конституційний Суд України неодноразово (2002 р., 2004 р., 2007 р.) висловлював свою правову позицію щодо реалізації прав військовослужбовцями на соціальний захист, сформулював законні положення про необхідність додаткових гарантій їх соціального захисту у зв'язку з тим, що служба в ОВС пов'язана з ризиком для життя та здоров'я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності та інших якостей.

Як показує закордонна й вітчизняна практика, успіх будь-якої сфери діяльності істотно залежить від розумних і енергійних керівників, які хочуть і вміють бачити в особі кожного співробітника зацікавленого й активного партнера.

Реалізуючи призначення демократичної, соціальної та правової держави, виконавча влада повинна створювати умови для реалізації прав і свобод громадян, а також надання їм широкого кола державних, у тому числі управлінських послуг. Разом із тим, держава цілеспрямовано мінімізує своє втручання в життя громадян і бере на себе лише ті послуги, які в даний період розвитку суспільства в змозі гарантувати і неможливо знайти на ринку послуг.

Друга половина XX століття ознаменувалась прийняттям основоположних пактів і конвенцій ООН, які закріпили міжнародні стандарти прав людини. Серед них Пакт про громадянські і політичні права (1966), Пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок (1979), Конвенція проти тортур (1984), Конвенція про права дитини (1989) [1, с. 9].

Кожен із цих документів, крім встановлення переліку фундаментальних прав людини, передбачав створення контрольного механізму, який мав відслідковувати ситуацію щодо дотримання прав і свобод людини в кожній державі – учасниці міжнародного договору.

Стержнем такого контрольного механізму стали комітети, до складу яких входять висококваліфіковані незалежні експерти. На ці комітети покладено обов'язок розглядати періодичні доповіді держав-учасниць, які подаються в межах 2–5 років згідно з положеннями відповідних договорів [2, с. 7].

За результатами розгляду доповідей держав-учасниць комітети готують свої заключні зауваження, які, як правило, крім відображення позитивних досягнень держави за звітний період, факторів і труднощів, які перешкоджають реалізації взятих зобов'язань, формують свої висновки і рекомендації відносно стану дотримання прав і свобод людини.

Рекомендації конвенційних органів ООН є авторитетною оцінкою міжнародного співтовариства в особі ООН ситуації по дотриманню прав людини в кожній державі-учасниці.

Україна є стороною всіх шести основоположних міжнародних документів у сфері прав людини.

Слід зазначити, що в усіх рекомендаціях цих впливових інституцій містяться рекомендації для правоохоронних органів України щодо забезпечення дотримання прав людей. Так, у Підсумкових зауваженнях і рекомендаціях Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав від 28.12.1995 міститься рекомендація щодо забезпечення освіти працівників правоохоронних органів в області прав людини.

Необхідність посилення контролю за міліцією підкреслюється у рекомендаціях Комітету ООН з прав людини від 26.07.1995. Також пропонується організувати викладання інтенсивних

навчально-освітніх програм в області прав людини для працівників правоохоронних органів. Рекомендується вжити заходів для підвищення ефективності процедур звернення до суду жертв поліцейського свавілля і осіб, які утримуються під вартою.

Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації рекомендує Україні проаналізувати і покращити підготовку працівників правоохоронних органів для забезпечення виконання ними своїх обов'язків, щоб вони поважали і захищали гідність людини, відстоювали права усіх осіб незалежно від раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження [2, с. 88].

У зауваженнях і рекомендаціях Комітету ООН з ліквідації дискримінації відносно жінок від 8.10.2002 висловлено стурбованість тим, що працівники правоохоронних органів недостатньо добре обізнані з відповідною Конвенцією та можливостями щодо її застосування.

Продовжувати нарощувати свої зусилля по забезпеченню необхідної і систематичної професійної підготовки та роз'яснювальної роботи з прав дітей серед працівників правоохоронних органів рекомендує нашій державі у зауваженнях і рекомендаціях від 9.10.2002 Комітет ООН з прав дитини.

Серед проблем, які викликають стурбованість у Комітеті ООН проти катувань, є відсутність у працівників міліції належної підготовки в питаннях, які стосуються їх обов'язків згідно із законом та по відношенню до прав осіб, які утримуються під вартою.

Незважаючи на певні позитивні зміни, реалізовані МВС України в галузі захисту прав і свобод людини, професійний рівень працівників у цій сфері є досить низьким, це підтверджується відповідними перевітками та реальним станом захищеності прав людини. Так, рядові працівники непевно орієнтуються у документах з прав і свобод людини та їх суті, керівники знають про існування міжнародних документів, але не всі ознайомлені зі змістом, хоча розуміють їх суть [3, с. 195].

Таким чином, на сьогодні очевидно є нагальна потреба в організації та проведенні освітніх заходів з питань забезпечення прав людини та в науково-методичному супроводженні діяльності МВС України щодо забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / Упоряд. Т. Яблонська. — К., 1996. — 341 с.
2. Заключительные замечания и рекомендации конвенционных органов ООН по докладам Украины в сфере соблюдения прав человека: Сборник документов. Под редакцией Н.И. Карпачевой. — К.: "К.И.С.", 2004. — 160с.
3. Права людини в діяльності української міліції: науково-практичне видання / Б.Є. Захаров. — Харків: Права людини, 2009. — 296 с.

**Бондар Ю.М. - викладач кафедри теорії,
історії держави та права Українського
державного університету фінансів та
міжнародної торгівлі**

ПОЛІ- VERSUS МОНОЦЕНТРИЧНІ КОНЦЕПТИ ПРАВОРОЗУМІННЯ: ПОТЕНЦІАЛ ОСНОВНИХ МЕТОДОЛОГЕМ

Проблема праворозуміння поза всяким сумнівом є однією з найактуальніших, а по суті визначальних, в юридичній науці. Образ права та його модель, що склалася в межах визначеного праворозуміння, стає базовою для побудови певної правової теорії і безумовним принципом пізнання всіх правових феноменів в рамках даного конкретного підходу. Таким чином, розуміння того, що є право, передусім сконцентровано у його понятті і втілює в собі загальну правову концепцію. Тобто, інакше кажучи, поняття права - це стисла юридична теорія, а юридична теорія - це розгорнуте поняття права.

Також відомо, що кожен окремий тип праворозуміння в своїй основі має, зокрема,

специфіку методологічного обґрунтування власного предмета, що в підсумку й дає оригінальний науковий результат в осмисленні феномену права, його природи і сутності [1, с. 36].

В цьому контексті привернемо свою увагу до можливостей використання одного з методологічних підходів, а саме порівняльно-правового. При цьому спеціально зазначимо, що не будемо вдаватися до з'ясування змісту даного методу і характеристики його різновидів, що уже успішно зроблено теоретичною юриспруденцією та методологією науки. Нашим завданням буде акцентувати увагу і сконцентрувати зусилля на можливостях використання цього конкретного правового методу як ідеального засобу пізнання та розкриття його евристичних можливостей саме в зазначеній предметній області.

На даний час в Україні, як і у багатьох інших пострадянських країнах, проблема праворозуміння отримала специфічний характер, відмітний від практики її осмислення в країнах із сталими демократичними традиціями. Це обумовлено, перш за все, особливостями політичного розвитку нашої країни до набуття нею незалежності. У зв'язку з цим слід констатувати, що вітчизняна правова думка, не зважаючи на окремі наявні позитивні зрушення і перспективи, фактично розділилася на дореволюційну, радянську і пострадянську, за відсутності між ними (часто і багато в чому) науково прийнятного діалогу. Особливо це властиво галузевим юридичним наукам, які помітно відрізняються в цьому від загальнотеоретичних і філософсько-правових підходів і позицій. Скоріше за все, не помилимось, коли зазначимо, що надто часто беруться до уваги і домінують у науковому середовищі ті ідеї та оцінки, які на даний час переважають у російській юридичній науці.

Тим більш вагомою і значимою ця проблема може виступати і осмислюватися тоді, коли вкажемо, що праворозуміння не обмежується лише науково-теоретичною сферою. Поняттям і відповідним розумінням права керуються також юристи-практики і всі суб'єкти правотворчості, тобто воно визначає правову політику та виконує інструментальну функцію. Крім того, розуміння права важливе і для кожного з нас, оскільки життєвий світ людини, світ соціальної повсякденності - це і є справжня царина права, те повітря, яким дихає соціальний суб'єкт. До того ж, уявлення про право, що склалися в суспільстві, на які значно впливають теоретичні побудови, визначають і сам порядок суспільних відносин.

Все це разом свідчить про актуальність і надзвичайну важливість проблеми наукового праворозуміння у даний час, яка має враховувати корінні зміни орієнтацій у загальносвітовій юридичній думці.

Звідси, вихідним пунктом нашого подальшого міркування в питаннях праворозуміння та його причинної обумовленості, а отже, і своєрідності у поглядах на право та його визначальні характеристики, має служити думка про необхідність глобального переосмислення основ людського буття в епоху постмодерну.

Філософсько-світоглядними і науковими концепціями постмодерну критикуються уявлення, які своїм корінням сягають епохи Просвіти, про безмежність прогресу і про детермінуючу роль людини. Одночасно переглядається і картина світу, в т.ч. як буденні, так і наукові уявлення про світ, про місце в ньому людини. Уявлення про детермінізм, однозначність зв'язку між об'єктом і суб'єктом, непорушність структурно-функціональних залежностей витісняються ідеєю вірогідності, віртуальності, можливості, постійної мінливості соціального буття.

У зв'язку з тим, що право, на думку переважної більшості вчених, є соціальним явищем, то перегляд основоположних принципів соціальної картини світу не може не позначитися на стані юридичної науки.

На розвиток попередньої тези пошлемося на думку В.М. Селіванова про те, що "опанування минулого та іншого досвіду потребує порівнянь" [2, с. 545]. В свою чергу, значення порівняльного методу полягає, як зазначав М.М. Ковалевський, "не у відкритті нових фактів, а в науковому поясненні вже знайдених" [3, с. 23].

Спробуємо з використанням порівняльного підходу навести найбільш чіткі і виразні авторські позиції та відтворити по можливості розгорнуту панораму наукових альтернатив у питаннях праворозуміння.

Так, сучасні російські науковці Д.І. Невважай і Ю.М. Лотман пропонують використовувати семіотичний підхід для пояснення відмінностей між типами праворозуміння. З цієї точки зору праворозуміння є результатом застосування певного способу конституювання сенсу, властивого тій або іншій правовій культурі. Наслідки цього виявляється в соціологічному і природно-правовому типах праворозуміння. Для першого властиво сприймати право як "фактично дану систему правопорядку, що склалася в системі реальних відносин між людьми", для другого - як напередзаданий "зміст дійсності, людського буття". Позитивне право в них постає як репрезентативна форма, яка адекватно або неадекватно виражає вже існуюче право [4, с. 8].

Схожу думку про нерозривність підходу до праворозуміння і правової культури висловлює Г.В. Мальцев. На його думку, різні типи праворозуміння, розчленувавши право як єдину систему на окремі елементи (норми, ідеї, відносини) і абсолютизуючи який-небудь з них, безумовно, будуть однобічними, проте, органічними для різних правових культур. Саме цим він обґрунтовує недоцільність відмови від нормативного підходу до права в Росії, оскільки він є основою її правового менталітету, що склався [5, с. 129].

У іншому ракурсі розглядає дану проблему І. Л. Честнов, який теж визначає право як "феномен культури, який одномасштабний конкретному, що знаходиться на певному ступені свого розвитку, суспільству" [6, с. 6]. Проте, на його думку, це не заважає знайти загальний стрижень цього феномена, не дивлячись на нетотожність його конкретно-історичних проявів. Аналогічну думку виражає і Р. З. Лівшиц: "спираючись на індивідуальні особливості права кожної країни ... теорія далі може ... пройти зворотний шлях - від одиничного до особливого і загального" [7, с. 74].

Таким чином, більшість теоретиків не зупиняються на визнанні соціокультурних відмінностей та індивідуальності втілення права в різних суспільствах у різний час підставою для припинення пошуку його єдиної природи. Так, А. Б. Венгеров вважає, що "слід розрізнати конкретно- історичний зміст права і логічний зміст права - те саме загальне, що можна виділити в правовому регуляторі і що змістовно, якісно відокремлює його від інших регуляторів" [8, с. 24]. Тому загальна тенденція сучасних правових теорій в Росії виявляється в прагненні виробити універсальне визначення права на основі цілісної теоретичної бази.

При цьому можна виділити два шляхи формування такого праворозуміння. Перший характерний для тих, хто в цілому залишився на етатистських позиціях з радянських часів, але модернізував свою правову концепцію відповідно зміні напряму розвитку суспільства і його ціннісних пріоритетів. До таких можна віднести С. С. Алексєєва, який традиційний для радянського правознавства нормативізм доповнив елементами природно-правової теорії, відзначаючи, що його концепція покликана бути цілеспрямовано гуманітарною. Інший варіант цього явища представлений в правових теоріях М. І. Байтіна, О. Ф. Черданцева, М. М. Марченка. Ці правознавці корегують етатистський підхід, роблячи акцент на обумовленості позитивного права соціальними умовами, що склалися, прийнятими суспільством цінностями, тим самим, на їх думку, долаючи вузькість нормативного підходу.

Не менш поширені в сучасному правознавстві спроби сформулювати універсальний образ права на основі чіткіших методологічних підстав. Однією з них є визначення суті права через систему категорій, відтворюючих його "стійке ядро". Наприклад, на думку В.П. Малахова і В.М.. Казакова, це єдиний спосіб вирішити теоретично проблему багатовимірності проявів права в житті [9, с. 162].

Найбільш же гармонійним на даному напрямі уявляється поєднання різних підходів до права, яке, включаючи їх значущі досягнення, одночасно звільняло б їх від антагонізму на основі власної оригінальної теоретичної і методологічної бази в рамках цілісної концепції. Можна сказати, що такий оригінальний підхід до праворозуміння сформульовано на даний момент В.С. Нерсисянцем в лібертарно-юридичній теорії і А. В. Поляковим в комунікативній теорії права. При цьому перша синтезує легізм і юснатуралізм, а друга, крім того, ще соціологічний і психологічний підходи [10].

Таким чином, використання порівняльно-правового підходу у правознавстві можна вважати продуктивним і ефективним при співставленні різних типів праворозуміння, порівнянні наукових альтернатив у з'ясуванні природи і сутності права, для швидкого і зручного "експрес-

аналізу” конкретних теорій і концепцій з точки зору як їх змістовних характеристик, так і методологічних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Сырых В.М. Логические основания общей теории права. Том 3. Современное правопонимание. – М.: РАП, 2007. - 512 с.
2. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. –К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2002. - 723 с.
3. Ковалевский М.М. Историко-сравнительный метод в юриспруденции и прием изучения истории права. – М., 1888. - 188 с.
4. Цит. за: Честнов И.Л. Правопонимание в эпоху постмодерна //Правоведение. - 2002. - № 2.
5. Мальцев Г.В. Нравственные основания права. – М.: Изд-во СГУ, 2008.- 252 с.
6. Честнов И.Л. Правопонимание в эпоху постмодерна //Правоведение. - 2002. - № 2.
7. Лейст Р.З. Сущность права. Проблемы теории и философии права. - М.: ИКД “Зерцало-М”, 2002. - 288 с.
8. Венгеров А.Б. Теория государства и права: Учебник для вузов. – М.: ИКФ Омега-Л, 2002. - 376 с.
9. Теория государства и права / Под ред. В.П. Малахова, В.Н. Казакова. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2002. - 368 с.
10. Нерсисянц В.С. Философия права: Учебник для вузов. – М.: Изд. Группа ИНФРА-М, 1997. - 652 с.; Поляков А.В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход. Курс лекций. 2-е изд., доп. – СПб, 2003. - 845 с.

**Бондаренко О.- курсант 1 курса
ННІПСКМ НАВС
Науковий керівник - Тюріна О.В.
професор кафедри теорії держави та
права НАВС к.ю.н., доцент**

ПРАВОВА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність даної проблематики полягає у тому, що наша країна обрала європейський напрям розвитку, і останні події в Україні є яскравим свідченням цього. Українська нація кривавою ціною стала на європейський шлях і домоглася підписання політичної (21 березня 2014р.), а згодом, й економічної (27 червня 2014р.) частини Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Європейський вибір України – це шлях наближення до стандартів демократії, громадянського суспільства, верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Метою стратегії економічного і соціального розвитку України є створення реальних умов для її вступу до Європейського Союзу. У зв'язку з визначенням Україною стратегічної мети – інтеграції до ЄС, включаючи членство в цьому міждержавному об'єднанні, – важливим завданням є приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, що зумовлює реформування правової системи країни у цілому.

Відповідно до стратегічних завдань євроінтеграції нашої держави, адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні національного законодавства із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в межах ЄС, сприятиме поступовому зростанню рівня життя населення.

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

Важливість процесів практичного використання правових інститутів та "європейських стандартів" у різних сферах правового регулювання, актуальність питань гармонізації законодавства України з правовими нормами Європейського Союзу, зокрема, та європейської інтеграції в цілому, обумовлюють необхідність повного і всебічного дослідження цих проблем як у практично-прикладному, так і в загальнотеоретичному аспектах. Шлях до європейської інтеграції передбачає реальне забезпечення та захист основних прав та свобод людини, створення правової, соціальної та демократичної держави, яка посяде гідне місце у світовому співтоваристві. Цей процес, серед іншого, передбачає повномасштабне реформування правової системи України на основі принципів та стандартів, що утвердилися на загальноєвропейському рівні на основі сучасного демократичного міжнародного права в результаті діяльності європейських регіональних міжнародних організацій.

Під правовою інтеграцією пропонується розуміти закономірний процес соціально-правового розвитку, який забезпечує завдяки застосуванню правових засобів і формуванню якісно однорідної правової основи поетапне об'єднання соціальних (політичних, економічних, правових, інформаційних) систем у єдину консолідовану соціальну систему. Правова інтеграція – складний і суперечливий процес. Вона дозволяє усунути істотні суперечності національних правових систем, полегшує взаємодію держав і водночас сприяє розвитку правових систем, підтримує їхню цілісність та єдність. Важливим способом правової інтеграції, який сприяє встановленню злагоженості, зближеності, взаємоузгодженості правових систем у межах певної спільноти, є правова гармонізація – процес узгодженості, взаємовідповідності, збалансованості правових систем у межах відповідного правового простору.

Етапами правової адаптації законодавства України до законодавства ЄС є:

1. Імплементация Угоди про партнерство та співробітництво.
2. Укладання галузевих угод, приведення чинного законодавства України у відповідність із стандартами ЄС.
3. Створення механізму приведення проектів актів законодавства України у відповідність із нормами ЄС.

Нарівні із зазначеним, актуальною проблемою є недосконалість, а подеколи й суперечливість нормативно-правових актів України, що негативно впливає на процес реалізації прав і виконання обов'язків усіма суб'єктами суспільних відносин, сповільнює розвиток України як правової держави. Одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми в Україні є законодавче врегулювання процесу прийняття нормативно-правових актів суб'єктами нормотворення та врахування положення, що необхідною умовою й головним принципом нормотворчого процесу, є законність як об'єктивна властивість права загалом. Важливе теоретико-правове значення має вирішення проблеми ролі закону у правовій системі України, тому що його статус тривалий час принижувався у вітчизняній юридичній практиці.

Отже, шлях до європейських міжнародних структур виявляється для нашої держави нелегким і суперечливим. Наразі існує багато проблем і перешкод на цьому шляху. Чинна законодавча база України є суперечливою, нестабільною, а тому недосконалою.

Створюючи національну правову систему відповідно до норм ЄС, необхідно одночасно з адаптацією вже наявних законів приймати нові, узгоджені з правовим полем ЄС, законодавчі акти. Важливо зважити на те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагоженої співпраці всіх гілок влади.

Список використаних джерел:

1. Байтуратов М., Максименко С. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: політико-правовий аналіз // Право України, 2001, № 10, с. 101.
2. Бондаренко І. Адаптація законодавства України до європейського законодавства – один з пріоритетних напрямів реформування правової системи України // Право України, 2002. - № 7 с. 63.
3. Железняк Н. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Право України, 2004.-№ 11.- с. 140-143.

4. Капіца Ю. Наближення законодавства України до законодавства ЄС відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною //.- Вип. 5. - К., 1999. - с. 18- 25.
5. Луць Л. Основні заходи та способи європейської правової інтеграції // Право України, 2002, № 5.

Братасюк М.Г. - професор кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету, д.ф.н., професор

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Принцип верховенства права в нинішній Україні трактується по-різному, оскільки це новий концепт для української правової реальності, що перебуває у стадії становлення, а також у зв'язку із домінуванням у цій сфері тоталітарної нормативістської доктрини, сутність якої виключає цей принцип взагалі. Його визначають як верховенство рівної міри справедливості, добра, свободи тощо у відносинах між суб'єктами права (Б.Малишев), або як верховенство природних невідчужуваних прав людини над державною владою. Українські легісти прочитують його як верховенство закону, проте, з огляду на те, що закони можуть бути несправедливими, не відповідати ідеї права, легістське трактування піддається критиці представниками юридичного підходу до права.

Принцип верховенства права закріплено в ст. 8 Конституції України, але змістовні характеристики його в цій статті не розкрито. Проте відображенням змісту цього принципу є низка інших принципів та положень, закріплених в чинній Конституції України. Насамперед, мовиться про визнання людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, безпеки, недоторканності найвищою цінністю в Україні (ч. 1 ст. 3); в ч. 2 ст. 3 закріплено принцип первинності та визначальності прав та свобод людини стосовно державної влади. Тут же закріплено принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність. Ці принципи треба прочитувати в контексті природно-правової доктрини, яка стала підґрунтям української Конституції 1996 року. Продовженням цього правового гуманістичного духу Конституції України є ст. 21, в якій зазначено, що всі люди є вільними і гідними у своїй гідності та правах, тобто закріплено принцип правової рівності (ч. 1) та що права та свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ч. 2). Другий розділ чинної Конституції України і в інших статтях конкретизує принцип верховенства права.

Проявом верховенства права чи влади права є принцип народного суверенітету (ст. 5). Ця та низка інших статей Конституції закріплює статус українського народу як виняткового, найвищого суб'єкта права. В ч. 2 ст. 5 мовиться про безпосереднє здійснення влади народом. В ч. 3 ст. 5 закріплено виключне право українського народу змінювати конституційний лад в країні. Робити це Конституція не дозволяє більш нікому. Конституція України зобов'язує органи всіх гілок влади підкорятися волеустановленому акту українського народу – працювати в межах, визначених Конституцією та законами України (ст. 6). Проявом верховенства права є закріплення за українським народом права власності на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші ресурси на території України тощо (ст. 13); закріплення за українським народом права на обрання депутатів Верховної Ради України (ст. 76) та Президента України (ст. 103). Відповідно до ст. 69 Конституції України народ має право на вияв своєї волі через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії, що теж є проявом верховенства права. Верховенство права українського народу проявляється і в тому, що він безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів та присяжних (ч. 4 ст. 124) тощо. Отже, верховенство права можна трактувати як панування права українського народу, втіленого та вираженого чинною Конституцією України як волеустановленим актом нашого народу, хоча, якщо бути послідовним,

то з позицій юридичного (природно-правового) підходу вичерпувати право народу лише писаним правом безпідставно, оскільки воно значно багатше від писаного. Очевидно, важливою в плані верховенства права є ідея первинності і визначальності людини і народу та їх права стосовно державної влади хз її писаним, державним правом.

Конституційний Суд України дав своє тлумачення принципу верховенства права в Рішенні від 2 листопада 2004 року: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України (254к/96-вр) в Україні визнається і діє принцип верховенства права. **Верховенство права – це панування права в суспільстві.** Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією із його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає **ідеології справедливості, ідеї права**, яка певною мірою дістала відображення в Конституції України (254к/ 96-вр).

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути і несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. **Справедливість – одна з основних засад права є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права»** (підкр. авт.) [1].

Окремі вітчизняні теоретики права стверджують, що в цьому визначенні поєднано природно-правовий та легістський підходи до права (П.М. Рабінович). На наш погляд, в ньому чітко проглядається антилегістський підхід до розуміння права і верховенства права. В основі їх трактування лежить природно-правове розуміння права. Право в цьому тлумаченні мислиться невід'ємним від життя українського народу, його звичаїв, традицій, моралі, культури. Тут наголошено що всі ці прояви права мають бути пронизані ідеологією справедливості, яка є фундаментальною загальнолюдською цінністю. Тобто, право тут мислиться як **духовно-культурний феномен**, а не лише як соціальне явище, формою втілення і вираження вищих духовних цінностей, зокрема, такої фундаментальної як справедливість.

В цьому ж тлумаченні зазначено, що право не вичерпується законом, не може бути зведене до закону, бо закони можуть бути не увідповіднені ідеї права, правової рівності, і тому можуть бути засобами нищення людини, свободи та справедливості як фундаментальних засад її буття.

Верховенство права КСУ трактує як панування ідеї права в суспільстві. Звернімо увагу – не в державі лише, а в суспільстві. Держава ж, яка не повинна мати власного, часткового інтересу, відмінного від суспільства, повинна втілювати ідею права в закони. Вони повинні бути змістовно наповнені такими цінностями як: справедливість, рівність, свобода, які є смисловими характеристиками права, виражають ідею права. Отже, **панування права - це панування правової рівності у справедливості, свободі, добрі, істині тощо в суспільних відносинах безвідносно до нормативного оформлення.** Акцент у трактуванні верховенства права КСУ зроблено на **правовому змісті, а не формі права.**

Принцип верховенства права безпосередньо або опосередковано закріплено на сьогодні в усіх правових кодексах України, окрім кримінально-процесуального. Закріплення принципу верховенства права в національному законодавстві (тут маються на увазі Конституція України (ст. 8), Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 8 “суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду”), закони України (наприклад, ст. 4 Закону України “Про Конституційний суд України” передбачає, що діяльність органу конституційної юрисдикції ґрунтується на “принципі верховенства права”, ст. 2 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” завданням суду проголошує “здійснення правосуддя на засадах верховенства права” та ін.), Рішення Конституційного Суду, а також і міжнародно-правові документи, що стали частиною національного законодавства, все ще не є запорукою практичного застосування цього принципу.

Не менш важливим кроком на шляху ствердження верховенства права було підписання

Україною Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод. Текст Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї були підписані Україною 9 листопада 1995 року, а Протокол № 6 ратифікований 22 лютого 2000 року. Так, з моменту набрання чинності для України положень Конвенції та згаданих протоколів створено нову “правову ситуацію в системі захисту прав людини, яка почала активно розвиватися в двох напрямках. По-перше, розпочалось перенесення в законодавство України європейських правничих цінностей, які пов'язані з захистом прав людини та основних свобод. По-друге, Україна потенційно стала державою-відповідачем у Євросуді” [2]. Адже відповідно до положень Конвенції будь-яка особа, неурядова організація або група осіб, що вважають себе потерпілими від порушення державою прав, викладених у Конвенції, може подати скаргу до Євросуду. В світлі адаптаційних законодавчих процесів зазначене право знайшло відображення у статті 55 Конституції України.

З часу набуття чинності положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Україна є однією з лідерів серед інших країн по кількості звернень за порушеними правами. Найчастіше в таких заявах ставляться питання про порушення прав, закріплених статтями 3 (заборона катування) та 6 (право на справедливий судовий розгляд), а також 13 (право на ефективний засіб захисту) Конвенції. Зустрічаються також посилання на ст. 1 Першого протоколу до Конвенції (право власності) (далі - ст. 1 Першого протоколу) [3, с. 145]. Це означає, що, незважаючи на те, що зараз в Україні існує, так би мовити, захист прав та свобод на подвійному рівні – як на рівні Конституції України, так і на рівні Конвенції, – проблема практичного застосування верховенства права залишається не вирішеною.

В значній мірі перешкодою у застосуванні принципу верховенства права є існуюча легістсько-нормативістська доктрина, яка ототожнює цей принцип в принципом законності. Чимало українських суддів не здатні відрізнити цих два принципи. В.Паліюк слушно зазначає, що українські судді зобов'язані застосовувати положення Конвенції та рішення Європейського суду з прав людини, оскільки, враховуючи обраний державою курс на приведення законодавства України до європейських стандартів, це їх обов'язок, а не право. По-третє, таке застосування допускається лише за наявності певних умов, а не в будь-яких випадках [2].

Положення Конвенції, хоч і поволі, та все-таки, приживаються в правовому житті України, хоча, поки що, теоретично. Так Верховний Суд України безпосередньо звернув на них увагу лише в постанові Пленуму “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” від 31 березня 1995 р. № 4 (зі змінами, внесеними постановою від 25 травня 2001 р. № 5) [4]. Верховний Суд України постановив, що: “Відповідно до ст. 9 Конституції, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Зокрема, до них належить ратифікована Верховною Радою України Конвенція про захист прав людини та основних свобод, яка, як і інші міжнародні договори, підлягає застосуванню при розгляді справ судами”. Водночас дослідники наголошують, що норми Конвенції, на відміну від норм інших міжнародно-правових договорів, мають загальний характер. Права людини здебільшого конститууються в абстрактній, нерідко оціночній формі, тому розкриття суті цих положень краще здійснювати через конкретні рішення Європейського Суду, які допомагають глибше зрозуміти зміст і обсяг гарантованих Конвенцією прав і відповідно реалізувати ефективний захист кожного порушеного права [3]. Отже, можна вважати, що існують усі підстави для застосування судами України при вирішенні судових справ про захист честі, гідності, ділової репутації та у інших передбачених випадках норм Конвенції та прецедентної практики Європейського Суду.

Логічним продовженням процесу імплементації є прийняття Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006 р., у якому вперше було закріплено правило, що національні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ст. 17).

Важливо звернути увагу на те, що Основний Закон України містить низку суперечливих позицій, а саме: поряд із проголошенням принципу верховенства права чітко прописано верховенство закону (ст. ст. 19, 129). Викликає подив також положення ст. 4 Закону України “Про

адвокатуру», яке передбачає здійснення діяльності адвокатури на засадах принципу верховенства закону, а не верховенства права. Відповідно до принципу законності, а не верховенства права мають працювати в Україні міліція та прокуратура.

Зрозуміло, що без дослідження співвідношення між такими конституційними принципами як верховенство права, принцип конституційності та принцип законності у вітчизняному правозастосуванні ствердження верховенства права буде або неможливим загалом (у випадку його ототожнення з принципом законності), або утрудненим. Найбільше заважає втіленню цього принципу в українську правову сферу відсутність юридичної (природно-правової) доктрини, з якої цей принцип постав і на підґрунті якої міг би працювати, а не просто бути декларованим. Як наголошував Альберт Дайсі, англійський юрист, який стояв біля витоків категорії «верховенство права», «Права і свободи особи є основою, а не результатом, права країни, а правила, що складають конституційний кодекс, являють собою не джерело, а наслідок прав осіб» [5]. Очевидним є те, що в основі всієї західної конструкції прав і свобод людини та громадянина лежить «природно-правова доктрина з ідеєю існування певного незалежного від суспільства та держави комплексу основних прав і свобод» [6], адже стандарти носять характер принципів більше, аніж закону, тобто є програмними засадами для поведінки, а не наперед прописаною нормою.

На перший погляд, діюча українська Конституція виписана добре, в ній теж звучать природно-правові ідеї - достатньо подивитися хоча б на її другий розділ, зокрема, ст. 21, де зазначено, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними, отже, природними. Але з іншого боку, принцип централізації державної влади, президентська вертикаль, яка пронизує державну владу (ст. 119), тотальне підкорення місцевого самоврядування органам виконавчої влади (ст. 140; ст. 142; ст. 143 чинної Конституції України), принцип централізації, що пронизує бюджетну сферу України (ст. 95) тощо, нівелюють всі гуманістичні принципи, закріплені у волеустановленому акті народу, яким є Конституція України, програмують їх декларативний характер і, звісно, принцип верховенства права, права цього ж народу, що створив державу Україна і ствердив Конституцію цієї держави, теж приречений бути лише декларацією. Щоб він міг бути реалізованим, необхідно децентралізувати державну владу, сформувані повноцінне громадянське суспільство як альтернативну до неї силу, вивести з-під тотального контролю державної влади місцеве самоврядування, подолати його декларативний характер, децентралізувати бюджетну сферу тощо. Це складна комплексна проблема для всього суспільства, а не лише для політиків та юристів.

Список використаних джерел:

1. п. 4.1 п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ у справі за конституційним поданням ВСУ щодо відповідності КУ (конституційності) положень ст. 69 ККУ, справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року N 15-рп/2004. К.: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04>
2. Паліюк В.П. У яких випадках українські судді зобов'язані застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основних свобод? - Веб – портал Апеляційного суду. - www.apcourt.kiev.gov.ua.
3. Кампо В. Судова доктрина верховенства права: український досвід в європейському контексті // Юридичний журнал. = 2008 - № 10. - <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3043>.
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0004700-95> Постанова
4. Постанова Пленуму “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” від 31 березня 1995 р. №4 (зі змінами, внесеними постановою від 25 травня 2001 р. № 5).
5. Дайсі А. Вступ до вчення про право конституції // Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права. - К.: Книжки для бізнесу, 2008. – С. 511 – 528 с.
6. Петрова Л. Нариси з філософії права: Навч. посібн. / За ред. проф. В. О. Чефранова. - Харків, 1995. - 260 с.

Бурага Ю. - курсант 1 курсу ННПФЕКП НАВС

Науковий керівник – Тихомиров Д.О., ст. викладач кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н.

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Судова практика – масив судових рішень, що створюється в процесі діяльності судових органів, перш за все судів вищих інстанцій. Залежно від правової системи, цей термін може позначати вторинне джерело права, пов'язане винятково з інтерпретаційно-правовою та правозастосовною судовою діяльністю (континентальна європейська традиція), або первинне джерело, що має характер судового прецеденту (англійська традиція).

Судова практика – у вузькому розумінні являє собою правоположення, які створюються судовими органами та конкретизують норми права. Виділяють три види таких правоположень, що є одночасно і змістом судової практики:

1. ті, що виникають у результаті заповнення прогалин у праві;
2. ті, що конкретизують і деталізують зміст приписів загального характеру;
3. ті, що виникають у результаті конкретизації й деталізації загальних положень,

понять і термінів законодавства (тобто тлумачення норм права).

У широкому розумінні судова практика – це діяльність усіх ланок судової системи щодо виконання покладених на них завдань.

За об'єктом впливу судова практика охоплює цивільні, адміністративні, господарські, кримінальні справи, існує також конституційна, міжнародна з прав людини, у тому числі і практика Європейського суду з прав людини. Суб'єктом судової практики в Україні виступає Верховний Суд України, Пленум Верховного Суду України, Конституційний Суд України, Вищі спеціалізовані суди України (Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України), Пленуми вищих спеціалізованих судів, а також

Під судовою практикою звичайно розуміють ті положення (рішення) судів, які виробляються судами при розгляді певної категорії справ (наприклад, щодо встановлення батьківства, відшкодування шкоди, яка заподіяна джерелом підвищеної небезпеки тощо).

Рішення суду по конкретній справі мають обов'язкову силу лише для суб'єктів цієї справи і, звичайно, джерелом права вони не є. Джерелом права не можуть вважатися і узагальнення судової практики з певних категорій справ.

Разом з тим судова практика тісно пов'язана з джерелами права і має важливе значення в цивільному законодавстві.

По-перше, саме за допомогою судової практики встановлюється таке розуміння і тлумачення закону, яке розкриває його зміст і розвиває його положення.

По-друге, саме цивільна практика є вихідною базою для цивільного законодавства. Завдяки судовій практиці в нормативному порядку урегульовуються відносини, які до цього цивільним законодавством не регламентувалися. Так, чинний ЦК України не містить положень щодо відшкодування витрат, які особа зазнала при веденні чужої справи без доручення. Але на практиці такі справи виникали, і суди змушені були їх вирішувати. Як наслідок цього, в проєкті нового ЦК України з'явилася окрема глава: "Ведення чужих справ без доручення".

По-третє, застосування цивільно-правових норм на практиці дозволяє з'ясувати, наскільки ефективною і повною є діюча норма, виявити прогалини, неточності, суперечності, які закладені в ній, усунути їх і цим самим удосконалити норму права. Так, ст. 36 Закону України "Про нотаріат" від 2 вересня 1993 р. забороняє приватним нотаріусам посвідчувати договір довічного утримання, в той час як Указом Президента України від 23 серпня 1998 р. таке обмеження вже не передбачене.

З метою забезпечення правильності рішень, які виносять суди, Пленуму Верховного Суду України надано право давати судам керівні роз'яснення, чим досягається єдність судової практики

по однорідних справах. У відповідності зі ст. 12 Арбітражно-процесуального кодексу України право давати роз'яснення арбітражним судам з питань практики застосування законодавства України, яке регулює відносини в господарській сфері, надано Вищому арбітражному суду України.

Питання щодо правової природи постанов Пленуму Верховного Суду України є дискусійним в юридичній літературі. На думку одних вчених, ці постанови є тлумаченнями норм права, мають офіційний характер і є складовими тих норм, які тлумачаться; в силу цього вони набувають значення джерела права.

Більшість цивілістів вважають, що правова норма і її тлумачення - явища різного роду. Якщо тлумачення визнавати частиною тієї норми, яка підлягає тлумаченню, то тим самим відкривається можливість зміни норми шляхом її тлумачення.

Відсутність єдиної думки з цього питання обумовлюється й діяльністю Верховного Суду України, який встановлює, по суті, правила нормативного характеру, хоча не є нормотворчим органом. Так, в п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. "Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди" зазначається, що власник джерела підвищеної небезпеки не відповідає за шкоду, заподіяну цим джерелом, якщо доведе, що воно вибуло з його володіння внаслідок протиправних дій інших осіб, а не з його вини. Але ж існує спеціальна норма ЦК України, яка передбачає умови звільнення від відповідальності власника джерела підвищеної небезпеки. В цій нормі називаються дві виключні підстави: непереборна сила і умисел потерпілого (ст. 450).

Зазначимо, що у відповідності до ст. 147 Конституції України право офіційного тлумачення законів надано Конституційному Суду України.

Керівні роз'яснення Верховного Суду України з питань застосування чинного законодавства при розгляді окремих категорій цивільних справ є обов'язковими для всіх судів України. Серед останніх постанов назвемо такі: "Про судову практику в справах по відшкодуванню моральної (немайнової) шкоди" від 31 березня 1995 р, № 4; "Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності" від 22 грудня 1995 р, № 20; "Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ" від 25 грудня 1996 р. № 13.

Постанови Пленуму Верховного Суду публікуються в окремих збірниках і в періодичних юридичних виданнях ("Вісник Верховного Суду України", "Право України", "Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної і судової практики", "Юридичний вісник", "Закон і бізнес" та ін.).

Серед постанов Пленуму Вищого арбітражного суду України і роз'яснень Президії Вищого арбітражного суду України наведемо наступні: "Про деякі питання практики застосування Закону України "Про підприємництво" від 6 серпня 1997 р. № 02/5/276; "Про деякі питання практики застосування Закону України "Про банкрутство" від 18 листопада 1997 р. № 02/5/444.

Постанови Пленуму Вищого арбітражного суду та роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України публікуються в спеціальному виданні "Збірник рішень та арбітражної практики Вищого арбітражного суду України", а також в наведених вище виданнях.

Отже, судова і арбітражна практика мають важливе значення в тлумаченні, удосконаленні та застосуванні цивільного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права/ М.В. Цвік // Вісник Академії правових наук України. - 2011. 572 с
2. Малишев Б. В. «Судова практика: поняття, ознаки, структура» / Б. В. Малишев // Часопис Київського ун-ту права.- 2005.-№ 2. С. 22–26.
3. Татькова. В. І. Судова практика Вищого господарського суду України- В.І. Татькова. - Центр Учбової літератури - 2012.- 324с.

**Ваньчук І.Д. - здобувач кафедри теорії
держави та права НАВС
Науковий керівник - Гусарєв С.Д.,
Перший проректор Національної академії
внутрішніх справ, д.ю.н., професор**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність даної роботи зумовлена саме генеральною ідеєю, яка полягає в обґрунтуванні тези про те, що правовим регулюванням є складний та багаторівневий процес, який не вкладається в усвідомлення його виключно як державного або законодавчого регулювання суспільних відносин. Ми спробуємо привернути увагу саме на недержавну складову правового регулювання. Але разом з тим, абсолютно не применшуватимемо значення державної складової правового регулювання, яка, насамперед, полягає у створенні належних умов для здійснення правотворчого та законотворчого процесів, у межах яких відбувається регулювання суспільних відносин. В даному контексті напрямом державного регулювання є, насамперед, створення спеціальних правил організації суспільства та державної влади, виключно за наявності яких може здійснюватися функціонування власне держави та безпосередньо правове регулювання. За такого підходу є логічним, що розуміння правового регулювання виключно як створення державою норм поведінки суб'єктів суспільних відносин, здійснюючи тим самим їх регулювання, на наш погляд, дещо звужує сутність досліджуваного правового явища. Дійсно, держава у процесі правового регулювання відіграє значну роль, проте для чіткого та всебічного розуміння зазначеного процесу необхідно чітко сформулювати сутність та межі її впливу. Оскільки завідомо невірним буде у цьому питанні віддавати на відкуп державі усі повноваження у сфері правового регулювання.

Той факт, що люди координують свою поведінку у відповідності до вимог правових приписів є, дійсно, важливим фактором для виникнення правопорядку. Крім того, значення існуючих раціональних норм також має першочергове та визначальне значення для поведінки суб'єктів суспільних відносин. Проте, переважна більшість учасників суспільних відносин здійснює свою діяльність певним чином не саме через усвідомлення необхідності неухильного дотримання правових приписів, а здебільшого через схвалення або засудження такої поведінки соціумом, іноді така поведінка має місце як результат неусвідомленої звички, яка сформувалася протягом життя, і з часом перетворилася на правовий звичай [1, с. 56].

Слід звернути увагу, що в контексті процесу правового регулювання до державних повноважень відносяться поряд зі створенням спеціальних правил організації суспільства та державної влади, ще й визначення кола суб'єктів, до компетенції яких належить легітимне право на створення в процесі правотворення правових норм, на основі яких здійснюватиметься дотримання правил поведінки, а також відбуватиметься нормальне функціонування власне державного апарату.

Важливо розуміти, що держава не обов'язково повинна створювати нові правила поведінки та виступати суб'єктом правотворчого процесу, а може здійснювати правове регулювання шляхом закріплення у нормах права вже існуючих та перевірених часом та суспільством нормативів поведінки. Для зручності надалі по тексту ми називатимемо спонтанно сформовані у суспільстві правила поведінки, за допомогою яких відбувається упорядкування найбільш важливих суспільних відносин, правилами справедливого порядку.

На відміну від нормативів поведінки, які спеціально створюються державою для регулювання суспільних відносин, правила справедливого порядку виникають у суспільстві стихійно, за відсутності заздалегідь спланованих намірів, та існують незалежно від наявності або відсутності їх законодавчого закріплення. У тому ж випадку, коли держава санкціонує їх, надає їм сили правових норм, в той же час вона (держава) бере на себе зобов'язання захищати, охороняти ці норми та гарантувати їх функціонування, надаючи тим самим учасникам суспільних відносин право діяти певним чином для досягнення власних цілей.

Не зважаючи на те, що переважною більшістю як науковців, так і звичайних учасників суспільних відносин право сприймається як встановлені законом правила поведінки, ми хочемо для чистоти розуміння звернути увагу на позицію з даного питання представників природно-соціологічного підходу до походження права. Базовими положеннями прихильників зазначеного напрямку можна вважати такі: правом є законодавчо встановлений порядок життя та сукупність охоронюваних державою правових норм, який не дається людям задарма, не падає з неба, а досягається виключно шляхом непереборних прагнень, боротьби, праці та крові, що зумовлює тісний внутрішній зв'язок зазначених норм із правом, зв'язок, подібний до того, який встановлюється при народженні між матір'ю та дитиною [2, с. 22]; право розглядається людьми як дещо таке, що виходить не з офіційного законодавства, а з їх взаємовідносин, в той же час, коли в процесі їх взаємодії, вступу у різноманітні суспільні асоціації, накопичення досвіду поступово відбувається формування певних правил поведінки членів соціуму, які згодом стають загальнообов'язковими для виконання усіма [3, с. 84-85]. Схожої позиції дотримувалися й Ж.-Л. Бержель [4, с. 105], А. Нашиц [5, 41-42]. У цьому сенсі слушною є позиція, висловлена Ф. А. фон Хайеком про те, що невинновим є використання для визначення незмінних правил природного світу та правил поведінки людей терміну «закон», які протягом тривалого часу сприймалися як дещо таке, що існує незалежно від людської волі [1, с. 92].

З часом межа між розумінням закону як стійких правил справедливого порядку та законом як правилами організації, створюваним державою стала втрачати чіткість. Даний процес зумовлювався здійсненням інтенсивної інтервенції держави у суспільне життя, її прагненням, створюючи правила організації, представляти їх як правила справедливого порядку, називаючи їх законом.

Попри те, що не викликає жодних сумнівів той факт, що закони існували цілу вічність допоки людина усвідомила можливість створювати або змінювати їх, наразі сучасний представник суспільства переконаний у тому, що всі закон, які регламентують його діяльність, є виключно продуктом законодавчої діяльності, а теза про те, що закон є першим відносно законодавства виглядає на сьогоднішній день парадоксом. Але ж згадаймо, що соціальні норми утворюються виключно на основі безцінного досвіду цілих поколінь, що є своєрідним орієнтиром руху до соціальних цінностей, впливає на формування мотивації та у подальшому може набувати зовнішнього вираження у офіційних формах із наданням загальнообов'язкового статусу, визначенням санкцій за невиконання або неналежне виконання зазначених приписів. Тому, на наше переконання, формування правил справедливого порядку не залежить від жодного зовнішнього втручання державного апарату та його уповноважених органів.

Список використаних джерел:

1. Хайек Ф. А. фон. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Пер. с англ. Б. Пинскера и Л. Кустарева; под ред. А. Куряева. М.: ИРИСЭН, 2006. - С.56, 92.
2. Иеринг Р. фон. Борьба за право. / Пер. с нем. Р. А. Верта; под ред. М. И. Свешникова. СПб., 1985. - С.22.
3. Гревцов Ю. И. Социология права.: Курс лекций. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. - С. 84-85.
4. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под общ. ред. В.И. Даниленко. М.: NOTA BENE, 2000. - С. 105.

Нашиц Л. Правотворчество: теория и законодательная техника/ Под ред. Д. А. Керимова, А. В. Мицкевича. М.: Прогресс, 1974. - С.40-41.

**Варлам М. - курсант 1 курсу
ННПФЕКП НАВС
Науковий керівник – Тихомиров Д.О.,
ст. викладач кафедри теорії держави
та права НАВС, к.ю.н.**

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА
ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Рух до громадянського суспільства і правової держави є одним із основних напрямів розвитку світового співтовариства, оскільки громадянське суспільство виступає своєрідним фундатором правової демократичної держави. Становлення та розвиток громадянського суспільства нерозривно пов'язані з політичними та економічними умовами життя країни. Це залишається одним із актуальних питань упродовж усього періоду історії України. Воно є не стільки метою реформ, що проводяться в нашій державі протягом періоду незалежності, скільки неодмінною умовою їх успішної реалізації.

Дослідженням розвитку ідеї громадянського суспільства присвячена значна кількість досліджень. Так до наукових праць, котрі заклали теоретико-методологічний фундамент у цій сфері досліджень слід віднести праці В. Баркова, В. Бебика, А. Колодій, О. Косілової, Ю. Левенця, М. Рябчука. Свій внесок в розвиток теми в свій час внесли Ш.-Л. Монтеск'є, І. Кант, Ф.-Г. Гегель, Дж. Лок та інші.

Вперше поняття «громадянське суспільство» зустрічається в філософській спадщині представників античності. Так, Аристотель у творі «Політика» зазначає, що «державою є сукупність громадян, громадянське співтовариство» [1, с. 444]. Варто відзначити, що античні філософи розробили ідею активного індивіда □ громадянина, ідею громадянського суспільства за зразком полісу, як «закритого суспільства».

Громадянське суспільство формується історично, відображає певні якісні характеристики суспільства, набуті лише на певному етапі його розвитку. Бачення особливостей громадянського суспільства як відносно відокремленого від суспільства явища, що має власний зміст і структуру, притаманне філософам і юристам, починаючи з середини XVII століття.

Так, Томас Гоббс вважав, що держава виникла на основі «суспільного договору» із «природного стану», коли люди жили розрізнено і перебували у стані «війни проти всіх». Саме ним вперше було застосовано термін «громадянське суспільство», ототожнюючи його з державою [2, с. 321].

В свою чергу, від поглядів Дж. Локка розпочинає свій розвиток ідея громадянського суспільства як суспільства приватних власників, що захищені від втручання держави шляхом укладання суспільного договору. На його фоні праці Т. Гоббса набувають контрастного вигляду маючи суміжні теоретичні конструкції (наприклад, теорію «суспільного договору»). Тобто, погляди представників Нового часу ґрунтувалися на взаємозаміні поняття громадянського суспільства для позначення суспільства в цілому, а головну ознаку громадянського суспільства вони вбачали у економічному устрої.

Класичні погляди набули завершеного вигляду у працях І. Канта, котрий своє бачення доведеної моделі суспільного устрою у розумінні людини як абсолютної цінності: «Людина... існує як мета сама по собі, а не лише як засіб для будь-якого використання з боку тієї чи іншої волі» □3, с. 269□.

Нового забарвлення розвитку поглядів щодо сутності громадянського суспільства надали представники класичної політекономії (Д. Юм, А. Сміт), котрі головну ознаку вбачали не в політичній організації соціуму, а в матеріальному устрої.

Та чи не найбільш актуальним для нашого часу з усіх творів цього періоду є книга французького дослідника Алексіса де Токвіля «Демократія в Америці», що була написана у 1832 р. В ній уперше було показано тісний зв'язок і в певному розумінні – тотожність громадянського суспільства та демократії. Токвіль започаткував соціо-культурний підхід до розуміння громадянського суспільства, що акцентує увагу на моральному та соціопсихологічному впливові мережі громадських асоціацій, зайнятих вирішенням повсякденних «малих» справ. Саме ці організації формують «місцеві і особисті свободи», створюють необхідне для демократії активне соціальне поле, поширюють дух солідаризму, терпимості та кооперації, а також створюють ситуацію наявності «пильного громадського ока», що повсякчас слідкує за владою [4, с. 412].

Визначні українські вчені М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, Б. Кістяківський, М. Шаповал присвячують свої твори теорії громад, громадського життя і правової держави. Деякі з їхніх праць не втратили свого значення по сьогоднішній день. Хоч у цілому їхній вплив

кардинально не вплинув на дискурс громадянського суспільства, бо як і в інших державах, в Україні в той час його витісняв на узбіччя дискурс соціалізму, що заволодів умами європейців більш як на ціле століття.

Серед західноєвропейських теоретиків I пол. XX ст. всебічно досліджував феномен громадянського суспільства італійський марксист Антоніо Грамші. Робив він це з властивою марксистам політичною метою: позбутися поділу на громадянське суспільство і державу і побудувати так зване «регульоване суспільство» [5, с. 22]. Та після другої світової війни, особливо з настанням III хвилі демократизації країн світу, твори Грамші послужили містком, що з'єднав майже розірвану традицію теорії і практики громадянського суспільства в західних країнах, а сам він став провісником наступного етапу у її розвитку – громадянського суспільства. Цей етап приніс відродження та осучаснення ідеї, впровадження її в життя нових країн і навіть континентів.

Саме прихильники марксизму актуалізували концепцію громадянського суспільства в післявоєнний час, скориставшись нею для критики «соціалістичного авторитаризму» в центрально-східноєвропейських країнах. «Для них знання Гегеля, молодого Маркса і Грамші було живим зв'язком з концепцією громадянського суспільства і дихотомією «держава – суспільство»..., – зазначають Е. Арато та Дж. Коен. Проте самі вони, завдяки протилежній до марксистської трактовці цього фундаментального поняття, незабаром перетворилися з неомарксистів на «пост марксистів» [6, с. 25]. Найбільш відомим серед цих дослідників був Юрген Габермас зі своєю теорією «публічної сфери», що справила істотний вплив на подальшу інтерпретацію поняття [7, с. 60].

Особливістю післявоєнного періоду є те, що сфера застосування категорії громадянського суспільства є дуже широкою, а його інтерпретації – різноманітними.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що протягом останнього двадцятиліття дослідники громадянського суспільства досягнули успіху в тому, що вони:

- проаналізували історичний шлях громадянського суспільства як суспільної реальності і як теоретичної концепції та окреслили певні ідеальні типи громадянського суспільства, що вживаються як інструменти його аналізу;

- визначили зміст і напрямок тих змін, що відбуваються в структурі та функціях громадянського суспільства в країнах Заходу, вказали на необхідність вироблення його нової теоретичної моделі;

- визначили місце громадянського суспільства серед структурних елементів суспільної системи, а також розробили методологію поєднання структурних і культурних підходів при його аналізі;

- провели порівняльний аналіз конкуруючих з громадянським суспільством моделей соціально-політичної організації і взаємодії, соціокультурних і правових причин їх утворення і зробили висновок, що плюралізм інтересів та їх організація (навіть незалежно від держави) не завжди дорівнюють громадянському суспільству, так само як наявність розмаїтих громадсько-політичних організацій не обов'язково гарантує консолідацію демократії.

Список використаних джерел:

1. Аристотель Політика: Сочинения в 4 томах. / Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – 830 с.
2. Гоббс Т. Левиафан или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс // Антология мировой политической мысли в 5 томах. – Т. 1. – М., 1997. – 557 с.
3. Кант И. Метафизика нравов / И. Кант // Сочинения в 6 томах. – Т. 4. – Ч. 2. – М., Мысль, 1965. – 478 с.
4. Токвиль А. де Про демократію в Америці / З фр. пер. Г. Філіпчук, М. Москаленко. – К.: Всесвіт, 1999. – 590 с.
5. Jeane John, ed. Civil Society and the State. New European Perspectives. – London – New York: Verso, 1988. – 145 p.
6. Арато Э., Коен Дж.. Возрождение, упадок и реконструкция концепции гражданского общества // Политическая мысль. – 1996. – № 1. – С. 25- 31.
7. Перегудов С. П. Гражданское общество: «трехчленная» или «одночленная» модель //

Полис (Политические исследования). □ 1995. □ № 3. □ С.58-60.

**Власенко В.П.- в.о. доцента кафедри
теорії держави та права НАВС, к.ю.н.**

ОБ'ЄКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Конституційну безпеку сьогодні розуміють як стан захищеності основ конституційного ладу від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечується шляхом вживання системи заходів державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, господарюючими суб'єктами та іншими юридичними особами і громадянами з метою зміцнення та захисту конституційного ладу [1].

Об'єктами конституційної безпеки обрано соціальні цінності, що впливають з основоположних принципів права, закріплених в Конституції України.

З метою визначення соціальних цінностей, що впливають з принципу справедливості як загального конституційного принципу, з'ясуємо судову практику щодо посилення Конституційного Суду України на зазначений принцип. Так, у практиці Конституційного Суду України можна побачити конституційні вимоги, що безпосередньо впливають з принципу справедливості. У рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України підкреслює, що справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення. Зазначається й те, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості [5]. У рішенні від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 Конституційний Суд України зазначив, що Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві [8]. Також, крім зазначеного слід додати, що у рішенні Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 зазначається, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах [4].

Соціальні цінності, що впливають з принципу справедливості конкретизується в статтях Конституції України, наприклад: Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55). Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ст. 58) Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61). Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами (ст. 95) [2].

Ідеї принципу рівності як загального конституційного принципу знайшли своє втілення у рішенні Конституційного Суду України від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000, де підкреслено, що проголошуючи рівність усіх громадян перед законом (ст. 24 Конституції України) таким чином, встановлює і рівну підлеглість усіх громадян законам України [3].

У рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України підкреслює, що рівність громадян перед законом означає, що права і свободи, закріплені в законах, мають бути максимально однаковими для всіх громадян, виходячи з положень частини другої статті 24 Конституції України. Зазначений принцип фіксує загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень. Водночас є цілком очевидним, що цей принцип, як і будь-який інший, не може бути абсолютним, він може мати

винятки [5].

Соціальні цінності, що впливають з принципу рівності закріплені у статтях Конституції України, наприклад: Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21). Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24). Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66). Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67). Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (п. 2 ч. 3 ст. 129) [2].

Характеризуючи соціальні цінності, що впливають з принципу свободи як загального конституційного принципу, слід зазначити, що у правовій державі право закріплює визнання свободи як однієї з найвищих соціальних цінностей. Підтвердженням цьому є рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі, де зазначено, що Україна як демократична і правова держава закріпила принцип поваги і непорушності прав та свобод людини, утвердження і забезпечення яких є головним обов'язком держави. Конституційний принцип правової держави вимагає від неї утримуватися від обмеження загальновизнаних прав і свобод людини і громадянина та передбачає встановлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження і забезпечення прав і свобод. Скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням [6].

Конституційний Суд України в рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 підкреслює, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті, зокрема, ідеями свободи [5].

Ідеї принципу свободи знайшли своє втілення у статтях Конституції України, наприклад: Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15). Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян (ст. 17). Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21). Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29). Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом (ст. 33). Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та інших людей (ст. 36). Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55) [2].

В Основному Законі України закріплені гуманістичні ідеї, що впливають з принципу гуманізму, на що також вказує Конституційний Суд України у рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. Суд прямо посилається на конституційний принцип додержання гуманізму [5], а в рішенні від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 підкреслює, що діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися, зокрема, за принципом гуманізму [7].

Ідеї принципу гуманізму знайшли своє втілення у статтях Конституції України, наприклад: Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. (ст. 15). Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей (ст. 23). Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34). Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35). Право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48). Обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68) [2].

Таким чином, все вищезазначене дає підстави вважати основоположні засади права (справедливість, рівність, свобода, гуманізм) програмно-орієнтаційними, фундаментальними

конституційними принципами, що визначають напрямки державно-правового розвитку, нехтування якими спричиняє руйнацію національної безпеки та ціннісно-нормативної системи суспільства.

Список використаних джерел:

1. Єзеров А.А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України [Електронний ресурс] // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 120-126. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/spa_2013_2_18.pdf
2. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Рішення Конституційного Суду України від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-00>.
4. Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03>
5. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05>.
7. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05>.
8. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 № 3-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12/paran54#n54>

Горова О.Б. - професор кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ З ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ В УКРАЇНІ

У відповідності зі ст.3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а основною метою діяльності державних органів згідно з її Преамбулою є забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, - це основоположні принципи демократичної, соціальної та правової держави.

Основними рисами соціальної держави є здійснення прогресу в інтересах усіх членів суспільства, забезпечення рівності і свободи громадян, підтримка малозабезпечених прошарків населення та здатність забезпечити загальне благо для всіх (принаймні так вбачають Л.фон Штейн, А.Г.Г.Вагнер, Ф.Науманн, Дж.Кейнс та інші прихильники цієї теорії) [1, С.552-553]. На нашу думку, в такій державі особлива увага повинна бути звернута до „найвразливішої” категорії населення – осіб з фізичними вадами.

До початку трансформаційних процесів в Україні політика щодо інвалідів була переважно пасивною і виражалась виключно в матеріальній підтримці з боку держави, в той же час позбавленні їх доступу до багатьох соціальних благ нарівні зі здоровими людьми. З початком постсоціалістичної реформації проблема інвалідів в українському суспільстві набула принаймні двох нових рис. По-перше, стало необхідним переорієнтувати політику щодо інвалідів згідно із суспільними стандартами, виробленими міжнародною спільнотою та яких дотримуються високорозвинені цивілізовані країни. По-друге, невідповідність успадкованої системи соціального захисту ринковим умовам, що формуються в Україні, робить необхідною побудову нової системи соціального захисту всього населення – і зокрема найвразливіших верств, однією з яких є інваліди.

У зв'язку з євроінтеграційними процесами України, увага до проблем інвалідів та їх становища в суспільстві збільшилася. Так, в 2000 році була розроблена та прийнята програма професійної реабілітації інвалідів, а у 2005 році Закон України „Про реабілітацію інвалідів в

Україні”.

На сьогоднішній день у законодавстві України поняття „інвалід” отримало своє закріплення у Законі України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, згідно якого інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті [10, Ст.2], а також знайшло своє логічне продовження та уточнення у Законі України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” від 16 жовтня 2005 року, за яким інвалід - особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі і посиленому соціальному захисті, а також виконання з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав [11, Ст.1]. Згідно цих понять можна зробити висновок, що на законодавчому рівні наша країна прагне переходу від японської до американської моделі „інвалідності”. Бажано було б, щоб такий перехід не закінчився саме на теоретичному рівні, а знайшов своє практичне втілення в житті.

Правовий статус інвалідів – це система як загальних, так і спеціальних та індивідуальних прав і обов’язків осіб зі стійким розладом функцій організму, що закріплені державою у законах і підзаконних актах.

Спеціальний статус інваліда – це додаткові права та звільнення від виконання окремих обов’язків, які забезпечують інвалідам рівні з іншими громадянами можливості в реалізації цивільних, економічних, політичних та інших прав і свобод, передбачених Конституцією України, а також у відповідності із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права та міжнародними угодами України [14-15].

Так, Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами держави можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями та інтересами.

Згідно з цим документом захист інвалідів з боку держави полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації та сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікації і зв’язку до особливостей інвалідів. Також гарантується працевлаштування інвалідів, що проводиться шляхом щорічного визначення нормативу робочих місць, і їх визначають для всіх підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності та господарювання [10].

У Законі України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” визначено основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров’я зі стійким розладом функцій організму, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності. В цьому документі вперше передбачено різні види реабілітації інвалідів, серед яких – психологічна, професійна, трудова і, що особливо важливо, соціальна реабілітація, а також соціальна допомога. Так, під соціальною реабілітацією розуміють систему заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування задоволення потреби у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації.

Основними завданнями законодавства України з питань реабілітації інвалідів є:

- створення умов для усунення обмежень життєдіяльності інвалідів, відновлення і компенсації їх порушених або втрачених здатностей до побутової, професійної, суспільної діяльності;
- визначення основних завдань системи реабілітації інвалідів, видів і форм реабілітаційних заходів;

- розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;
- регламентування матеріально-технічного, кадрового, фінансового, наукового забезпечення системи реабілітації інвалідів;
- структурно-організаційне забезпечення державної соціальної політики по відношенню до інвалідів і дітей-інвалідів;
- сприяння залученню громадських організацій інвалідів до реалізації державної політики у цій сфері.

Можна зробити висновок, що на законодавчому рівні на сучасному етапі державотворення України передбачається піклування та реабілітація інвалідів з урахуванням не тільки їх матеріального забезпечення, а і соціальних аспектів (так званої абілітації). Добре, як би ці положення законів знайшли свою належну практичну реалізацію. В якості прикладу, що таке можливе, можна звернутися до практичного досвіду реабілітації інвалідів в Німеччині, де в бухгалтерії однієї з компаній з продажу машин, у відділі нарахування заробітної платні працювали 18 людей з синдромом Дауна [16]. Їм довірили нараховувати зарплату! Значить такі люди хочуть і можуть працювати. І “повернення їх до життя”, відновлення їх правового статусу в повному обсязі – це завдання саме держави.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. /Редкол. Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: „Укп.енцикл.”, 1998. – 733 с.
2. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч.посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
3. Леандро Деспун. Права человека и инвалиды / Центр по правам человека. Нью-Йорк: ООН, 1993. – 77 с.
4. Богданов С. Соціальний захист інвалідів: український та польський досвід. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 92 с.
5. Малый энциклопедический словарь под ред.Бронгаузь, Ефронъ.- С.-Петербург, 1900. – Т.2. – 1150 с.
6. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К.:Логос, 2000. – 87 с.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд. – М.: Русский язык, 1986. – 245 с.
8. Курбатов В.И. Социальная работа. Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 576 с.
9. Шумна Л.П. Правові основи реабілітації інвалідів в Україні: Дис.канд.юрид.наук:12.00.05. – Одеса, 2001.- 18 с.
- 10.Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ // Голос України. - 1991. - N 82.
- 11.Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 16 жовтня 2005 р. – Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 2-3. – Ст.36.
12. Duvall E. Family development. – Philadelphia: Lippincott, 1997.
13. Конституція України: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-ІУ від 08.12.2004 р. – К.: Велес, 2006. – 48 с.
14. Осташкін Б. Правовий статус інвалідів //Соціальний захист. – 2001. - № 11 (41). – 56 с.
15. Малик Я.Й., Мальський М.З. Світова та європейська інтеграція: організаційні засади: Навч. Посібник. – Львів: Відав. Центр ЛНУ ім.. І.Франка, 2000. – 402 с.
16. Долина Н. Реабілітація інвалідів – можливість повернутися до звичайного життя // Аргументи та факти: Здоров'я. - № 5 (85). – 10 березня 2005. – С.15.

**Добрянська Н.В - заступник декана
юридичного факультету Київського
університету ринкових відносин, .к.ю.н.**

СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження проблемних питань адміністративного правопорушення в сучасній Україні постала не тільки за необхідності уточнення теоретичних доктрин, але вона спричинена також і практичними завданнями розвитку національного законодавства та удосконаленням державотворчої діяльності.

Після прийняття Верховною Радою України Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991р. [3] дослідження питання адміністративного правопорушення залишає у собі тенденції радянського періоду і здійснюється в рамках ст.9 КУпАП.

Аналізуючи зміни ст.9 КУпАП як за радянських часів, так і за роки незалежності України, можна зазначити, що вони стосувалися фіксації соціально-політичних перетворень і не зачіпали сутнісних характеристик адміністративного правопорушення. Слова «законодавство» (частина перша) і «чинного законодавства» (частина друга) була замінені на терміни «законом» і «закону», а слова «державний або» та «соціалістичну» - виключені. Зміни даної статті залишаються чинними і сьогодні.

Законодавець не досить повно визначає на законодавчому рівні об'єкт посягання обмежившись лише: громадським порядком, власністю, правами і свободами громадян, встановленим порядком управління (ст.9 КУпАП). Не включені до переліку охорони (посягання на) суспільні відносини, що виникають у сфері: праці, охорони праці і здоров'я населення, санітарного і епідемічного благополуччя, охорони навколишнього середовища і природних ресурсів, підприємницької, господарської, фінансової, торгівельної, банківської діяльності тощо. Мабуть і не потрібне та й не можливо перерахування всіх об'єктів правопорушень у визначенні поняття адміністративного правопорушення. Таке перерахування об'єктів посягання призведе до втрати лаконічності визначення та імперативності поняття адміністративного правопорушення. Це скоріше питання юридичної техніки законодавця. Адже адміністративна відповідальність виступає засобом боротьби з правопорушниками у всіх сферах: економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній, господарській, громадській та інших сферах життєдіяльності суспільства і складає одну із основних у структурі заходів державного примусу.

Із вдосконаленням адміністративно-правової доктрини та реалізації Концепції адміністративної реформи в Україні важливою рисою дослідження залишається недооцінка адміністративного проступку як первісного юридичного компонента стосовно утворення інститутів адміністративного законодавства, адміністративної відповідальності, тощо.

Центральне місце серед джерел права займає Конституція України. Інші акти мають прийматись в чіткій відповідності до її положень і відповідати їм.

Щодо адміністративної відповідальності, то Конституція України не визначає ні її підстав, ні кола суб'єктів, які можуть бути притягнуті до відповідальності, ні порядку притягнення, однак в п.22 ч.1 ст.92 встановлюється, що діяння, які є адміністративними правопорушеннями та відповідальність за їх скоєння встановлюються тільки законами.

В науці адміністративного права прийнято говорити про систему нормативно-правових актів, якими встановлюється адміністративна відповідальність. Проте адміністративна відповідальність фізичних осіб регламентується виключно законами, центральне місце серед яких займає КУпАП в якому більшість актів, в яких містилися норми, що встановлювали адміністративну відповідальність об'єднані в певну систему. Цим підтверджується не тільки роль Кодексу як нормативного акту із питань адміністративної відповідальності, але і як Закону, який містить основні, загальні положення щодо адміністративної відповідальності. З чим слід

погодитися без будь-яких заперечень.

Важливе значення для регулювання законодавства про адміністративну відповідальність матиме приведення існуючої сукупності нормативних актів у відповідність до Конституції України, а саме, що діяння може бути визнане проступком за його вчинення встановлена адміністративна відповідальність лише законом. Сьогодні в юридичній літературі можна зустріти висновки вчених про те, що така відповідальність, встановлюється підзаконними актами, такий висновок є у С.Т. Гончарука, Ю.П. Битяка та ін. що суперечить положенням Основного Закону.

Адміністративна відповідальність регулюється виключно законами, які в сукупності складають законодавство про адміністративні правопорушення. В цьому зв'язку перед законодавством про адміністративні правопорушення поставлене завдання відповідно до ст.1 КУпАП, (охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції) і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством постає нагальним питання систематизації.

Отже, адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності встановлюється виключно законами, які мають тенденцію на сьогодні до кодифікації з завданням упорядкування суспільних відносин у сфері публічного адміністрування та визначення ступеня адміністративної караності за порушення чи невиконання приписів, заборон та дозволів, визначених законом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996//Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-Ст.141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Введений в дію Постановою Верховною Радою Української РСР від 07.12.1984//Відомості Верховної Ради УРСР.-1984.-Додаток до №51.-Ст.1122.
3. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року//Відомості Верховної Ради України.-1991.-№ 38.-Ст.502.
4. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Горащук, О.В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка.-К.: Юрінком Інтер, 2005 (2008)-544 с.

Дутка Х.- здобувач кафедри теорії держави та права НАВС

ДО МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІЙ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ ЯК ЦЕНТРАЛЬНОГО ОРГАНУ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Сучасний період державотворення в Україні характеризується такими негативними явищами як недовіра населення до існуючої влади, посилення протестних настроїв, породжені високим рівнем корупції, неефективністю та бюрократичністю діяльності державних органів влади та неможливістю влади сформувати й реалізувати ефективну державну політику. Все це зумовлює гостру потребу переосмислення основних цінностей та ідеалів державного управління, здійснити реструктуризацію та оптимізацію функціонування провідних державних інституцій з метою формування нової моделі державної влади в Україні, у зв'язку із чим посилюється й науковий інтерес до проблематики оптимізації функціонування органів державної влади.

У цьому аспекті особливої актуальності набуває проблематика формування та забезпечення єдності у здійсненні всіх спектрів державної політики сучасної держави. Вироблення та реалізація правової політики держави покладено на Міністерство юстиції, за яким закріплено статус головного органу у системі центральних органів виконавчої влади. Отже можна стверджувати про особливу роль цієї державної інституції як у процесі функціонування

державного апарату, так і у процесі здійснення державно-правових реформ, у тому числі конституційної.

Функції Міністерства юстиції є малодослідженим питанням, що зводиться, як правило, до переліку, систематизації та характеристики окремих напрямів його діяльності, що здійснюється на підставі аналізу Положення про Міністерство. Дослідження цієї проблематики представляє окремий науковий інтерес, оскільки аналіз основних напрямів діяльності дозволить отримати уявлення не тільки про його цільове призначення, мету діяльності, а й окреслить загальне “навантаження” цієї галузі, охарактеризує спектр правових методів та засобів, які використовуються для реалізації завдань та функцій центрального органу у сфері юстиції. Проведенню зазначеного функціонального аналізу сприяє застосування таких методологічних прийомів як функціональний, класифікації та порівняння.

Перш за все, такий підхід із використанням трьох згаданих методів дозволяє виокремити групу організаційно-управлінських функцій, враховуючи що Мінюст є одним з провідних суб’єктів в системі центральних органів виконавчої влади, для яких притаманним є безпосереднє здійснення публічного адміністрування. Тому, поряд з іншими органами влади, він також виконує цілий ряд організаційно-управлінських функцій. Це проявляється в таких напрямках діяльності як організація роботи нотаріату, державної виконавчої служби, громадських приймалень, утворення центрів з надання правової допомоги, формування та забезпечення ведення державних реєстрів, координація діяльності інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, здійснення над ними методичного керівництва щодо проведення правової роботи, правової освіти, надання безоплатної правової допомоги, контроль за діяльністю арбітражних керуючих тощо.

Використання зазначених методологічних прийомів дозволяє здійснити також систематизацію окремих груп функцій, пов’язаних із участю Міністерства юстиції у правотворчих процесах. Нормотворча діяльність є основною формою реалізації владних повноважень, а отже всі напрями нормотворчої діяльності також слід об’єднати в один блок, до якого відноситься, зокрема, розробка проектів законів та інших нормативно-правових актів, затвердження нормативно-правових актів з питань, що відносяться до його відомства, правова експертиза актів законодавства, їх державна реєстрація, систематизація та опублікування. Привертає увагу така особливість нормотворчих функцій, що Міністерство юстиції в особі Міністра приймає нормативно-правові акти як суб’єкт правотворчості й одночасно виступає розробником проектів нормативних актів для інших суб’єктів правотворчої діяльності, виступає експертом, виконує реєстраційну діяльність та ін.

Крім того, враховуючи спеціальне призначення Мінюсту в системі органів влади, покладенням на нього ряду специфічних завдань щодо забезпечення верховенства права, справедливості в суспільстві, уявляється можливим виокремити ще одну групу споріднених функцій, пов’язаних з можливостями загальноправового впливу міністерства на порядок організації та регулювання суспільного життя в країні в контексті формування та реалізації ідей правової політики держави.

В межах цієї групи реалізується певна сукупність різнопланових завдань, які об’єднуються за критерієм забезпечення загального впливу права, хоча й здійснюються у різних сферах життєдіяльності суспільства шляхом надання правової допомоги, реалізації правової ідеології та пропаганди, правової освіти населення, а також інших напрямів діяльності у цивільній, господарській, кримінальній сферах суспільного життя, судовій практиці та процесі виконання судових рішень тощо.

Таким чином, розподіл функцій Міністерства юстиції за критерієм спорідненості напрямів діяльності дозволяє виокремити три основних групи: організаційно-управлінські, нормотворчі та соціально-правові. При цьому, розгалуженість кожної із цих груп функцій свідчить про наявність широкого спектру повноважень мінюсту, пов’язаних із реалізацією цілей та завдань держави у відповідних сферах.

Завальний А.М. - начальник кафедри
теорії держави та права НАВС,
к.ю.н., доцент

ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ОБОВ'ЯЗОК

Наприкінці III ст. до н.е. в джерелах римського права з'явився термін *obligatio*, яким позначалося зобов'язання. В Інституціях Юстиніана міститься загальне визначення зобов'язання – це правові пута, які змушують виконувати все те, що відповідає «праву нашої держави». Визначення зобов'язання як певних правових пут зв'язаності не було випадковим. У стародавній період ця обмеженість - пута - не була тільки фігуральним виразом. У Законах XII таблиць містилася норма, яка свідчить, що неспроможного боржника зв'язували шкурами або ланцюгами, вага яких прирівнювалась до ваги речей (срібла, золота та ін.), які він заборгував. Згодом пута, зв'язування, з фізичних перетворились в юридичні. «Зв'язаність» починає виявлятися у майновій відповідальності боржника згідно із зобов'язаннями. Отже, поняття зобов'язання як загальна категорія, що охоплює всі випадки, коли одна особа несе юридичний обов'язок перед іншою і відповідає за невиконання зобов'язання, вироблялося римлянами поступово.

Згідно джерел римського права зобов'язання (*obligatio*) визначається наступним чином:

1. Зобов'язання являє собою правові кайдани, що примушують нас щось виконати згідно законів нашої держави – *obligatio est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus colvendae rei secundum nostrae civitatisjura*.

2. Сутність зобов'язання полягає не в тому, щоб зробити нашим будь-який тілесний предмет або якийсь сервітут, але щоб пов'язати перед нами іншого в тому відношенні, щоб він нам щось дав, зробив або представив – *obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquid corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum*.

Рецепція римського права характерна звичайно для європейського правового простору. Так, найдетальніше загальне вчення про зобов'язання розробили юристи Німеччини, що знайшло безпосереднє відображення в Цивільному кодексі федеративної республіки Німеччини, де зобов'язання визначається так: «В силу зобов'язання кредитор може вимагати від боржника надання гарантій. Надання може полягати і в утриманні». Французький цивільний кодекс не містить ні загального визначення зобов'язання, ні загальних норм, які б стосувались усіх різновидів зобов'язальних правовідносин. Але французька правова доктрина формулює загальне визначення зобов'язання, яке загалом не відрізняється від німецького. У системі загального права відсутнє поняття зобов'язання, і лише дехто з теоретиків права намагався виокремити деякі загальні ознаки зобов'язання, виходячи при цьому з концепції німецької та французької доктрини [1, с. 88-89].

В Україні нормативне визначення зобов'язання наведено в статті 509 Цивільного кодексу «зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматись від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку».

Щодо поняття «обов'язок» то необхідність існування даної категорії досить влучно окреслено латинським виразом, «*ubi emolu mentum, ibi opus*» – хто має права, той повинен нести обов'язки, і, навпаки, на кого покладаються обов'язки, тому повинні бути надані права.

Вперше включення обов'язків громадян в конституцію мало місце в Конституції Французької Республіки від 5 Фрюктидора 3 року (22 серпня 1795 р.) [2, с. 382].

Звичайно юридична доктрина не могла залишити поза своєю увагою і поняття «обов'язок». Німецький юрист Самуїл Пуфендорф, автор вчення про природне походження обов'язків, визначав їх сутність через необхідність. На його думку, «обов'язок – це союз права,

яким за необхідністю поєднується повеління виконувати» [2, с. 38]. Інший німецький філософ Вільгельм Фрідріх Гегель, вважав, що правові обов'язки «характеризуються зовнішньою необхідністю» [3, с. 54]. Родоначальник німецької класичної філософії Іммануїл Кант у своїх численних роботах писав: «Обов'язок є необхідність...» [4, с. 236].

Більшість дорадянських вчених-юристів та філософів, які торкалися проблеми обов'язків, розуміли під правовим обов'язком певні психічні переживання [6]. Так, засновник психологічної теорії права Л.Й. Петражицький, поділяв обов'язки на моральні і правові (власне юридичні). При цьому, «такі обов'язки, що усвідомлюються вільними по відношенню до інших, за якими іншим нічого не належить з боку зобов'язаних» він називав моральними, а «такі обов'язки, що усвідомлюються не вільними по відношенню до інших, закріпленими за іншими, за якими те, до чого зобов'язана одна сторона, належить іншій», – юридичними обов'язками [7, с. 47].

І хоч «ця психологічна теорія правового обов'язку не витримує жодної критики», оскільки «право не має справи з явищами психологічними» [8, с. 129] і законодавчо об'єктивувати психологічні переживання неможливо, все ж очевидним є те, що обов'язок – це примус, необхідність певної поведінки, чого не можна сказати про суб'єктивне право. Можливість, яка притаманна суб'єктивному праву, означає, що право можна реалізувати, а можна й не реалізувати, тобто його використання чи невикористання залежить цілком від суб'єкта права. Що ж до обов'язку, то ним зазвичай приписується необхідність в поведінці для забезпечення інтересів інших людей, держави, а недотримання цієї вимоги тягне відповідальність: юридичну – якщо це правовий обов'язок, моральну – якщо обов'язок моральний, релігійну – якщо він релігійний [6].

Нами поділяється думка Л.І. Летнянчина, що обов'язок – це лише необхідність певної поведінки, а не сама практична поведінка, яка відповідає приписам норм права. Сутність обов'язку укорінена в необхідності поведінки, яка визначена законом. Але необхідність (яка виражає сутність обов'язку) не адекватна неминучості. Між ними відсутній момент тотожності. Оскільки обов'язок характеризується діяльністю окремих осіб, наділених свідомістю і волею, які проявляють різнобічну ініціативу відповідно до своїх інтересів, остільки можливі відхилення практичної поведінки особи від приписів норм права, невиконання обов'язку його носієм. Таким чином, обов'язок може бути невиконаним, але необхідність поведінки, яка б відповідала йому, зберігається.

Отже, відповідаючи на питання європейської традиції співвідношення зобов'язання та обов'язку необхідно наголосити, що зобов'язання – це юридичний склад, правовідношення сторонами якого є кредитор та боржник, а змістом – права та **обов'язки** (виділено мною – А.М.). До виникнення зобов'язання особа (боржник) зовсім вільний: не обтяжений ніякими обіцянками, не зв'язаний в своїй поведінці ніякими обмеженнями. Вступивши в зобов'язання, він певним чином обмежує себе, обтяжує обіцянкою, обмежує свободу, покладаючи на себе певні правові обов'язки правові кайдани, юридичні пути.

Список використаних джерел:

1. Порівняльне правознавство: Курс лекцій / Л.В. Голяк, А.С. Мацко, О.В. Тюріна. – К.: МАУП, 2004. – 200 с.
2. Пуффендорф С. О. должности человека и гражданина: В 2-х кн. / С.О. Пуффендорф – Кн. 1 и 2. – СПб., 1726. – 537 с.
3. Гегель. Работы разных лет: В 2-х т. – Т. 2 / Сост., общ. ред. А.В.Гулыги. – М.: Мысль, 1971. – 630 с.
4. Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 4. Ч. 1 / Под общ. ред. В.Ф.Асмуса и др. – М.: Мысль, 1965. – 544 с.
5. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII-XIX ст: Сб. док. / Под ред. Н.П.Галанзы. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1957. – 587 с.
6. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики : монографія / Л. І. Летнянчин; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого, Акад. прав. наук України. - Х. : СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. - 256 с.
7. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности: В 2-х т. – Т. 1

и 2. – СПб.: Типография СПб акц. общ. “Слово”, 1907. – 656 с.

8. Успенский Л. Очерки по юридической технике. – Ташкент: Изд-во Акц. о-ва “Средазкнига”, 1927. – 219 с.

**Заворотній В. - курсант 1 курсу ННІПФ
ЕКП НАВС**

**Науковий керівник – Тихомиров Д.О.,
в.о. доцента кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н.**

ПРАВОВИЙ КОНСЕНСУС: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ

Сьогодні ми є свідками процесів постійного узгодження різних (часто протилежних) позицій, поглядів, інтересів і пошуку компромісів для вироблення та ухвалення консенсусних рішень [3]. Поняття консенсус сьогодні розуміється як загальна згода, що характеризується відсутністю серйозних заперечень з суттєвих питань у більшості зацікавлених сторін та досягається в результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін і зближення розбіжних поглядів [4].

У науковому дискурсі поняття консенсусу застосовується в різних аспектах – соціологічному, політичному, юридичному, але за своєю природою і сутністю, це, безперечно, конфліктологічне поняття.

В соціальному аспекті, консенсус – спосіб розв'язання та запобігання соціальних конфліктів, протистоянь шляхом досягнення компромісу (угод, домовленостей, договорів тощо) між супротивними (конфліктуючими) силами, що є умовою соціального миру між ними. Суть та значення компромісу полягає у досягненні загальної злагоди і порозуміння між інтересами і тим самим – у знятті необхідності застосування насилля, запобіганні загрози розколу суспільства на ворогуючі табори. Завдяки цьому соціологічний компроміс є важливим інструментом регулювання поведінки, підтримання соціальної дисципліни, рівноваги, засобом управління в демократичному суспільстві, забезпечення його стабільності і цілісності. Проте слід пам'ятати, що такий компроміс не вирішує суспільних суперечностей, а лише їх згладжує і нівелює, а також він може стати одним із елементів механізму розв'язання цих суперечностей.

В політичному розумінні консенсус досягається через діалог та пошук взаємоприйнятних компромісних політичних рішень [2]. Найсприятливіші умови досягнення політичного консенсусу виникають завдяки загальному поширенню принципів толерантності, компромісу, громадянськості, поваги до чинних правових норм, що стимулює гармонізацію егоїстичних інтересів і потреб окремих соціально-статусних, етнокультурних, релігійних та економічних груп [5]. Подібну ж роль у примиренні різних інтересів відіграють соціальні й політико-правові інститути, законодавчі органи, суди, коаліції політичних партій, публічні школи тощо, які об'єднують плюралістичне суспільство.

Зміст юридичного розуміння консенсусу як стратегії вирішення чи попередження правових конфліктів полягає у чітко передбаченому рівні узгодженості позицій, коли більшість суб'єктів права (наприклад, законодавець) під час прийняття певного нормативного акта дійсно підтримує його, а незгодні не виступлять проти. Тому, юридичний консенсус – це спосіб вироблення і прийняття рішень, норм, актів, який спирається на два головні принципи: а) підтримка акта, норми більшістю тих, хто її сформулював; б) відсутність принципових заперечень щодо прийняття рішення з боку навіть одного з учасників процесу [1].

До ознак юридичного консенсусу можна віднести:

- а) правовий консенсус опосередковується правовою формою;
- б) правовий консенсус тягне за собою юридичні наслідки для учасників суспільних відносин й у тому числі застосування до них засобів примусу для забезпечення його реалізації;
- в) правовий консенсус є однією із визначальних засад функціонування демократичного режиму, адже він є основою легітимації;

г) правовий консенсус є ефективним засобом упорядкування правових конфліктів;

д) правовий консенсус є невід'ємною умовою будь-якої двосторонньої угоди у державах з демократичним режимом [1].

Отже, правовий консенсус – це процес досягнення згоди між учасника правовідносин шляхом вироблення, пошуку, прийняття та оформлення відповідного рішення. Метод прийняття рішення, яке схвалюють всі, або, правовий консенсус – це загальна згода, яка характеризується відсутністю серйозних заперечень по суттєвих питаннях у більшості заінтересованих сторін та досягається у результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін та зближення розбіжних точок зору.

Список використаних джерел:

1. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : монографія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Юрид. думка, 2011. – 383 с.
2. Бусленко В. В. Політичний компроміс між владою та опозицією в умовах переходу до демократії (на прикладі країн Вишеградської групи) // Панорама політологічних студій. - 2013. - Вип. 10. - С. 114-122.
3. Мірошніченко Ю. Юридичні механізми ухвалення консенсусних рішень у міжнародній та українській практиці (порівняльно-правовий аспект) // Віче. - 2013. - № 24. - С. 7-11.
4. Про стандартизацію [Електронний ресурс] : Закон України від 05 червн. 2014 р. № 1315-VII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Хабарева К. К. Політичний компроміс та політичний консенсус: точки зору в сучасній політичній науці // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. - 2012. - Вип. 3. - С. 268-273.

Задорожний Ю.А. - декан Юридичного факультету Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана П. Конашевича – Сагайдачного, к.ю.н., доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Конституційне право України, як і будь-яка інша галузь права, має свій предмет правового регулювання. Важливість визначення сутності і окреслення меж його поширення вбачаються в тому, що це дає відповідь на питання: навколо чого систематизовані (згруповані) конституційно-правові норми та принципи, чим відрізняється конституційне право від інших галузей права, у чому полягає призначення цієї галузі права в системі правового регулювання.

У науці конституційного права сформульовано декілька підходів щодо визначення предмета правового регулювання конституційного права:

- перший підхід базується на тому, що *публічна державна влада* є головним елементом правового регулювання конституційного права. Центром правового регулювання є *влада*, що здійснюється системою державних інститутів, перелік яких закріплений як у конституції держави, так і в інших нормативно-правових актах;
- другий підхід – паритетне співвідношення *публічної влади* та *індивідуальної свободи людини*. У сучасному демократичному суспільстві влада та свобода повинні стати головним предметом правового регулювання конституційного права. Досить вдало розкрив зміст свободи відомий голландський філософ Б. Спіноза, який стверджував, що свобода є усвідомлена необхідність [1, с. 196]. Гармонійне співвідношення публічної влади і свободи людини мають стати вищою раціональністю правового регулювання конституційного права;
- третій підхід – конституційно-правові норми та принципи регулюють відносини між державою, суспільством і людиною. Конституційне право має забезпечити оптимальне

співвідношення та функціонування зазначених суб'єктів конституційно-правового процесу: демократичні засади утворення і функціонування інститутів державної влади, розвиток громадянського суспільства, забезпечення реалізації та гарантія загальноновизнаних прав і свобод людини та громадянина;

- четвертий підхід – має дещо узагальнюючий характер, оскільки визначає предмет правового регулювання як суспільні відносини в політичній, економічній, соціальній, культурній (духовній), екологічній та інших сферах [2, с. 29]. На думку Ю.М. Тодики, специфіка предмета конституційного права полягає в тому, що його норми регламентують суспільні відносини, в усіх вищезазначених сферах життєдіяльності суспільства [3, с. 13]. Предмет правового регулювання конституційного права, на думку В.Ф. Мелашенка – одного з перших дослідників цієї проблематики в незалежній Україні, становлять суспільні відносини, які виникають і діють у процесі здійснення основ повновладдя народу України [4, с. 5]. Отже, предмет правового регулювання конституційного права можна визначити з огляду на те, *що* повинні регулювати, охороняти та гарантувати конституційно-правові норми і принципи.

Предмет конституційного права, як зауважує російський учений О.О. Кутафін у своїй праці «Предмет конституційного права», не можна визначити раз і назавжди. І це пояснюється різновекторністю, багатогранністю і динамічністю структурних елементів предмета правового регулювання конституційного права. Предмет конституційного права визначений у галузевій нормативно-правовій базі, тому є похідним від змісту конституції та інших основних документів, які діють у державі. Зміна конституційного законодавства має наслідком зміну предмета правового регулювання конституційного права. Оскільки прийняття законів є прерогативою держави, то це означає, що в предметі конституційного права виражається насамперед воля держави [5, с. 26].

Отже, предмет конституційного права – це особливе коло суспільних відносин, які регулюються, охороняються та гарантуються конституційно-правовими нормами і принципами. Відносини, що становлять предмет конституційного права, складаються в усіх сферах життєдіяльності суспільства (політичній, економічній, соціальній, духовній), пов'язані з основами суспільного ладу та державного устрою, правовим статусом особи, організацією та діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, а також іншими суспільними відносинами, що виникають при здійсненні публічної влади і народовладдя.

Структура предмета конституційного права – це взаємозв'язок складових, які становлять предмет конституційно-правового регулювання. Правник В.Ф. Мелашенко визначив чотири основні групи суспільних відносин, які становлять предмет конституційного права: а) основоположні засади народовладдя, народний суверенітет; б) устрій держави як організації влади народу і для народу; в) основоположні засади функціонування держави; г) характер зв'язків між державою і конкретною особою [4, с. 5 – 8].

Професор О.Ф. Фрицький стверджує, що складовими предмета конституційного права є: а) людина; б) громадянське суспільство; в) влада як основна ознака держави; г) економічні, соціальні, політичні, духовні сфери суспільства в демократичній державі; ґ) територіальна організація держави [6, с. 9].

Отже, у науці конституційного права існують різні підходи до визначення переліку складових його предмета. Найпростіший спосіб – ототожнення структури предмета конституційного права зі змістом (розділами) чинної конституції держави. Інший спосіб – врахування специфіки конституційно-правового регулювання певної держави. Оптимальний спосіб визначення структури предмета конституційно-правового регулювання – логічне поєднання названих підходів.

Структура предмета конституційного права:

- 1) *державно-політичні відносини*, в яких відображені основні владні інститути: державний суверенітет, конституційний лад, якісні характеристики держави – форма державного правління, політико-державний режим, форма державного устрою, загальні засади організації і функціонування політичної системи, способи та механізми організації і функціонування публічної влади, конституційно-правовий статус органів державної влади, національно-державні символи;

2) *соціально-економічні відносини*: економічна та ідеологічна багатоманітність, множинність форм власності, гарантії соціального забезпечення членів суспільства, право на підприємницьку діяльність;

3) *відносини, що виникають у процесі взаємозв'язку особи і держави*: основи правового статусу людини і громадянина, тобто її правове становище в суспільстві та державі, належність до громадянства, державно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина;

4) *відносини, що складаються в процесі реалізації основ народовладдя*: здійснення влади народом безпосередньо на виборах, референдумах, мітингах, демонстраціях або через систему представницьких органів (Президента України, Верховну Раду України, органи місцевого самоврядування). Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, до служби в органах місцевого самоврядування;

5) *відносини, що визначають основні засади функціонування державно-владного механізму*: законність, демократичність, гуманізм, поділ влади, соціальна спрямованість;

6) *відносини, що виникають у сфері територіального устрою держави та взаємодії держави* в цілому і її складових, у процесі реалізації права нації на самовизначення.

Підсумовуючи, вкажемо на такі узагальнення:

а) предмет конституційного права – це особливе коло суспільних відносин, які регулюються, охороняються та гарантуються конституційно-правовими нормами і принципами;

б) предмет конституційного права не є статичним, оскільки не є такими й суспільні і державні відносини;

в) предмет конституційного права є найширшим з поміж усіх інших галузей права, оскільки охоплює правовим регулюванням всі сфери життєдіяльності суспільства (політичну, економічну, соціальну, духовну, екологічну та ін.);

г) структурованість предмету конституційного права висновується з предмету конституції держави, завдяки чому охоплюються правовим регулюванням найважливіші сфери державного і суспільного устрою.

Список використаних джерел:

1. Спиноза Б. Этика [Текст] / Б. Спиноза. – СПб: Астра-пресс, 2007. – 350 с.
2. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підруч. [акад. курс]: У 2 т. – Т.1 / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К.: Юридична думка, 2006. – 544 с.
3. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина [Текст]: учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Фолио-Райдер, 1998. – 292 с.
4. Мелашенко В. Ф. Основы конституційного права України: курс лекцій В.Ф. Мелашенко. – К.: Вентурі, 1995. – 240 с.
5. Кутафин О. Е. Предмет конституционного права [Текст]: моногр. / О. Е. Кутафин. – М., 2001. – 444 с.
6. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підруч. / О.Ф. Фрицький – К., 2002. – 536 с.

Задорожня Г.В.- професор кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана П. Конашевича – Сагайдачного, к.ю.н., доцент

ЩОДО КОНТРОЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ

Порівняльно-правовий аналіз спеціальної літератури свідчить, що одним із найменш досліджених видів державного контролю є той, суб'єктом реалізації якого виступає глава держави. Фрагментарність доктринальних досліджень контрольної компетенції глави держави вбачається в тому, що одні вчені окреслили дослідження контрольної компетенції глави держави лише в сув'язі з контрольною компетенцією державних органів виконавчої влади, другі – лише щодо органів прокуратури та їх посадових осіб, треті – тільки у сфері правоохоронної діяльності в цілому, четверті – в контексті адміністративного державного контролю тощо. Відтак, доктрина конституційного права за останні десятиліття не доповнилася комплексними напрацюваннями в цій сфері. Чим зумовлена наявність такої доктринальної прогалини в науці конституційного права? Міркування з цього питання є наступними:

а) конституційне законодавство країн світу є вкрай неконкретним у частині виокремлення і систематизації норм і принципів права, які визначають контрольну компетенцію глави держави. Наприклад, відповідно до положень Конституції Ірану глава держави зобов'язаний здійснювати: «контроль за правильним виконанням загальної політичної лінії держави» (п. 2 ч. 1 ст. 110); Король Саудівської Аравії – нагляд за дотриманням Ісламського Шаріату» (ст. 55 Конституції цієї держави), Президент Гондурасу – «стежити за тим, щоб усі посадові особи Республіки виконували обов'язки, покладені на них законом, не втручаючись при цьому у здійснення ними своїх функцій» (ч. 5 ст. 121 Конституції Гондурас), проте Основні Закони наведених та інших країн не визначають конкретного переліку дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Крім того, національні конституції, як правило, не містять і видової класифікації компетенції глави держави, натомість дають їх безсистемну сукупність, що не лише ускладнює предметне дослідження тієї чи іншої його компетенції, а й провокує різний підхід до її видового розмежування. Конституція України також належним чином не регламентує порядок здійснення президентського контролю, який є необхідним елементом його адміністративної діяльності, тому окремі вчені пропонують внести зміни до статті 106 Конституції України, якими передбачається визнати контроль за діяльністю органів виконавчої влади одним із головних повноважень Президента України [1, с. 167];

б) помилкове віднесення дій глави держави, пов'язаних з реалізацією його контрольної компетенції, до інших видів компетенції. Так, В.В. Кравченко, досліджуючи інститут президентського контролю в Україні, дійшов висновку «про відсутність ознак контролю при реалізації президентом прав на розпуск парламенту та «вето», оскільки перше реалізується лише у випадку, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися, а в другому президент бере участь як складова законодавчого процесу». Проте автор визнає, що дії глави держави, які пов'язані з правовими явищами «розпуску» і «вето», все ж «мають контрольні властивості» [2, с. 10]. Таким чином, учені ніби «розчиняють» контрольну компетенцію глави держави в різновидах іншої його компетенції;

в) конституції країн світу не вирізняють компетенції глави держави від його функцій, повноважень, цілей і завдань, що призводить не тільки до підміни понять складових його конституційно-правового статусу, а й деякої правової невизначеності в цьому питанні. З наведеного вбачається теоретико-нормативна невизначеність контрольної компетенції глави держави, що зумовлює складнощі її практичної реалізації.

Держава як складна політико-територіальна організація з численними ієрархічними, взаємозалежними і взаємодоповнюючими політичними, економічними, правовими, фінансовими та іншими системами і зв'язками не може існувати поза межами контролю. Суб'єктами державного контролю є органи державної влади, які наділені відповідним обсягом компетенції у сфері предметного контролю. Глава держави, як орган державної влади, є одним із суб'єктів такого контролю.

Під контрольною компетенцією глави держави, на нашу думку, необхідно розуміти його права та обов'язки, форми і методи їх реалізації у сфері здійснення нагляду і перевірки за діяльністю певних суб'єктів публічної влади, в тому числі й органів державної влади та їх посадових осіб. Контрольна компетенція глави держави становить комплексну систему заходів впливу на підконтрольних суб'єктів, спрямованих на дотримання верховенства права і режиму

законності в державі. Практична реалізація таких заходів може здійснюватися главою держави в сув'язі з іншими органами державної влади та їх посадовими особами.

Зміст контрольної компетенції глави держави полягає в політико-правовому, організаційно-процесуальному та іншому впливі на суб'єктів публічно-правових відносин. Відтак, постає питання: в яких формах і щодо якого кола суб'єктів глава держави уповноважений здійснювати контроль.

Однією з форм контрольної компетенції глави держави є скасування актів уряду, інших органів виконавчої влади. Межі контрольної компетенції глави держави в Україні не охоплюють правовідносини, пов'язані із скасуванням правових актів уряду, натомість де-юре він не позбавлений конституційного права скасовувати акти Ради міністрів АРК, щоправда практична реалізація ним цього права в умовах анексії Кримського півострова унеможливлена.

Другою формою контрольної компетенції глави держави є накладення вето на рішення уряду. Відмінність інституту вето від скасування актів полягає в тому, що глава держави накладає вето лише на ті рішення уряду, які не набрали чинності, натомість процедура скасування передбачає вчинення ним нормотворчих дій, спрямованих на втрату чинності вже діючими правовими актами. Так, Президент Кіпру має право як остаточного вето щодо рішень Ради міністрів, які відносяться до справ зовнішньої політики, оборони чи безпеки, так і уповноважений повернути на повторний перегляд рішення Ради міністрів з зазначеного вище кола питань (пункти d, e ст. 48 Конституції Республіки Кіпр).

Що стосується контрольної компетенції Президента України відносно уряду, то вона вбачається в конституційно встановленій можливості глави держави зупиняти дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів їх невідповідності Конституції з одночасним зверненням до КСУ щодо їх конституційності (п. 15 ч. 1 ст. 106 Конституції України). Як показує практика, Президент України досить активно використовує це право, особливо в умовах загострення політичної нестабільності.

Третьою формою контрольної компетенції глави держави є конституційно закріплене право глави держави на отримання інформації, що кореспондує конституційному обов'язку інших державних органів надати її. Так, стаття 87 Конституції Мальти встановила: «Прем'єр-міністр повинен забезпечувати повну інформованість Президента (keep the President fully informed) про ведення державних справ Урядом Мальти і повинен надавати Президенту таку інформацію, яку Президент може запросити щодо будь-яких окремих питань, які належать до відання Уряду Мальти». Президент Аргентини в порядку реалізації своєї контрольної компетенції також «може вимагати від керівників усіх відомств і департаментів адміністрацій і через них від усіх службовців доповіді, які він визнає необхідними, і всі ці особи зобов'язані виконати його вказівки» (ч. 20 ст. 86 Конституції Аргентини). Президент України не позбавлений права отримувати таку інформацію від уряду, навіть може за бажання брати участь у його роботі.

Четвертою формою контрольної компетенції глави держави є дострокове припинення повноважень парламенту. Конституції Болгарії, Греції, Іспанії, Італії, Йорданії, Нідерландів, Сербії, Сирії, Східного Тимору, Перу, Угорщини та інших країн світу передбачили право глави держави в законодавчо передбачених випадках достроково припинити повноваження парламенту. Президент України також наділений контрольною компетенцією щодо парламенту, яка полягає в конституційному праві глави держави в законодавчо передбачених випадках достроково припинити повноваження парламенту.

П'ятою формою контрольної компетенції глави держави є накладення вето на закони, прийняті парламентом. Реалізація контрольної компетенції глави держави шляхом мотивованого повернення закону парламенту для нового його перегляду визначена конституціями таких країн як Азербайджан (ст. 110), Болгарія (ст. 101), Гватемала (ч. 7 ст. 168), Гондурас (ч. 3 ст. 121), Греція (ст. 42), Італія (ч. 1 ст. 74), Східний Тимор (ч. 1 ст. 88), Франція (ч. 2 ст. 10), Монголія (п. 46 ст. 33), Україна (п. 30 ч. 1 ст. 106) тощо, натомість глава держави в Ісландії має право відхилити закон, ухвалений парламентом, що зумовлює наступне його затвердження лише на референдумі (ст. 26 Конституції Ісландії) тощо.

Отже, Президент України володіє достатнім обсягом контрольної компетенції, необхідної

для забезпечення законності в державі. Проте необхідною умовою повноцінного президентського контролю є не тільки конституційно гарантований поділ державної влади, а й конституційно унормований механізм його реалізації, на що необхідно звернути увагу членам конституційної ради і парламентаріям.

Список використаних джерел:

1. Присяжнюк А. Й. Організаційно-правові засади державного контролю у сфері виконавчої влади: монографія / А.Й Присяжнюк. – К.: Золота хвиля, 2011. – 398 с.
2. Кравченко В.В. Контрольно-наглядові функції вищих органів державної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. ... к.ю.н. спец. 12.00. 02. – Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014. – 20 с.

Заяць Н.В. - в.о. професора кафедри теорії держави та права НАВС, д.ю.н., доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРИЙНЯТТІ ВЛАДНИХ РІШЕНЬ

Сучасна історична реальність показує, що зміни політичного ладу, реформування політичної системи, владних структур і управління, уряду, створення нових конституційних нормативів, формування нової політичної культури, удосконалення діяльності парламенту, здійснення політичних реформ, прийняття законів та ін. – дії різноманітні за суттю та змістом. Всі ці дії відрізняються за суб'єктами творення, за своїми масштабами та глибиною. Багатоманітність типів та станів політичних відносин передбачає складність форм та шляхів їх зміни. Результат різних політичних подій, взаємодія політичних інститутів, розробка, прийняття та реалізація політичних рішень, програм, законів і нормативних актів становить політичний процес, що відбиває динаміку політичного життя, розвиток політичних явищ та подій суспільства.

Одним з найважливіших досягнень України за роки незалежності стало утвердження формальних ознак демократії як політичного режиму. Але, разом з цим, перманентна криза легітимності існуючої влади, затягування фундаментальних структурних реформ у всіх сферах громадського життя, фактичних соціальний розкол між соціальними групами в можливості впливати на прийняття важливих для суспільства рішень, свідчать про слабкість демократії в країні. Саме тому, всі наші очікування щодо розвитку громадянського суспільства, змін у політичній свідомості, що втілюють прагнення громадян брати на себе відповідальність за реалізацію публічних інтересів, опинилися у своєрідній посттоталітарній пастці.

Повертаючись до політико-правового спадку часів лібералізму першої половини 19 століття в Західній Європі, а саме до праці Б.Констана «Про свободу древніх відносно до свободи нових народів» слід згадати розуміння поняття свобода – як «право кожного впливати на здійснення правління або шляхом призначення всіх чи декількох чиновників, або шляхом представництва, петицій, запитів, які влада повинна враховувати в своїй діяльності».[1, с.374] Розширення прав громадян для того, щоб відігравати роль у прийнятті владних рішень не лише через обраних представників до органів публічної влади, але й через різноманітні конституційно-правові форми впливу, дозволяє враховувати думку та інтереси різноманітних суспільних груп та наближає громадян до процесу вирішення державних та суспільних справ.

Участь громадськості у прийнятті владних рішень є однією з засад демократії, під якою традиційно розуміють форму громадського самоврядування, за якою громадяни залучаються безпосередньо до законодавчої діяльності, беруть участь у народних зборах, виборах, громадській військовій службі та інших громадських інституціях та установах. Демократія, як слушно звертає увагу М. Даул, – це більш ніж відвідування виборчих дільниць кожні кілька років. Для ефективного функціонування вона потребує вільних потоків інформації, взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади, поваги до кожного громадянина, а також механізмів, що уможливлюють консультування в процесі прийняття рішень. Кожне

суспільство має виробити найбільш ефективні механізми, що підходять саме йому, поважаючи непорушну сутність демократичних принципів [2, с.4]. Змістовною складовою впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів безумовно є форми, через які він здійснюється. У зв'язку з цим вкрай важливим є розкриття крізь призму конституційно-правових засад форм впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів, оскільки саме вони визначають способи та методи здійснення громадськістю такого впливу. Про важливість порушеного питання говорить факт ухвалення 1 жовтня 2009 р. на Конференції міжнародних неурядових організацій Ради Європи спеціального міжнародного документу – Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень. У цьому документі передусім запропоновано теоретично обґрунтовану та емпірично вивірену «матрицю участі громадськості» (Matrix of Civil Participation), яка являє собою набір загальних принципів, директив, інструментів і механізмів участі неурядових організацій у процесі прийняття рішень та залучення громадськості до здійснення державної політики [3, с.3-4, 16].

Політичний процес розкриває фундаментальні форми політичного волевиявлення громадян: по-перше, це різноманітні способи презентації рядовими учасниками політичного процесу своїх інтересів, формулювання індивідами та соціальними спільнотами вимог, відповідно до їх уявних або реальних інтересів і перенесення їх в центр політичної боротьби або в сферу прийняття політичних рішень (участь у виборах, референдумах, членство в політичних партіях та ін.), а, по-друге, форми прийняття і реалізації управлінських рішень, що здійснюються політичними лідерами, що стали новими викликами та призвели до парламентського стилю врядування.

На думку українського вченого П. Манжолі, слід виокремити такі форми впливу громадськості на прийняття владних рішень як: безпосередня участь громадян (вибори, референдуми), що впливає на державну політику і відповідні рішення; опосередковане представництво інтересів громадян (через депутатів усіх рівнів, виборних посадовців, політичні партії); діяльність громадських організацій, асоціацій, профспілок; направлення пропозицій, петицій, звернень, вимог до органів публічної влади, які безпосередньо приймають управлінські рішення – до глави держави, законодавчого органу (зокрема парламентських комітетів), в органи виконавчої влади, державні комітети тощо; підготовка громадських експертиз, експертних висновків і оцінок як щодо конкретних документів, рішень, так й щодо певних суспільних подій; організація громадських акцій (мирні збори), громадських слухань; діяльність громадських рад, створених при державних органах законодавчої та виконавчої гілок влади, з числа представників громадських об'єднань; обговорення в засобах масової інформації, соціологічні опитування та моніторинги громадської думки; проведення семінарів, «круглих столів», консультацій за участю експертів, зацікавлених груп, засобах масової інформації [4, с.15].

Отже, без розвиненого громадянського суспільства, насамперед без створення належних умов для забезпечення свободи думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань, доступу до публічної інформації, свободи об'єднань, свободи зборів, участі громадян в управлінні, держава не створить можливостей для забезпечення державними та суспільними справами та місцевому самоврядуванню ефективної та конструктивної громадської участі, зокрема через реалізацію різних форм впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів. Виклики сьогодення вимагають від влади ще більшого поглиблення співпраці з громадськістю, зокрема під час прийняття відповідальних рішень.

Список використаних джерел:

1. История политических и правовых учений. Учебник для вузов. Издание 2-е, переработанное и сокращенное Под ред. д.ю.н. профессора О.Е. Лейста. М.: ИКД «Зерцало – М», 2004. – 576 с. – С.374
2. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: Посіб. – К.: Ленвіт, 2012. – 64 с.
3. Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision-Making Process (CONF/PLE(2009)CODE1): Adopted by the Conference of INGOs at its meeting on 1st October 2009. –

Strasbourg, 2009. – 17 p.

4. Манжола П. Форми участі громадськості у діяльності органів публічної влади та прийнятті політичних рішень / П. Манжола // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4. – С. 13-18.

**Зозуля А. - курсант 1 курсу
ННІФПСМ НАВС
Науковий керівник – Тихомиров О.Д.,
професор кафедри теорії держави та
права НАВС, д.ю.н., професор**

НЕТИПОВІ ВИДИ МОНАРХІЇ ТА ЇХ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Монархія – форма державного правління, при якій державна влада зосереджена цілком або частково в руках однієї особи – монарха, передається в спадщину, не залежить від населення (як правило, не затверджується ним). У перекладі з грецької цей термін означає єдиновладдя.

Мона́рх (грец. *μόναρχος*) – тип керівника, або голови держави. Монархи як правило успадковують свій титул і володіють ним довічно. В деяких поодиноких випадках монархи обираються. Історично, більшість монархів були абсолютними керівниками держави без яких-небудь обмежень їхньої влади. В теперішній час переважна більшість монархів виконують представницьку роль голови держави – мають певні повноваження, але делегують їх іншим, або не мають справжньої влади зовсім. Держава, на чолі котрої стоїть монарх, називається монархією.

У руках монарха може бути зосереджена верховна державна, військова і судова влада (абсолютна монархія, нині тільки в країнах Азії. Ватикан є теократичною монархією), у наш час монархія зазвичай обмежена найвищим законодавчим органом країни – парламентом, т. зв. парламентська монархія, або конституційна монархія).

Всі монархії поділяються на: абсолютні, обмежені, дуалістичні, теократичні, станово-представницькі.

Ознаки монархії:

- наявність одноособового глави держави;
- влада глави держави існує історично і не делегується йому народом;
- влада монарха здійснюється безстроково і передається у спадщину;
- монарх не відповідає за ухвалені ним політичні рішення.

В сучасному світі існують і нетипові форми монархії.

Нетипові форми правління – модифіковані форми правління, (елемент форми держави, який визначає систему організації вищих органів державної влади), які поєднують в собі головні ознаки декількох «класичних» форм правління.

Наприклад, виборна монархія в Малайзії (король вибирається на 5 років з числа наслідників султанів 9 штатів), колективна монархія в Об'єднаних Арабських Еміратах (повноваження монарха належать Раді емірів семи об'єднаних у федерацію еміратів); патріархальна монархія в Свазіленді (де король, по суті, вождь племені); монархії Британського Співтовариства – Австралія, Канада, Нова Зеландія (головою держави формально є королева Великобританії, представлена генерал-губернатором, але реально всі її функції здійснюються урядом).

Особливу слід відмітити теократію – таку форму монархії, при якій вища політична і духовна влада в державі зосереджена в руках духовенства, а голова церкви є одночасно і світським головою держави (Ватикан).

При абсолютній монархії влада монарха не обмежена і має всі характерні риси, які викладені у визначенні. Такі монархії були найбільш розповсюджені в епоху рабовласництва і феодалізму. Сьогодні їх залишилось дуже мало, зокрема в Марокко, Арабських Еміратах, Кувейті та ін.

В останнє століття найбільш поширеними є обмежені монархії. Іноді їх називають парламентськими або конституційними. Вони характеризуються тим, що влада монарха обмежена

парламентом або конституцією. За таких форм правління монарх – глава держави, але він може суттєво впливати на законодавчу діяльність парламенту і на формування ним уряду. Іноді монархічна форма правління має формальний характер. До обмежених монархій відносяться Іспанія, Швеція, Японія, які ще можна назвати конституційними монархіями. До парламентських монархій можна віднести Англію.

Дуалістична монархія – це така форма правління, коли монарх – глава держави сам формує уряд і призначає прем'єр-міністра. В такій монархії діє два вищих державних органи – монарх і уряд на чолі з прем'єр-міністром. В ній можуть існувати і інші вищі державні органи, зокрема судові.

Теократична монархія – це така форма правління, коли абсолютна влада релігійного лідера зливається з державною владою. Релігійний лідер є одночасно і главою держави. Наприклад, Ватикан, Тибет.

На сьогоднішній день збереглися практично тільки абсолютна та конституційна монархії.

Абсолютна (необмежена) монархія - Монарх не обмежений конституцією; здійснює законодавчу діяльність; керує урядом, який формує сам; контролює правосуддя, місцеве самоврядування, тобто вся державна влада зосереджена в його руках (характерна для рабовласницьких і феодальних суспільств). Збереглася в первозданному вигляді (без конституції і парламенту) в одиничних країнах (султанат Оман). Сучасна абсолютна монархія, як правило, має і конституцію, і парламент. Конституція встановлює, що влада виходить від монарха, тобто затверджує його абсолютну владу Парламенту приділяється роль консультативної ради при монарху (Кувейт, Саудівська Аравія), яка у будь-який час може бути розпущена (у Бахрейн розпущена через півтора роки після створення)

Конституційна (обмежена) влада монарха обмежена конституцією, він не може прямо впливати на склад і політику уряду, що формується парламентом і підзвітний йому; парламент здійснює законодавчу діяльність (Велика Британія, Іспанія, Данія, Швеція, Бельгія, Голландія, Японія та ін.).

Конституційна монархія може бути парламентською та дуалістичною. Остання форма практично відживає.

У парламентській монархії влада монарха в законодавчій, виконавчій і судовій сферах діяльності символічна. Монарх лише підписує законодавчі акти, прийняті парламентом, і формально зберігає статус глави держави – виключно з представницькими повноваженнями. Фактичним главою держави (прем'єр-міністром) стає лідер партії, яка володіє найбільшим числом депутатських місць у парламенті. Уряд формується парламентом і лише йому підзвітний.

Сучасні монархії здебільшого є парламентськими (Японія, Іспанія, Швеція, Данія та ін.).

У дуалістичній монархії юридичне і фактично влада поділена між урядом, що формується монархом (або призначеним їм прем'єр-міністром), і парламентом. Монарх вже не має законодавчої влади, вона перейшла до парламенту, але він ще зосереджує у своїх руках виконавчу владу і формує уряд, відповідальний перед ним, а не перед парламентом. Монарх своїми указами регулює багато сфер суспільних відносин. Він має право відкла-дального вето щодо законів, які видаються парламентом, і право розпуску парламенту.

Дуалістична монархія характерна для перехідного періоду від феодалізму до капіталізму. Вона є своєрідною спробою примирити інтереси феодалів (їх переважно виражає монарх) і інтереси буржуазії (їх представляє парламент). Наприклад, дуалістична монархія була в кайзерівської Німеччині в 1871–1918 рр. Вона існувала також у Тунісі, Таїланді, Лівії, Ефіопії та інших країнах. У деяких сучасних країнах (султанат Бруней, королівство Тонга) збереглися окремі риси дуалістичної монархії.

Інколи в деяких країнах, що розвиваються, на основі демократизації політичних режимів практично втрачені відмінності між монархією і республікою. Говорячи про змішані і “гібридні” форми правління, слід зазначити той факт, що втрачається чіткість існуючих класифікацій монархій і по юридичних ознаках: поєднуються риси республіки і монархії (наприклад, в Малайзії), абсолютної і конституційної монархії (Кувейт), президентської і парламентської республіки (Колумбія по конституції 1991 р.). Голова держави і в монархії –

наслідний і по життєвий (до його повноліття управляє державою регент і регентська рада). Вибори нового монарха переважно проводяться в тому випадку, коли припиняється династія. Разом з цим в сучасних умовах є такі монархи, де голова держави не по-життєвий і не наслідний, а перевибирається через певний проміжок часу. Така система існує в Малайзії і Об'єднаних Арабських Еміратах, своєрідних федеративних виборчих монархіях. В кожній з цих держав голова держави переобирається раз в 5 років. Це зближує голову держави – монарха з президентом, а монархічну форму правління з республіканською. Одна обидві держави залишаються монархіями, бо головою держави не може бути вибраний будь-який громадянин, який задовольняє виборчі кваліфікації і вимоги для президента, а тільки один з “місцевих монархів” – правителів складових частин федерації.

Отже з вище сказанного можна зробити висновок, що у ряді держав досить ефективно функціонують нетипові форми правління. У них поєднуються риси республіки і монархії (Малайзія), абсолютної і конституційної монархії (Кувейт), президентської та парламентської республіки (Колумбія).

У розвинених країнах, а іноді і в державах, що розвиваються на основі демократизації політичних режимів практично втрачені відмінності між монархією і республікою. За своїм характером монархії у Великобританії або Японії мало чим відрізняються від республік Франції чи Італії. У змішаних і «гібридних» формах правління втрачається жорсткість існуючих класифікацій і по юридичних ознаках.

Список використаних джерел:

1. Чиркин В. Е. Нетипичные формы правления в современном государстве// Государство и право. – 1994 – № 1.
2. Чиркин В. Е. Государствоведение: Учебник / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 1999, 384 с.
3. Иванов В. Формы правления и политического режима. В поисках нового содержания // Логос. – 2008 N 6. - С. 121-155
4. Теория государства и права. Хрестоматия / В. Н. Хропанюк.- М., 1998, 384с.
5. Конституционное право Зарубежных стран. Учебник в 2 - х томах - М.: изд. БЕК, 1995.
6. Конституції нових держав Європи та Азії / За ред. Шаповала В.М. К.: Укр. Правн. Фундація. Право, 1996. –476 с.
7. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник/ За заг. ред. В.О. Ріяки. - 2-е вид., допов. і перероб. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 544 с.
8. Международное право [Текст] : учебник / под ред. Н. Т. Блатовой. - М. : Юрид. лит., 1987. - 544 с.

Іваненко О.В. - доцент кафедри цивільного права і процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету, к.ю.н.

ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД МЕТОДУ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Актуальність заявленої проблематики обґрунтовується тим, що будь-яка галузь знань, яка претендує на визнання себе наукою, повинна крім таких обов'язкових атрибутів як предмет та об'єкт пізнання, створити з урахуванням специфіки останніх сукупність приватних методів, які використовуватимуться нею задля отримання необхідних та істинних знань. На сьогоднішній день гостро постає питання про те, що кожна наука, а загальна теорія держави та права є саме такою, повинна мати власний метод пізнання, тобто сукупність прийомів, способів пізнання, творче використання яких значно розширює межі можливостей суб'єкта пізнання досягти істини, отримати глибинні, об'єктивні емпіричні та теоретичні знання [1, с.28].

На підтвердження тези про необхідність формулювання та плідного використання методу

загальної теорії держави та права, можна навести однозначну позицію Л.А.Луць, яка неодноразово звертала на це увагу наукового товариства та запропонувала зазначений метод розглядати як спосіб пізнання державно-правових явищ, що складається із системи прийомів, за допомогою яких виявляються загальні закономірності їх виникнення, функціонування та розвитку [2, с. 9].

Ми у подальшому пропонуємо виходити із розуміння методу загальної теорії держави та права як такого її обов'язкового елементу, який візуалізується як надзвичайно складна система прийомів та методів наукового пізнання предмету даної науки, що характеризується складними внутрішніми взаємозв'язками між зазначеними компонентами.

Отже, якщо дотримуватися позиції про те, що метод загальної теорії держави та права є складноорганізованою системою, то конче необхідним буде чітко визначитися із її елементним складом та взаємозв'язками між складовими компонентами зазначеної системи.

Зазвичай аналіз юридичної літератури в узагальненому вигляді дозволяє класифікувати методи наукового пізнання на такі основні види як загальний діалектико-матеріалістичний метод; методи, які є загальними для переважної більшості наук, але розглядаються як спеціальні відносно загального методу наукового пізнання; приватноправові методи [1, с. 366]. Проте, ми переконані у необхідності внесення певних корективів у зазначену класифікацію.

До загальних методів, які використовуються усіма без винятку науками впевнено слід відносити такі як аналіз та синтез, індукція та дедукція, порівняння, експеримент, аналогія тощо. Зазначені методи є надбаннями логіки та стають у нагоді для вправного вирішення поставлених перед суб'єктом пізнання науково-дослідних завдань. Слід зауважити, що сукупність загальних методів, які сприймаються науковцями як наукові прийоми та використовуються у різних сферах наукового знання, містять якісно різні прийоми.

Поряд із логічними методами, мають місце й спеціальні методи (статистичний, математичний, кібернетичний, психологічний тощо), які базуються на здобутках певних наукових дисциплін та за допомогою яких, у разі виникнення такої потреби, видається можливим здійснювати дослідження певних аспектів та зв'язків правових явищ. На наше переконання саме зазначена специфіка відображає головну відмінність спеціальних методів наукового пізнання від логічних. Таким чином, у подальшому можна проводити диференціацію методів на загальні або логічні методи та методи спеціальні.

Головним та дискусійним питанням на сьогоднішній день залишається визначення поняття приватно наукових методів наукового пізнання, а також з'ясування їх елементного складу, адже визначити вичерпний перелік прийомів, використання яких обмежувалося б лише сферою юриспруденції, наразі не вдається.

Серед фахівців у галузі теорії держави та права прийнято вважати, що приватно науковими методами є формально-логічний та порівняльно-правовий методи [3]. Ми також дотримуємося аналогічної думки, обґрунтовуючи власну позицію наступним чином, а саме: критерії відмежування приватноправових методів від загальних (логічних) та спеціальних зумовлюються не стільки фактами їх застосування для пізнання явищ державно-правової дійсності, скільки зі ступенем їх модифікації, тобто пристосування або адаптування тих чи інших наукових методів до специфічних особливостей відповідних досліджень; важливим аргументом є те, що враховуючи багаторічний правовий досвід, зазначені методи піддалися творчій обробці, насичені специфічними правилами пізнання, а, отже, в теперішньому вигляді зазначені методи можуть бути використані виключно для потреб правової науки.

Якщо ж говорити про такі методи як кібернетичний, синергетичний, метод моделювання та інші, то наразі вони не мають настільки глибокої розробки для використання при вивченні явищ державно-правової дійсності, щоб можна було їх з упевненістю віднести до приватноправових методів наукового пізнання явищ державно-правової дійсності.

Резюмуючи зазначене вище, хотілося б запропонувати усю наразі існуючу у науковому правовому просторі множинність методів наукового пізнання явищ державно-правової дійсності звести до таких основних видів, а саме: діалектико-матеріалістичний метод; загальні (логічні) методи; спеціальні методи та приватноправові методи. На наше переконання, і у цьому ми солідарні з В.М.Сирих, саме зазначені види методів у своїй сукупності й утворюють метод

загальної теорії держави та права [1, с. 368]. До речі, тут слід додати, що у якості специфічних засобів пізнання, які властиві методу загальної теорії держави та права, слід розглядати поняття та категорії останньої, а також загальні закономірності виникнення, функціонування та розвитку державно-правових явищ, які дістали наукового обґрунтування.

Список використаних джерел:

1. Логические основания общей теории права: В 2 т. Т. 1: Элементный состав. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юридический Дом «Юстицинформ», 2001. – 528 с.
2. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : [навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою)]. – К.: Атіка, 2013. – 412 с.
3. Баскин Ю. Я., Фельдман Д.И. Международное право. Проблемы методологии. – М., 1971. – С.14; Радько Т. Н. Методологические вопросы познания функций права. – Волгоград, 1974. – С.91.

**Каритун О. - курсант 1 курсу
ННІПФЕКП НАВС
Науковий керівник – Харченко Н.П., в.о.
ст. викладача кафедри теорії держави та
права НАВС к.ю.н.**

МЕНТАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Демократія – політичний режим за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ. При цьому управління державою здійснюється народом, безпосередньо (пряма демократія), або опосередковано через обраних представників (представницька демократія). Дане визначення розкриває зміст поняття дуже стисло, не може повною мірою його охарактеризувати. Демократія, в першу, чергу – свобода. Можливість особи самостійно вирішувати і діяти, не маючи прямого впливу на себе.

На сучасному етапі переважна більшість країн визначає свій суспільно-політичний розвиток як демократичний. Насамперед, це країни з високим рівнем розвитку, де права і свободи індивіда є суспільною цінністю. Україна теж позиціонує себе як держава що прагне розвиватись відповідно до демократичних тенденцій. Та ситуація в суспільстві, у відносинах між його членами не завжди відповідає цьому. Схожої думки більшість дослідників, та й пересічні громадяни теж її підтримують.

З цього постає логічне питання, в чому причина цього? Як виходить що в державі де, фактично, кожен висловлює бажання жити в демократичній, соціально-правовій державі, відповідні принципи не втілюються в життя.

На мою суб'єктивну думку, найбільш логічна відповідь - це ментальна проблема українців.

Розглядаючи історичний аспект розвитку варто зазначити що наш народ здавна розвивався в демократичному дусі.

Започаткування певних демократичних традицій, які цілком відповідають характеру загальноєвропейської політичної еволюції в Україні відбулось за часів Київської держави. Виражається у формі укладання з новообраним князем угоди та складання останнім всенародної присяги. Всенародне «закликання» кандидата на княжий престол є практичною реалізацією сформульованої набагато пізніше ідеї народного суверенітету, адже саме громада виступає тут джерелом влади.[5]

Але в Київській державі, як форма прямої демократії, продовжує існувати й всенародне віче, що веде своє походження від плеємінних сходів в дофеодальний період. При розвитку феодалізму вічові збори і далі скликались.

Яскравим проявом демократизму слугують козацькі часи. Саме в цей період організація суспільства відбувалась на демократичних засадах, наскільки це було можливо в той період.

За часів козацької України (XVI – XVIII ст.) над генеральним урядом стояла військова рада

– збори всього війська. Її скликали для вирішення найважливіших питань, виборів гетьмана, генерального уряду. В такий спосіб працювала пряма військова демократія. Загалом такий механізм прямого волевиявлення як збори всього війська за умов військової демократії працював досить ефективно, але зрештою трапився і такий феномен як «Чорна рада» (м. Ніжин, 1663 р.). Вдумаймося либонь в такі слова, вкладені Пантелеймоном Кулішем в уста Якимом Сомка: «Гетьмануй над нами хто хоч – чи рицар. чи свинопас – аби ми полковникували. О, неситая жадоба старшиновання! Тепер-то я побачив тебе у вічі. Гнешся ти перед усякою поганню в дугу, аби тільки верховодити над іншими»[3].

У регіонах тогочасної України, містах і селах правили виборні урядовці – як адміністративні, так і судові. Посади на всіх щаблях державної влади та місцевого самоврядування, всі урядовці й чиновники були виборними і завжди мали відповідати перед своїми виборцями. Варто відзначити, що на той час більшість європейських держав були абсолютними монархіями і часто мали вкрай обмежене самоврядування навіть на рівні місцевих громад, а на рівні держави не мали жодного. Отже, у ті часи, коли Україна була суверенною (IX – XIII ст., XVI – XVIII ст., з 1991 року), вона тяжіла до встановлення демократичного ладу і часто за рівнем демократизму випереджала більшість тогочасних держав Європи. Україна стала однією з перших держав, де було ухвалено Конституцію, тобто відмовлено від абсолютного суверенітету монарха. Це було реалізовано Конституцією Пилипа Орлика, ухваленою 1710 року, тобто за 73 роки до ухвалення американської Конституції. На жаль, її норми так і не було реалізовано на практиці. Однак існують версії згідно яких саме на основі конституції Орлика надалі виникла американська та французька, й цьому є цілком логічне й обґрунтоване підтвердження[1].

Та протягом своєї історії український народ вкрай рідко міг жити за принципами демократизму, й переважно це було не по своїй волі. Тиск який створювався на права людини, знищував те що будувалось довгими роками.

Особливо це проявилось за часів перебування України у складі Радянського союзу, тоталітаризм фактично знищив усі засади та принципи демократії. Також цьому сприяли постійні війни, в поєднанні з репресіями фактично знищилась еліта українського народу, а з нею й усі ментальні надбання. Прикро визнавати але це так, нові покоління українців привчилися жити за геть іншими принципами, які їм нав'язали, а самотійно усвідомити і здійснити переоцінку нажалі нам не вдалось.

Отримавши незалежність ми перестали бути фактично залежними від зовнішнього впливу, але використати це для побудови соціально-правового, демократичного суспільства так і не змогли. Причиною стало, в першу чергу, небажання, адже усі вже звикли жити за кардинально іншими принципами. Пошуки причин і виправдань так і не дали бажаних результатів, це й зрозуміло, оскільки знайти причину в собі досить складно.

Отже, якщо ми хочемо жити в державі де демократія буде не лише гаслом, а матиме реальне втілення в суспільстві, потрібно розпочати з усвідомлення власної національної та культурної ідентичності. Варто враховувати не лише свої власні інтереси, розуміти що досягнення мети потребує зусиль, не буває просто так. Зрозумівши прості принципи, ми разом зможемо побудувати Україну – демократичну державу.

Список використаних джерел:

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 2003.
2. Гаєвський Б. Українська політологія. – К., 2001.
3. Карл Т. Л., Філіп Шміттер “Що є демократія?”
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Феміда, 1996.
5. Погорілко В.Ф. Основні засади теорії безпосередньої демократії // Право України. – 2001. – № 8. – С. 26–32. Толстоухов А.В. Філософія демократії. – К.: Новий друк, 2005. – 160 с.
6. Рабінович П. М. Соціальна держава // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Інститут держави і права ім. В. П. Корецького. – К., 1996. – С. 374.
7. Толстоухов А. Філософія демократії. – К.: Новий друк, 2005. – 160 с

Кархут О.Я. - викладач кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, к.ю.н.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ В УКРАЇНІ

У сучасних реаліях наука та науково-технічна сфера, безсумнівно, відіграють провідну роль в економічному розвитку країни та у покращенні життя громадян. Інтелектуальний ресурс визначає місце держави на світовому ринку, а отже підтримка державою розвитку науки за особливо гострої конкуренції визначає її успішність у геополітичному сенсі. Слушним є зауваження А. О. Селіванова про те, що законодавче регулювання науки та науково-технічної діяльності повинно охоплювати не окремі групи суспільних відносин, а бути спрямованим на формування комплексної правової інфраструктури [1, с.15]. Вважаємо, що таке законодавче регулювання повинно мати за мету забезпечення оптимального бюджетного фінансування і ефективного управління (адміністрування) вітчизняної науки. Однак, усталеною зараз тенденцією є зменшення видатків на витрати вітчизняної науки, хронічний дефіцит фінансування. Так у 2014 році на науку виділили коштів на рівні 0,27% ВВП, що є найнижчим показником за усі роки існування незалежної України. Статистика попередніх років хоч і є кращою, все одно не відповідає законодавчо встановленому рівню 1,7% ВВП. У той ж час провідні світові економіки Ізраїлю, США, Китаю, Південної Кореї та Японії витрачають відповідно – 2%, 3%, 1,1%, 4%, 3,36% ВВП. Видатки на наукову сферу мають досягти закріпленого законодавством рівня в 1,7% ВВП і поступово зростати. Як показує зарубіжний досвід, для того щоб забезпечити ріст національного ВВП за рахунок наукомістких інновацій, потрібно щоб витрати на науку складали не менше 2-3 %.

Не менш актуальним є питання вдосконалення організаційної структури управління науковою сферою, у тому числі в академічному секторі. За часи незалежності система органів управління науковою і науково-технічною сферою зазнавала чисельних змін і реорганізацій. Так, створене у 2010 році Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації у 2014 році було реорганізоване у Державне агентство з питань електронного урядування [2], а його права і обов'язки у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу технологій перейшли до МОН України. Такі зміни є спробами пошуку оптимальної системи управління і свідчать про стратегічну невизначеність цілей і завдань державної політики у науковій і науково-технічній сферах.

Незважаючи на усвідомлення проблем у науковій сфері і періодичне внесення змін до відповідного законодавства, досі не досягнуто консенсусу щодо стратегії реформ вітчизняної науки. Це можна пояснити тим, що чинне законодавство у науково-технічній сфері напрацьовувалося у перше десятиріччя незалежної України і на перших етапах її існування сприяло розвитку держави, все ж з часом втратило стимулюючі чинники розвитку науки, особливо в частині реалізації прикладних розробок, їх подальшого впровадження в економіку та створення ринку інтелектуальної власності. Так, дані парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави» свідчать про чисельні бюрократичні перешкоди і надмірне адміністрування науково-технічної сфери [3].

Вихідним пунктом для реформування наукової і науково-технічної сфери є зміни до базового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [4]. Він безперечно є єдиним законодавчим актом, який максимально забезпечує правові гарантії наукової діяльності, але його положення з урахуванням вимог сьогодення та практики застосування потребують оновлення й удосконалення. Термінологія цього закону потребує уточнення з метою наближення до прийнятих у нормативних документах ЄС.

Великим досягненням України на шляху до інтеграції освіти і науки з Європейським науковим середовищем є участь України в програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт

2020». Метою програми є розвиток економіки, побудованої на зв'язку між науковими дослідженнями та інноваціями. До цього участь українських університетів та академічних інститутів була значно меншою. Приєднання України до Європейського дослідницького простору дасть змогу українським науковцям здійснювати власні дослідницькі ініціативи на європейському рівні.

Важливим аспектом фінансування науки є поступове залучення коштів бізнесу. Держава не створила сприятливого клімату для підприємницького інвестування у вітчизняну науку. В Україні 50,3% витрат на наукові дослідження фінансуються за рахунок бюджету і лише 28,6% – за рахунок підприємницького сектора. У ЄС ситуація прямо протилежна – 34,6% досліджень фінансуються за рахунок бюджету і 53,9% – за рахунок підприємницького сектора.

Одним із основних факторів ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни є інноваційна діяльність. Створення сприятливого інноваційного середовища повинно бути серед головних завдань держави. Відповідно до даних Держстату в Україні значно зменшилася частка інноваційно активних підприємств – з 56 до 11. Економіка не зорієнтована на інновації. Тобто ланцюжок: лабораторія, дослідне виробництво, впровадження в реальну економіку в Україні не діє. Інновації в загальному обсязі продукції займають 3 %. З метою активізації інноваційних процесів в економіці, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сектору наукових досліджень першочерговим є удосконалення законодавства у інноваційній сфері з урахуванням рекомендацій Європейської комісії щодо покращення наукової та інноваційної діяльності в Україні (проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» EuropeAid/127694/C/SER/UA).

Важливим є діалог між органами влади і НАН України. Бо лише Національна академія наук України розуміє особливості функціонування її установ і, як наслідок, має право визначати їх подальшу долю. Питання оптимізації структури, кадрового складу, відокремленості Національної академії наук України та національних галузевих наук є пріоритетом управлінських структур НАН України.

Отже, на нашу думку, визначеність політики держави за розглянутими вище проблемами щодо системи фінансування досліджень та основних засад управління наукою, дасть змогу вжити дієвих заходів, спрямованих на активізацію розвитку науки, збереження її потенціалу, вдосконалення існуючих технологій та використання принципово нових наукових досягнень.

Список використаних джерел:

1. Селіванов А. О. Наука і закон: Перший досвід системного аналізу законодавства у сфері науки і науково-технічної діяльності / А. О. Селіванов. – Київ : Логос, 2003. – 264 с. – С.15-19.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р. № 255 «Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади». Урядовий кур'єр, 2014, 07, 23.07.2014 №131.
3. Постанова Верховної Ради України від 11.02.2015 року «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави». Голос України, 2015, 02, 26.02.2015 № 35.
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Відомості Верховної Ради України, 1992, № 12 (24.03.92), ст. 165.

**Коломієць В. - курсант 1 курсу
ННІФПСКМ НАВС
Науковий керівник - Заяць Н.В.- в.о.
професора кафедри теорії держави та
права НАВС, д.ю.н., доцент.**

КОНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Основним нормативно-правовим актом, з якого починається юридична детермінація будь – яких правових механізмів, є Конституція України. На думку О. Г. Кушніренка та Ю. М. Тодики,

термін «конституція» має як матеріальне так і формальне значення. У матеріальному значенні конституція являє собою писаний акт, який встановлює засади суспільного ладу, форму правління і влади та їх компетенцію, державну символіку, основні права і свободи людини і громадянина тощо. У формальному значенні конституція – це закон, який має найвищу юридичну силу порівняно з іншими законами [1, с. 40].

Конституція має змішану політико-правову природу, як, значною мірою, все конституційне право. Конституційні відносини що виникають на основі її норм можуть бути охарактеризовані як такі, що мають подвійний характер: політичний і правовий одночасно. Піддані конституційному регулюванню владні відносини створюють передумови для появи політичних питань в конституційному праві, певною мірою політизують його. Політичне та правове в конституції дуже тісно переплетено, так само як і реалізація конституційних норм може мати правове і політичне вимірювання.

Події останніх років, актуально як ніколи, вказують на те, що Україна може проявити себе як незалежна держава тільки в умовах формування сучасного законодавства, що відповідає реаліям сьогодення та йде в ногу з часом.

Тому удосконалення конституційного законодавства України відбувається постійно.

Приклад проведення політико-правової реформи у 2004 році, а саме внесення змін до Конституції України, спричинило внесення змін до чинної системи законодавства. Зокрема йдеться про рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року. З ухваленням Закону про внесення змін до Конституції України № 2222 було змінено низку принципових положень щодо організації державної влади, чим було запроваджено внутрішню суперечливість та недосконалість. [1, 5-7].

Згідно з цим рішенням Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року визнано неконституційним, тому він втратив чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення. Виконання рішення вимагає приведення нормативно – правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року [2].

Чинна Конституція України, як відомо, діє вже близько 17 років. Природно, що за ці роки накопичилося багато проблем конституційного характеру, які вимагають вирішення. Спроби ж подолання цих проблем через їхню фрагментарність і безсистемність, а також через відсутність єдності в суспільстві й політикумі не призвели поки до позитивних наслідків. Із огляду на це створення при Президентові України як гаранта додержання Конституції України спеціальної інституції (Конституційної Асамблеї), якій доручено політично неупереджено й на високому фаховому рівні системно проаналізувати практику застосування основних конституційних положень і на цій основі підготувати законопроект про внесення змін до Конституції, заслуговує, як здається, всебічної підтримки. Звичайно, за тієї умови, що йтиметься про проект нової редакції, а не про проект абсолютно нової Конституції. Для такого заходу поки немає ані об'єктивних, ані юридичних підстав. Адже, згідно зі статтею 157 чинної Конституції України, головний закон не може бути змінений, якщо ці зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини й громадянина або ж якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Разом з тим чинна Конституція, як про це зазначалося на одному із засідань Конституційної Асамблеї, має ряд суттєвих недоліків: містить суперечливі конструкції при визначенні статусу органів державної влади; у ній не досить чітко визначені гарантії прав і свобод людини й громадянина; вимагає свого розширення конституційне регулювання інститутів безпосереднього народовладдя; на особливу увагу заслуговує реформа місцевого самоврядування. Проте не можна беззастережно погодитися з тим, що чинна Конституція вже повністю виконала свою місію й що її потенціал невпинно згасає, легітимність падає, що Конституція вже не може виконувати свою юридичну функцію основи всієї правової системи нашої держави. Думається, що

причина тут полягає не стільки в самій Конституції, скільки у менталітеті тих органів і посадових осіб, які покликані неухильно її дотримуватися й застосовувати.

Суспільно-політична криза кінця 2013 року підштовхнула Верховну Раду України до прийняття закону про конституційну реформу, який був затверджений постановою Верховної Ради України від 21 лютого 2014 року № 750-VII «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII».

Такі недосконалі конституційні зміни свідчать про нагальну потребу удосконалення Основного Закону України у зв'язку з інтенсивним розвитком суспільних відносин та об'єктивною потребою у забезпеченні реального правового регулювання відповідних сфер суспільних відносин. Насамперед від змісту Конституції України залежить розвиток законодавства України як в цілому так і в окремих сферах суспільних відносин (кримінальній, цивільній, господарській та інших). Крім того, кодекси, що регулюють суміжні сфери суспільних відносин повинні бути взаємоузгоджені, не містити правових колізій, а взаємодоповнюючим чином гармонійно регулювати певні суспільні відносини.

Отож, саме час сказати, що одне з основних завдань Конституції України, як джерела конституційного права, в тому, що вона встановлює норми яким повинні відповідати всі нормативно-правові акти. Завдяки їй відбувається загальне відтворення правової системи і системи державної влади, що дозволяє зберегти не просто внутрішню стабільність, а й ті визначальні властивості, які дозволяють характеризувати правову державу.

Список використаних джерел:

1. Погорілко В. Ф., «Роль і значення Конституції в українському право тверенні розбудові держави»; Вісн. НАН України, 2005, №12.
2. Скрипнюк. О. В., «Специфіка статусу конституції як основного закону України»; Юридична Україна, 2010, №8.
3. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики): Монографія / О. В. Скрипнюк, М. О. Теплюк, О. І. Ющик. – К.: Атіка-Н, 2010. – 350 с.
4. Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року: [http:// zakon 1. rada. gov .ua](http://zakon1.rada.gov.ua).

Корольчук В.В. - старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС, к.ю.н., старший науковий співробітник

ЩОДО ПРОТИДІЇ ЕКСТРЕМІЗМУ В УКРАЇНІ

На фоні суспільно-політичних процесів в Україні та різноманітних подій екстремізького характеру, які відбуваються на сході й інших українських регіонах та викликали серйозний резонанс, пов'язаний із застосуванням працівниками правоохоронних органів заходів фізичного впливу та спеціальних засобів до мітингувальників, набуває значної актуальності прийняття нормативно-правових актів щодо протидії екстремізму.

Проблема екстремізму, а саме поширення ідей, відмінних від усталених правових та інших норм соціальної поведінки, які ґрунтуються на соціальній, расовій, національній, етнічній, мовній чи релігійній нетерпимості, ворожнечі та ненависті, знеціненні людського життя або ж спрямовані на останнє, є проблемою усього світу. У пам'яті людства назавжди залишиться подія, яка трапилася в США, – терористичний акт 11 вересня 2001 року або 9/11. Тоді, в результаті злочинних дій терористів було зруйновано вежу Всесвітньо відомого торговельного центру в Нью-

Йорку, 2974 особи загинуло. У юридичній, політологічній та іншій літературі називають культурний, економічний, соціальний, релігійний, генетичний, політичний екстремізм.

Окремі події в Україні та світі демонструють високу загрозу для стабільного функціонування суспільства та держави. З кожним роком експерти, науковці, ЗМІ все більше наголошують на загрозі поширення в усьому світі мусульманського екстремізму, так званого «ваххабізму», який має на меті побудову держави, яка не визнає кордонів між мусульманськими країнами. Більшість осіб, які пропагують ваххабізм є вихідцями із ОАЕ, Африки, Туреччини, Афганістану.

Окремо потрібно зазначити, що соціальна мережа Інтернету стала не лише засобом для спілкування людей, а й високотехнологічним соціальним інструментом для здійснення екстремістської діяльності. На сьогодні соціальні мережі об'єднують екстремістські налаштованих осіб у злочинні групи, маніпулюють свідомістю людей, пропагують насилля, нетерпимість, ворожнечу.

Здійснення екстремістської діяльності не відповідає засадам демократично-правової держави та суперечить загальновизнаним принципам міжнародного права, міжнародним договорам, Конституції України та положенням законодавства України, загально усталеним правовим та іншим нормам соціальної поведінки.

Нині потрібно активізувати зусилля діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, юридичних та фізичних осіб, щодо захисту основ конституційного устрою, прав та свобод людини і громадянина, забезпечення цілісності та національної безпеки держави, виявлення та ліквідації причин та умов, що сприяють проявам екстремізму, а також попередження, виявлення та зупинення екстремістської діяльності та ліквідації її наслідків.

Законодавство України потребує оновлення та подальшого постійного удосконалення, необхідно висловити пропозицію щодо оновлення положень Законів України, які регулюють дану сферу суспільного життя в Україні, але зважати, перш за все, на очікувані соціально-економічні, правові та інші наслідки застосування Законів після їх прийняття.

Розробляючи нормативно-правові акти, що регулюватимуть дану сферу необхідно визначити наступне:

4. визначити екстремізм, як – діяльність, яка є наслідком несприйняття правових норм чи інших правил поведінки (соціальних норм), але законодавцю, необхідно визначити саме порушення яких правових норм буде визначатися як екстремістська діяльність.

5. зрозуміле удосконалення вітчизняного законодавства, а саме використання певної системи понять «правила поведінки, правові норми, соціальні норми». Співвідношення цих понять передбачає необхідність визначення понятійного апарату, визначення видів та форм екстремістської діяльності, тощо.

6. при основних принципів протидії екстремізму передбачити пріоритетні заходи, спрямовані на попередження екстремістської діяльності; системність та комплексне використання політичних, інформаційно-пропагандистських, соціально-економічних, правових та інших заходів протидії екстремізму та ін. Визначити яку систему заходів пропонується використовувати.

Кримінальним законодавством вже передбачається відповідальність за протиправні дії, під якими розуміється поняття «екстремізм», а саме: ст. 109 Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; ст. 161 Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань; ст. 293 Групове порушення громадського порядку; ст. 294 Масові заворушення; ст. 295 Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку Кримінального кодексу України (далі – КК України).

На нашу думку, екстремістська діяльність посягає на громадську безпеку, тому місце доповнень та змін у розділі IX КК України «Злочини проти громадської безпеки», підтверджено тим що екстремістська діяльність загрожує громадському порядку та громадській безпеці.

Громадський порядок і громадська безпека – це два самостійних родових об'єкта, посягання на які передбачені різними розділами КК України. Тому, авторам законопроектів

потрібно «визначитись», яким саме суспільним відносинам спричиняється шкода: громадському порядку, громадській безпеці чи все ж таки основам національної безпеки. У будь-якому разі, яке рішення не було б прийняте, зміни має бути впроваджені.

Ст. 34 Конституції України гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Це право є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо. Водночас, при здійсненні цих прав і свобод не повинно бути посягань на права і свободи, честь і гідність інших людей. За Конституцією України (Ст. 68) кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України.

Згідно з ч. 3 ст. 8 Конституції України норми Конституції України є нормами прямої дії. Вони застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти.

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що законодавство України підлягає більш комплексному удосконаленню, оскільки фрагментарні зміни, навряд чи якісно покращать рівень боротьби з правопорушеннями в Україні.

**Коталейчук С.П. - професор кафедри
теорії держави та права НАВС, к.ю.н.,
доцент**

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСЬ

В умовах глибокої соціально-економічної та політичної кризи яка сьогодні впливає на всі сфери суспільного життя в Україні існує величезний розрив між декларативно закріпленими в законодавстві України правами людини і громадянина та реальною та ефективною можливістю їх захисту в судовому порядку.

Ціллю статті не є аналіз практики Європейського суду з прав людини, як останньої інстанції, оскільки різні аспекти діяльності цього суду були досліджені в працях відомих науковців, зокрема таких як П.М. Рабінович, В.Є. Мармазов, М.В. Буроменський, В.М.Денисов, В.І. Муравйов, В.К. Забігайло, Л.Г.Заблоцька, В.Г. Буткевич, С. Шевчук та ін., а спроба дати відповідь на питання в аспекті дтримання базового принципу права на справедливий та неупереджений суд: що змінить прийнятий ВРУ Закон № 192-VIII “Про забезпечення права на справедливий суд”?

Ключовим питанням для більшості суб'єктів права, які звертаються до суду є не просто процесуальна можливість подачі, наприклад в порядку позовного провадження, цивільного позову у відповідності до ст. 3 ЦПК України [1, с.4], а більш значуща можливість реально захистити своє порушене право в судах, будучи впевненим у справедливому, неупередженому розгляді та винесеному рішенні.

Право на справедливий суд і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі – це право особи, яке закріплене у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Реалії сьогодення змушують шукати відповідь на питання - наскільки ж дієвим з точки зору українських реалій є механізм захисту порушеного права та можливість його

відновлення, якщо це можливо, в сучасній Україні?

Даючи відповідь на поставлене запитання спробуємо здійснити правовий аналіз змісту прийнятого ВРУ 12.02.2015 Закону № 192-VIII “Про забезпечення права на справедливий суд” [3], шляхом відповіді на основні питання: чи здатен підвищити прийнятий закон національні стандарти судоустрою і судочинства та забезпечити порене право людини і громадянина на справедливий суд?

Цей закон закладає правові основи для проведення судової реформи, яка б забезпечила ефективний захист прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб у судовому порядку, практичну реалізацію права на справедливий суд.

Мета прийняття такого нормативно-правового акту цілком очевидна - чесний та неупереджений суд, спрощення доступу громадян до правосуддя, удосконалення роботи судової системи в цілому та забезпечення реальної реалізації права громадян на справедливий суд, підвищення відповідальності суддів, очищення суддівського корпусу, забезпечення передбачуваності судових рішень.

Вказана точка зору знаходить підтвердження цьому, оскільки закон запроваджує прозорий та публічний порядок призначення суддів на будь-які посади виключно на підставі конкурсу. Конкурсна процедура передбачена і при формуванні Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради юстиції. Законом підвищуються вимоги і до кандидатів на посаду судді, і до кандидатів на посади членів ВККС та ВРЮ.

Тепер, судячи по нормам закону суддівська кар’єра залежатиме виключно від професійних якостей судді. Запроваджується інститут суддівського досьє, в якому зберігатиметься інформація як щодо роботи кожного конкретного судді (як суддя приймає рішення, який відсоток рішень переглядається судами вищих інстанцій, які причини перегляду таких рішень тощо), так і щодо відповідності судді критеріям, які ставить до нього антикорупційне законодавство. Кар’єра судді залежатиме також від відповідності морально-етичним критеріям.

Разом з тим, Законом “Про забезпечення права на справедливий суд” передбачено чітке визначення підстав та порядку здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів, розширено перелік дисциплінарних стягнень, встановлено чіткі строки притягнення суддів до відповідальності та строки погашення дисциплінарних стягнень. Водночас встановлюються гарантії захисту прав суддів та змагальності в дисциплінарному провадженні.

Розширюються гарантії рівності громадян перед законом і судом, гласності та відкритості судового процесу, обов’язковості рішень суду. Відкритою стає вся інформація щодо суду, який розглядає справу, стадії її розгляду, місця та часу засідань, забезпечується відкритий доступ до всіх судових рішень. Також Законом гарантується право кожного бути присутнім на судовому засіданні, проводити фото- та відео зйомку, раніше вказана норма де-факто була предметом волі судді.

Висновки ВСУ щодо застосування норм права стають обов’язковими для всіх суб’єктів владних повноважень, а всі суди нижчих інстанцій мають враховувати їх при вирішенні справ. Зазначені зміни спрямовані на однакове застосування судами норм матеріального та процесуального права та забезпечення передбачуваності судових рішень.

Також в Законі враховано понад 50 рекомендацій Венеціанської комісії, Консультативної ради Європейських суддів та інших міжнародних організацій щодо вдосконалення законодавства України про судоустрій і судочинство.

Даючи оцінку позитивним сторонам прийнятого закону, не можна обійти увагою й можливі негативні наслідки прийнятого правового акту. Що ж містить прийнятий закон, з точки зору небезпеки для тих, хто звертається до суду за захистом своїх прав, та чи зможуть тепер будь-які які інституції впливати на рішення шляхом тиску чи впливу на суддів, змінюючи їх волю?

Згідно ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [4, с.5]. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону [4, с.91].

Повноваження Президента України чітко визначені у розділі V Конституції України. Чому ж тоді в новому законі за Президентом України збережені повноваження, які не передбачені

Конституцією і дають можливість впливати на суди і суддів: а саме, право ліквідовувати суди, повноваження приводити суддів до присяги, підписувати їхні посвідчення, переводити суддів з одного суду до іншого?

Прийнятий закон наділяє Президента додатковим повноваженням, якого у нього раніше не було, оскільки визнає за ним право підписувати посвідчення головам судів і їхнім заступникам, до обрання яких він не має жодного стосунку.

Тепер щодо повноважень ВРУ, які передбачені розділом IV Конституції України. Зі змісту закону стає очевидним, що за Парламентом країни збережені повноваження переводити суддів, але вказане право не передбачено Конституцією, при цьому за парламентським комітетом залишено право розглядати на своєму засіданні не лише це питання, але й питання про безстрокове обрання судді.

При цьому закон не дає відповіді й на цілий ряд інших, без сумніву важливих питань, серед яких можливо виділення наступних, а саме: невизначеність підстав для відмови судді у безстроковому обранні, нечіткість підстав для звільнення за порушення присяги (“вчинення дій, які порочать звання судді або принижують авторитет правосуддя”, “недобросовісна поведінка судді”), не визначеність специфічних критеріїв для кваліфікаційного оцінювання суддів судів різних рівнів.

І ще на що на мою думку потрібно звернути увагу так це на Вищу Раду Юстиції України, яка повинна бути як мінімум легітимно сформована та відповідати європейським стандартам, але прийнятий закон не дає підстав стверджувати, що склад ВРЮ буде відповідати вказаним стандартам а прийняті нею рішення не будять ставитись без сумнів з точки зору їх легітимності.

При цьому в новому законі, що на мою думку вкрай небезпечно, відсутні процесуальні зміни, які справді б забезпечували право на справедливий суд (оскільки судам прямо не встановлені заборони повертати заяви через непідсудність чи неналежність до певного виду юрисдикції, не запроваджено електронне судочинство тощо, але чомусь збережені положення, які роблять залежними суддів від органів місцевого самоврядування (через необхідність їх забезпечення службовим житлом), від служби безпеки (шляхом потреби доплати за допуск до державної таємниці) тощо.

Іще одна обставина, яка без сумніву заслуговує на увагу, це те, що у Верховного Суду чомусь відсутні повноваження у виняткових випадках переоцінити докази, що може призвести до нових порушень, що призведе в разі звернення до Європейського суду з прав людини до прийняття рішень проти держави Україна.

Також у новому законі є й ряд положень, які на мою думку можуть мати непередбачувані як позитивні так і негативні, залежно від наслідки, особливо при правозастосуванні, а саме:

1) можливість звільнення судді з посади за порушення присяги, якщо він не пройшов переатестацію;

2) використання для переатестації іспиту у вигляді тестування, яке сумнівно що зможе відділити кращих суддів від гірших, корупціонерів від чесних суддів;

3) запровадження так званого “первинного кваліфікаційного оцінювання” усіх діючих суддів (переатестація) за відсутності чітких критеріїв;

4) кваліфікаційне оцінювання, яке будуть проходити судді, щоб бути обраними безстроково або перейти в інший суд;

Список використаних джерел.

1. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. Станом на 1 верес.2010 р.:(офіц.. текст).-К.: Паливода А.В., 2010.-184с. –(Кодекси України)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950.- Режим доступу http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Про забезпечення права на справедливий суд [Електронний ресурс]:Закон України від 12 лют. 2015 р.- Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
4. Конституція України.-К.:Видавничий Дім Ін Юре, 2006.-144 с.

**Кривицький Ю.В. - старший викладач
кафедри історії держави та права НАВС,
к.ю.н.**

ПОГЛЯДИ П.П. МИХАЙЛЕНКА НА ПРОБЛЕМУ РЕФОРМУВАННЯ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Наприкінці 2014 року в Україні розпочалася стратегічна реформа міліції, завдяки якій замість карального органу передбачається створення сучасного європейського правоохоронного відомства, місія якого полягає в захисті прав та свобод людини і громадянина [1, с.2]. Втілення в життя цього завдання набуває особливої актуальності в контексті конституційних перетворень в Україні, адже посилить легітимність державної влади та стане важливим кроком останньої назустріч українському народові. Реформування вітчизняної міліції є складним процесом, який потребує не лише імплементації передового зарубіжного досвіду, а й врахування вітчизняних напрацювань із цього питання [2, с.8], зокрема наукового доробку академіка Петра Петровича Михайленка.

Про актуальність і важливість наукових положень, викладених П.П. Михайленком у своїх дослідженнях, та їхню значущість для проведення подальших розвідок з історії міліції України, підготовки проектів реформування системи МВС України йдеться у працях багатьох науковців таких як О.М. Джужа, В.А. Довбня, Є.С. Дурнов, Р.А. Калюжний, В.С. Ковальський, Я.І. Шинкарук, О.Н. Ярмиш та ін. У найбільш загальному плані погляди П.П. Михайленка стосовно становлення та розвитку міліції України як органу внутрішніх справ і складової частини системи правоохоронних органів, що викладені в його численних монографіях і статтях, полягають у тому, що міліція посідає чільне місце в системі правоохоронних органів, оскільки знаходиться найближче до практичного вирішення завдань боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями [3, с.144].

На переконання П.П. Михайленка, суспільно-політичні перетворення, які відбуваються в нашій державі, конституційне реформування, стратегічна лінія на розбудову правової держави визначають необхідність докорінної зміни відносин між міліцією та громадянами. Протягом тривалого періоду нашої історії міліція сприймалася громадськістю як репресивний державний орган. І для цього, на жаль, були підстави, адже акцент у діяльності міліції робився на захисті державних інтересів, що було закріплено в нормах кримінального права. Охорона ж законних прав та інтересів громадян вважалася другорядним питанням, що певною мірою призводило до відчуженості у відносинах між міліцією та пересічними громадянами. Нині перед МВС України стоїть важливе завдання переходу на правоохоронне (його ще іменують поліцейське) обслуговування громадян, утілення в життя принципу «міліція для народу».

У зв'язку з цим, на думку П.П. Михайленка, існують об'єктивні підстави для зміни назви «міліція» на «поліцію». Такі пропозиції ще у 1995 р. внесені до уряду одночасно з проектом Концепції реформи системи органів внутрішніх справ України. Цей документ, зокрема передбачає законодавче визначення поняття органів внутрішніх справ, їх завдань і повноважень, структурної перебудови системи та інших умов їх діяльності; звільнення ОВС від невласливих їм функцій і зосередження діяльності на охороні громадського порядку й боротьбі зі злочинністю; головною та вирішальною ланкою системи органів внутрішніх справ визначаються їх підрозділи в районах і містах; оптимізація штатної чисельності апаратів міністерства, його регіональних управлінь і на транспорті; визначення пріоритетності служб і підрозділів, зменшення чисельності тих працівників, які виконують забезпечуючі функції, розтестування працівників допоміжних служб, відмова від «зрівнялівки» в оплаті праці та у спеціальних званнях працівників оперативних і неоперативних підрозділів; удосконалення системи прийняття на службу до органів внутрішніх справ і навчання кадрів, збільшення кількості жінок у службах і підрозділах; поетапне здійснення реформи, недопустимість руйнування професійного ядра органів внутрішніх справ і погіршення правового й соціального захисту їх працівників. Нині пропозиція щодо зміни назви «міліція» зумовлена бажанням удосконалення цього найчисельнішого правоохоронного органу, спрямована

на зміцнення захисту прав людини, приведення правоохоронних структур держави відповідно до міжнародних стандартів. У нових умовах потрібно змінювати підходи, форми та методи роботи, зміцнювати зв'язки з населенням, громадськістю, формувати психологію, готувати кожного працівника до повсякденної роботи виключно на засадах ввічливого, доброзичливого та чуйного ставлення до людей [4, с.17].

Отже, в наукових працях академіка П.П. Михайленка міститься значний аналітичний масив інформації, присвячений обґрунтуванню пропозицій і рекомендацій щодо реформування міліції (поліції), які є актуальними в ході сучасних конституційних перетворень і можуть бути використані нинішнім керівництвом МВС України.

Список використаних джерел

1. Зелене світло реформі // Іменем Закону. – 23 жовтня 2014. – № 43. – С. 2.
2. Кривицький Ю. Верховенство права як принцип діяльності міліції: перспективи закріплення та реалізації в умовах реформування МВС України / Ю. Кривицький // Юридична Україна. – 2013. – № 8. – С. 8 – 13.
3. Калиновський В. Академік Петро Михайленко – засновник наукової школи історії органів внутрішніх справ України : [монографія] / В. Калиновський, К. Матвієнко. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 184 с.
4. Михайленко П. Поліція чи міліція? / П. Михайленко // Міліція України. – 2006. – № 12. – С. 16 – 17.

**Крунь В. І. курсант 1 курсу
ННІФПСМ НАВС;
Науковий керівник: Власенко В.П., в.о.
доцента кафедри теорії держави та права
НАВС, кандидат юридичних наук**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА – ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина обумовлене радикальними змінами в політичній, економічній та соціальній сферах українського суспільства. Концепція захисту цих прав повинна бути чітко сформована в науці і реалізована на практиці. За час незалежності України не достатньо вжито заходів щодо реалізації і гарантування цих прав та свобод на законодавчому рівні. Формування нового, європейського суспільства є просто неможливим без належного нормативного закріплення прав і свобод людини та громадянина.

Для того щоб підвищити дієвість роботи механізму соціально-правового захисту прав людини, потрібно вдосконалити, оновити правову базу з регулювання, захисту та поновлення прав і свобод людини. Також важливо поширювати серед населення інформацію про права і свободи, для кращої їх орієнтації в праві, підвищувати рівень правової культури громадян і правосвідомості всіх суб'єктів права, створення ефективних процедур поновлення порушених прав громадян [4].

У державі, яка позиціонує себе демократичною, соціальною, правовою, права і свободи людини та громадянина є найважливішою суспільною цінністю, а ефективність їх виконання, використання та дотримання залежить від рівня їх гарантованості і захищеності Конституцією. Конституція України створює широку юридичну основу для ефективної діяльності саме щодо забезпечення юридичних гарантій прав людини і громадянина.

У цьому контексті, вчений Є.В. Білозьоров зазначає, що ефективність правових гарантій прав і свобод людини залежить від Основного Закону та чинних нормативно-правових актів, правових принципів, здійснення конституційного контролю, а також від рівня виконання нормативних приписів державними органами та громадськими організаціями, які покликані створювати умови для реалізації прав і дотримання обов'язків громадянами. Правові гарантії прав і свобод особи, які формуються у громадянському суспільстві, залежать від інститутів демократії,

економічного становища держави, рівня правового виховання й культури населення, ефективного функціонування і взаємодії гілок державної влади. Роль і значення правових гарантій визначається тим, що вони створюють необхідні юридичні умови для перетворення закріплених у законодавстві прав і свобод людини та громадянина з можливостей на реальність [1, с. 27].

Важливим напрямком розвитку і вдосконалення правових гарантій є встановлення збалансованості правових засобів у забезпеченні правомірної реалізації прав та свобод людини.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України – права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [4]. Така позиція є результатом тривалого становлення наукових, державно-правових поглядів, щодо визнання людини, її прав і свобод, законних інтересів пріоритетом правового та державного розвитку. Тому для того щоб побудувати правову державу, насамперед, потрібно пам'ятати, що гарантування прав і свобод людини є не лише ознакою такої держави, а й основною функцією, головним напрямком діяльності, що виражає соціальне призначення права та держави. Тобто, гарантування прав і свобод людини та громадянина носить не абстрактний, а конкретний зміст правової держави, що є метою усіх сфер державного управління.

Отже, зазначене демонструє актуальність твердження Р.Ф. Гринюка про те, що «Правова держава – це та держава, яка правом зобов'язана гарантувати й захищати права й свободи людини і громадянина» [2, с. 84].

Будуючи громадянське суспільство, недопустимо нехтування природними правами людини, не слід допускати порушення формально проголошених прав та свобод людини і громадянина. Важливе значення у недопущенні вищезазначеного належить правовим гарантіям реалізації прав і свобод людини та громадянина, дієвій, забезпеченій громадянським суспільством системі контролю та захисту їх прав і свобод.

В Україні функціонує близько 20 неурядових організацій, діяльність яких пов'язана з правами людини. Серед них – Український центр людини, Україно-Американське бюро захисту людини, Всеукраїнський комітет охорони прав людини, Українська секція міжнародного товариства прав людини та інші. Діяльність цих організацій надзвичайно важлива для забезпечення гарантій прав людини: вони здійснюють правову просвіту, здійснюють експертизу чинного законодавства України на предмет його відповідності міжнародним стандартам з прав людини, готують освітні програми з прав людини для різних спеціальних і професійних груп.

Таким чином, аналізуючи історичний досвід минулого і сучасну практику забезпечення прав і свобод людини та громадянина, можна зробити висновок про необхідність комплексного і системного втілення в життя основних засад громадянського суспільства з одночасним впровадженням в практику найважливіших положень правової держави. Тільки подолавши всі труднощі створення основ громадянського суспільства, становлення правової держави в Україні, можна підійти до реального розв'язання проблеми забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Список використаних джерел

1. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми [Електронний ресурс] // Адвокат. – 2009. – № 8. – С. 26-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv_2009_8_5.pdf
2. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 388 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Гуренко, М. М. Розвиток політико-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина [Текст] : монографія; МВС України. Нац. акад. внутрішніх справ України. - К. : [б. и.], 2002. – 252 с.

**Кудінова С. Курсант 1 курсу
ННІПФЕКП НАВС
Науковий керівник - Білозьоров Є.В.,
заступник начальника кафедри теорії
держави та права НАВС, к.ю.н., доцент**

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ДЕРЖАВА: ЯК ЕТАП РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Відповідно до Конституції Україна є демократичною, соціальною, правовою державою[5]. Не лише Україна декларує наміри розвиватись в даному напрямку, більшість країн світу виступають з подібними намірами. Та чи завжди ці наміри втілюються в життя? Швидше навпаки часто вони залишаються на папері чи взагалі не задекларованими гаслами. Враховуючи це, можливо, варто взагалі обличити наміри побудови соціально-правової держави і суспільства? Саме це питання є основним в даній роботі.

Актуальність теми наукового дослідження у першу чергу зумовлена потребами окреслення шляхів побудови соціально-правової держави, з метою удосконалення чинного законодавства, формулювання конкретних пропозицій щодо розвитку суспільства і держави у відповідному напрямі. З'ясування характеру співвідношення соціальної правової держави сприятиме пошукам комплексних підходів у правотворчості відповідного спрямування.

Характерною особливістю теми дослідження є те, що формування цілісного поняття соціально-правової держави відбулось не так і давно, раніше ж розглядались два незалежних, по суті поняття: правова держава і соціальна держава. З цього випливає ще одне питання дослідження: причини об'єднання даних понять і доцільність вживання їх як одного цілісного поняття.

Соціально-правова держава - це сучасна політико-правова теорія, де слово "соціальна" несе велике смислове навантаження: воно підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист соціальних та індивідуальних інтересів, участь трудящих у прийнятті рішень на виробничому рівні з метою запобігання необмеженого панування підприємців та ін. Здавалося б, що "правова держава" і "соціальна держава" несумісні, оскільки перша передбачає певну свободу особи від держави, а друга, навпаки, - активність держави в соціальному захисті особи. Між тим, друга половина XX століття з'єднала ці поняття, збагативши кожне з них. Коли говорять про побудову соціальної правової держави, мають на увазі втілення в ній верховенства права і соціальної справедливості.[8]

Взагалі важко визначити соціально-правову державу за певними видами чи типами, це зумовлено, а першу чергу, тим, що усі держави даного типу мають мати загальні характерні ознаки, відхилення від яких ставить питання, чи справді дана держава являтиметься соціально-правовою. Тому можна умовно їх поділити відповідно до найбільш характерних ознак, що формують соціально-правовий статус.[4]

Однією з головних тенденцій процесу розвитку державності в сучасному світі є поступове сприйняття людством напрацьованих прогресивною політико-правовою думкою надбань і особливо таких загальнолюдських цінностей, як демократія, право, права і свободи людини, гуманний і справедливий правопорядок. Наслідком цього процесу стало формування і конституційне закріплення концепції демократичної, соціальної, правової держави як синтезованого відображення загальнолюдського її призначення.[2]

З часів проголошення Декларації про державний суверенітет ця тенденція почала знаходити своє місце і в Україні. Завдяки здобутій Україною незалежності відбулося відродження ліберально-демократичної традиції в українському конституціоналізмі – концепція демократичної, соціальної, правової держави стала складовою частиною української державницької ідеології. Проголошення в Конституції України як соціальної, правової держави зумовлює необхідність розвитку її конституційної моделі. Ця модель, її зміст, який визначається системою притаманних

соціальній правовій державі рис і принципів, стала предметом більш пильної уваги не тільки з боку вітчизняних науковців, але й суспільства в цілому. Прикладом цього є формування в середовищі українських правознавців двох підходів щодо назви такої держави, які відображають певні відмінності в баченні її сутності.[11]

Соціально-правова держава не може існувати і без стабільного економічного підґрунтя, яке теж з'являється не за один день і без якого неможливе втілення соціальних проектів, спрямованих на задоволення інтересів суспільства.

Отже, соціально-правова держава, яка на протязі століть була й залишається ідеалом людства може бути побудована лише за умови законодавчого закріплення, створення відповідних економічних засад, формування суспільної свідомості. Саме за цими напрямками повинна будуватися політика нашої держави для втілення в життя засад, проголошених Конституцією України. Для цього не варто нехтувати міжнародним досвідом побудови соціально-правової держави, але в першу чергу звертатись до нашого багатого історичного досвіду побудови державності на засадах, що відповідали б умовам виникнення, формування і ефективного розвитку України як соціально-правової держави.

Список використаних джерел

1. Гегель Г.В.Ф. Філософія права. Академія наук СРСР., М., 1990 р.
2. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія. – К.: ВІРА-Р; Дакор, 2000. – 506, 355-360 с.
- 3 Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р
4. Зайця А.П. (Правова держава в контексті новітнього українського досвіду.-К., 1999)
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верхов. Заради України 28 червня 1996 р. - К.: Феміда, 1996.
6. Зайчук О.В., Копиленко О.Л., Оніщенко Н.М. та ін. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко та ін.; за заг. ред. О.В.Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ: Юрінком Інтер, 2010
7. Проблеми загальної теорії права і держави. Підручник для вузів. Під загальної ред. В. С. Нерсисянца. – М.: Норма-Инфра М, 1999. 832 с
8. Рабінович П. М. Соціальна держава //Мала енциклопедія етнодержавознавства /НАН України, Інститут держави і права ім.. В. П. Корецького. – К., 1996. – С. 374.
9. Рабінович П. М. Основи державної теорії права та держави.– К., 1994.– С. 10. Конституційне право України: Підручник. - Видання друге, доповнене / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2000.
11. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики.-К.,2000).
12. Харт Х. Л. Концепція права. – К., 1998. – 231 С.

Лазнюк Н. В. - доцент кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА ЇХ ОЗНАКИ

Основним регулятором суспільних відносин є право, воно формулюється, існує та розвивається в певній формі, що безпосередньо відповідає фундаментальній його ознаці – формальній визначеності. Найпоширенішими формами права більшості правових систем є нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір та правовий звичай. Переважання тих, чи інших джерел права в державі залежить від специфіки правової системи, історичних традицій, національних особливостей, рівня правової культури суспільства тощо.

На сучасному етапі розвитку національної правової системи України, незважаючи на стрімке зростання ролі міжнародних договорів та визнання практики Європейського Суду з прав людини, зокрема його прецедентного права, домінуючим джерелом права України виступає нормативно-правовий акт [1, ст. 8, 9].

Вивчення правових актів здійснювалось багатьма вченими, серед них В. Б. Авер'янов, Н. Г. Александров, С. С. Алексєєв, О. М. Бандурка, Т. М. Вороніна, М. С. Кельман, І. В. Комелєвская, О. Г. Мурашин, О. Ф. Скакун, Ю. О. Тихомиров та інші. Проте зміст характерних ознак та поняття нормативно-правового потребують додаткових наукових досліджень.

Як форма права, нормативно-правовий акт з'явився на ранніх етапах розвитку державності, і в більшості країн поступово витиснув правовий звичай і правову доктрину та став основним нормативним регулятором у суспільстві. За словами М. В. Цвіка, з огляду на юридичну форму і зміст, нормативний акт є найбільш досконалим джерелом права. Його відносять до первинних джерел права практично в усіх сучасних державах, найбільшого поширення він набув у країнах романо-германської правової сім'ї [2, с. 191].

Нормативний акт має певні переваги перед іншими джерелами:

він може бути оперативно виданий і змінений у будь-якій своїй частині, що дозволяє відносно швидко реагувати на соціальні процеси в суспільстві;

нормативні акти, як правило, відповідним чином систематизовані, що дозволяє легко віднайти потрібний документ для застосування і реалізації;

нормативні акти дозволяють точно фіксувати зміст правових норм, що сприяє проведенню єдиної політики та не допускає довільного тлумачення і застосування норм;

нормативні акти підтримуються і охороняються державою [3, с. 236].

Нормативно-правовий акт є особливим різновидом правового акту, який видається тільки правотворчим державним органом. Він належить до офіційних актів компетентних органів, що виражають волю держави. Звідси його верховенство та офіційність.

Як офіційний акт, в якому міститься воля держави, нормативний правовий акт повинен:

видаватися в межах компетенції відповідного органу [4, с. 273];

мати документальну форму вираження, передбачену для даного виду актів;

відповідати конституції, іншим законам держави, підзаконним актам вищестоячих органів;

бути офіційно опублікованим та введеним дію [5, с. 173].

Нормативно-правові акти, зважаючи на притаманні їм характерні особливості, слід відрізняти від інших правових актів. Як в теорії, так і на практиці найбільш вивченими є ознаки нормативного акту, що впливають з характеру норми як загального припису.

До цих ознак відносяться: відсутність індивідуально-визначеного адресату, невизначеність числа випадків на які розрахований припис та можливість неодноразового застосування, яке не вичерпує дії припису. Вказані ознаки, в більшості випадків, достатньо ясно відрізняють нормативно-правовий акт як загальний припис від індивідуального акту реалізації правових норм. Проте, як показує практика систематизації, не всяке правове положення загального характеру є нормативно-правовим актом. Тому необхідно використовувати й інші критерії, що відрізняють його від решти приписів загального, але не правотворчого характеру [2, с. 93].

Нормативно-правовий акт встановлює загальний, але достатньо визначений критерій поведінки. Якщо в приписах того, чи іншого акту містяться загальні вказівки, які не встановлюють певного, об'єктивного критерію поведінки осіб, то навряд чи можна вважати виконаним завдання правового регулювання окремого виду відносин [6, с. 293].

Варто зазначити, що мають місце випадки, коли загальні вказівки про необхідність проведення організаційних заходів, зафіксовані в актах державних органів, видають за правові норми. Такі розпорядчі приписи часто звернуті до широкого кола виконавців та мають на меті здійснення неодноразових дій. Вони є однією з форм організаційного керівництва, не встановлюють певну міру поведінки і тому не можуть розглядатися як нормативні. Їх основним завданням є організація виконання вже встановлених у нормативно-правових актах правил, чи конкретних завдань.

Часто за нормативні приймаються акти і приписи загального характеру щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням правових норм, чи конкретних завдань, що видаються в результаті перевірки виконання законів, указів, чи постанов та адресовані до певного кола державних органів, для них характерні такі формулювання, як: «прийняти заходи щодо посилення контролю за правильним застосуванням закону (указу, постанови)», «посилити нагляд за

правильним та однаковим застосуванням» даного указу чи постанови.

Такі акти, за своїм призначенням, спрямовані на усунення порушень раніше встановлених норм та недоліків їх застосування.

Фундаментальна ознака, що характеризує зміст нормативно-правових актів, полягає в тому, що вони приймаються в результаті процесу правотворчості. Правотворчість – форма владної діяльності уповноважених суб'єктів (перш за все держави), спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких у чинну юридичну систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми [4, с. 274]. Цим вони відрізняється від актів, які не мають ознак нормативності та які приймаються з метою здійснення конкретних заходів та розраховуються на одноразове застосування.

Нормативно-правовий акт має певний предмет правового регулювання та діє у відповідній сфері суспільних відносин. Це досягається за допомогою різних способів – шляхом встановлення правових норм, виникнення, зміни та припинення правовідносин, визнання, створення і зміни юридичного стану, за допомогою забезпечення реалізації правових норм, правового захисту законних інтересів [8, с.15].

Дія нормативно-правового акту, як правило, безстрокова, тобто до моменту його скасування компетентним органом. У виняткових випадках термін чинності вказується в самому акті. Дія нормативно-правового акту розповсюджується на конкретну територію (всю державу, її частину, окрему установу тощо) [6, с. 293]. Нормативно-правові акти розраховані на багаторазове застосування, тому їх дія не вичерпується одноразовим виконанням.

Правила поведінки, що містяться у нормативно-правовому акті носять загальнообов'язковий характер для всіх, кому він адресований. Ігнорування правових актів, їх порушення, перешкоджання реалізації актів є порушеннями законності та недопустимі. Вони тягнуть застосування різних способів відновлення «балансу актів», їх юридичної сили та авторитету, з одного боку, застосування заходів дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності до винних осіб – з іншого. Словом, юридичний захист правового акта служить його міцною гарантією [8, с.15].

На відміну від нормативного правового акту, акти нормативного тлумачення та роз'яснення закону не повинні містити нових правових норм. Їх основне завдання не встановлювати нові положення, а розтлумачувати існуючі в межах наданої компетенції. У процесі тлумачення встановлюється зміст норми права, її основна мета і соціальна спрямованість, можливі наслідки дії певного акту, виявляються суспільно-історичні обставини його прийняття, умови, у яких відбувається тлумачення, тощо [9, с. 249].

Цілком очевидно, що акти, які роз'яснюють правову норму, не можуть розширяти її межі та доповнювати новими положеннями. Однак, в останній час окремі автори, пропонують розглядати акти тлумачення, зокрема Постанови Пленуму Верховного Суду України, як одну з форм підзаконної правотворчості, спрямовану на конкретизацію закону. На нашу думку така позиція є помилковою та веде до того, що орган, призначений забезпечувати лише правильне застосування закону, буде сам встановлювати правила, не урегульовані законом. Більше того, така пропозиція не знаходить підтвердження в діючому законодавстві, оскільки Верховному Суду України не надано права самостійно встановлювати підзаконні правила з питань здійснення правосуддя [10; 11; 12].

Також цілком доцільно та необхідно розрізняти не тільки загальні та індивідуальні акти, але й категорії актів, які відповідають формам здійснення державних функцій, тобто акти правотворчості, оперативного виконання, юрисдикції та нагляду (контролю).

Важливою ознакою нормативно-правового характеру актів та окремих їх статей (пунктів) є обов'язковість норм, які підкріплені можливістю застосування заходів державного примусу для забезпечення виконання обов'язку чи захисту суб'єктивного права.

Цією ознакою нормативно-правові акти відрізняються не тільки від неюридичних актів суспільних установ, чи моральних норм, але й від звернень, закликів, заяв.

Кожен нормативно-правовий акт володіє юридичною силою, якою наділяється орган що його видав в механізмі держави та самого документа в системі законодавства.

Варто зазначити, що нормативно-правові акти носять офіційний характер, який полягає в його виданні від імені органу, організації або держави. Повноваження названих суб'єктів приймати правові акти зумовлюється Конституцією, законом, положенням та статутним актом. Звідси випливає важливе правило про видання кожним суб'єктом тільки тих видів актів, які за ним закріплені. Нерідко ж на практиці державні органи довільно обирають форму правового акта і порушують тим самим законність» [8, с.14].

Саме нормативний акт, а не будь-які інші юридичні джерела, більш всього пристосований до постійного оновлення діючого права у відповідності з об'єктивними потребами суспільства. З його допомогою досягається найбільш точний вираз норм права, що є юридичним ґрунтом, базою законності.

Нормативний акт здатен бути найточнішим джерелом (формою) права лише при умові високої юридичної техніки та постійної систематизації. В іншому випадку буде важко безпомилково та швидко орієнтуватися в діючому праві, яке втілене в нормативно-правових актах [6, с. 294].

На підставі вищезазначеного та з урахуванням наукових підходів до цього питання вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів визначимо основні ознаки нормативно-правового акту:

приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум) та носить офіційний характер;

завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків, містить правила поведінки загального характеру;

приймається з дотриманням певної процедури;

має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити, що дозволяють виділити його з багатьох інших правових актів (найменування акта, назву видав органу, дату прийняття, номер, підпис відповідної посадової особи та ін.);

публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка;

є обов'язковим для виконання, забезпечується системою державних гарантій, у тому числі й примусовими засобами;

володіє певною юридичною силою в залежності від місця акта в системі нормативно-правових актів та рівня органу що його видав;

може бути оперативним виданий і змінений у будь-якій своїй частині, що дозволяє відносно швидко реагувати на соціальні процеси у суспільстві;

нормативно-правові акти, як правило, відповідним чином систематизовані, що дозволяє легко віднайти потрібний документ для застосування та реалізації;

має внутрішню структуру – розділи, глави, статті, частини статей, які містять норми права;

входить в єдину ієрархію нормативно-правових актів, займає в ній своє місце, взаємопов'язаний з іншими нормативно-правовими актами;

має певний предмет регулювання у відповідній сфері суспільних відносин;

діє протягом певного терміну (що вказується в самому акті, або безстроково до його скасування компетентним органом), розрахований на багаторазове застосування, його дія не вичерпується одноразовим виконанням;

охоплює своєю дією конкретну територію (всю країну, її частину, окрему установу тощо).

На сьогодні у законодавстві України визначення поняття «нормативно-правовий акт» залишається відкритим, оскільки відсутній основоположний закон, який би регулював сферу нормотворення. Проте, в теорії права ми можемо знайти різноманітні визначення цього поняття.

На думку Т. М. Вороніної, нормативний правовий акт – це виданий з дотриманням встановленої процедури в односторонньому порядку підзаконний письмовий документ, що носить державно-владний, обов'язковий характер, яким встановлюються, змінюються або скасовуються правові норми, що відносяться до широкого кола осіб та розраховані на багаторазове застосування у певній сфері суспільних відносин [16, с. 12].

Відповідно до визначення наведеного видатним юристом С. С. Алексєєвим, «нормативно-правовий акт – це письмовий офіційний документ встановленої форми, прийнятий правотворчим

органом, в межах його компетенції і направлений на встановлення, зміну, чи відміну правових норм, обов'язкових приписів постійного, чи тимчасового характеру, розрахованих на багаторазове застосування» [17, с. 29].

М. С. Кельман та О. Г. Мурашин вважають, що нормативно-правовий акт – це офіційний акт правотворчості, в якому містяться норми права [3, с. 236].

О. Ф. Скакун визначає нормативно-правовий акт як офіційний акт-волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин. Вважається, що нормативно-правовий акт виконує дві рівнозначні функції: функцію юридичного джерела права і функцію форми права, тобто виступає як спосіб існування і вираження норм права [6, с. 208].

К. Г. Волинка розуміє нормативно-правовий акт як загальнообов'язковий акт правотворчості, виданий органами законодавчої і виконавчої влади у спеціально визначеному порядку за певними процедурами, та містить правила поведінки загального характеру [18, с. 121].

Отже, нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ певної форми виразу, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин визначеної сфери, що містить норми права, має неперсоніфікований характер, розрахований на неодноразове застосування невизначеним колом суб'єктів і забезпечується державою.

Нормативно-правові акти займають особливе місце у національній системі правових актів та володіють рядом специфічних ознак, які якісно їх відрізняють від інших джерел права.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 1.02.2011 р. – К.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2011. – 48 с.
2. Загальна теорія держави і права: Підручник. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 477 с.
4. Загальна теорія держави і права: Курс лекцій / А. Ф. Вишневський, Н. А. Горбатов, В. А. Кучинський; За заг. ред. А. Ф. Вишневського. – Мінськ.: Тесей, 1998. – 576 с.
5. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2007. – 336 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / переклад з рос. – Харків: Консум, 2006. – 656 с.
7. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/503/97>
8. Тихомиров Ю. О. Правові акти / Ю. О. Тихомиров, І. В. Комелєвская: навчально-практичний посібник. – М.: Юридичний коледж МДУ, 1995. – 162 с.
9. Комаров С. А. Загальна теорія держави і права. – Санк-Петербург: Пітер, 2004. – 512.
10. Мазур М. В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України : автореф. дис. на здобуття ступеня наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / М.В. Мазур. – Харків, 2009. – 20 с.
11. Вильнянский С. Лекции з радянського цивільного права / С. Вильнянский. – Х.: Вид-во Харківського ун-ту, 1958. – 339 с.
12. Авдюков М. Г. Принцип законності в цивільному судочинстві / М. Г. Авдюков. – М.: Вид-во МДУ, 1970. – 204 с.
13. Про затвердження Методичних рекомендацій про порядок підготовки, подання на державну реєстрацію, скасування, обліку та зберігання нормативно-правових актів митних органів України [Електронний ресурс] : Наказ Державної митної служби України від 8 липня 2003 року № 441 // ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MK03650.html
14. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності

[Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п>

16. Вороніна Т. М. Нормативні правові акти МВС Росії в механізмі правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.14 - Адміністративне право; фінансове право; інформаційне право / Вороніна Тетяна Миколаївна. Академія управління МВС Росії. – М., 2001. – 26 с.

17. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1989. – Т. 1. – 267 с.

18. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.

**Максименко Ю. Є. - доцент кафедри
теорії держави та права НАВС, к.ю.н.**

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Ухвалення законів України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації» тощо заклало правовий фундамент закріпленню інформаційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Однак виокремлення цих прав і свобод з-поміж інших у зарубіжних країнах відбувалось протягом XX-XXI ст.ст. Попри таку тривалу історію становлення місце інформаційних прав і свобод в системі інших прав і свобод є дискусійним. Деякі вчені-конституціоналісти відносять ці права до громадянських, інші – до політичних. На думку ще ряду науковців вони є культурними.

Плюралізм наукових підходів щодо цього обумовлений відсутністю уніфікованої класифікації прав і свобод людини та громадянина в юридичній доктрині та вітчизняному законодавстві загалом, а також тим, що права і свободи людини і громадянина є невичерпними.

Поява нових правовідносин детермінує виникнення раніше невідомих прав і свобод. Особливо така тенденція характерна для інформаційних прав і свобод, адже інформатизація та становлення інформаційного суспільства хоча й є процесом тривалим, водночас є доволі динамічним. А це сприяє зародженню нових інформаційних прав і свобод.

Зокрема нині з'являються інформаційні права і свободи, обумовлені необхідністю розвитку інформаційного суспільства в Україні, а саме впровадженням в Україні е- демократії, е- комерції, е-електронного туризму тощо.

До того ж в умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства більшість громадянських, політичних, економічних, екологічних та інших прав та свобод набувають яскраво вираженого інформаційного забарвлення.

Ми підтримуємо позицію Л. І. Глухарьової, яка відзначила: «Право на виробництво одного типа інформації і заборона іншого, право на інформаційну безпеку, право на пошук, доступ отримання, передавання, обмін, збір, зберігання, накопичення, розповсюдження і копіювання інформації, право на формування, розвиток та використання і захист інформаційних ресурсів, комунікаційних технологій і мереж, право на експлуатацію інформації і використання глобальних інформаційно-комунікаційних систем в інфраструктурі економіки, політики, освіти, охорони здоров'я, культури, підприємництва, фінансів, екології і в інших сферах потребують не лише широкого і пріоритетного розвитку в інформаційному суспільстві, вони змінюють і надають специфічний, інформаційний відтінок усім іншим правам, навіть природному праву на життя, особисту свободу, честь і гідність» [1, с. 166].

Навіть така впливова міжнародна інституція як Організація Об'єднаних Націй визначає свободу інформації «...критерієм усіх інших свобод».

Отже, в XXI сторіччі інформаційні права і свободи мають надзвичайно важливе значення та є критерієм розвиненості країни, а також лакмусовим папірцем її демократичності.

Попри закріпленість права на інформацію та інших інформаційних прав і свобод людини

та громадянина в конституціях більшості розвинених країн, у вітчизняній науковій доктрині відсутні адекватні теоретико-методологічні напрацювання щодо визначення понять «право на інформацію» та «інформаційні права», адже здебільшого вони ототожнюються з правом на інформацію як права кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір [2].

Крім співвідношення цих понять, малодослідженим залишається «право на доступ до інформацію».

Аналіз ряду інших статей Основного закону України дозволяє висновувати, що до інформаційних прав і свобод людини та громадянина належать такі:

1. «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо» (ст. 31);
2. «Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» (ст. 32);
3. «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» (ст. 35).

Дані права і свободи є несистематизованими, а тому актуальним науковим завданням є необхідність розроблення теоретико-методологічних та філософських засад класифікації даних прав і свобод.

Беручи до уваги зазначене вище, вважаємо за необхідне зробити такі висновки.

1. Інформатизація та становлення інформаційного суспільства в Україні сприяли появу та розвитку інформаційних прав і свобод людини та громадянина, а також трансформації ряду політичних, економічних, громадянських та інших прав і свобод.
2. Спостерігається перманентна поява нових інформаційних прав і свобод, що обумовлено динамічністю розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів зв'язку.
3. Інформаційні права і свободи є невичерпними та плюралістичними.

Список використаних джерел

1. Глухарева Л. И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование). – М. :Юристъ, 2003. – 304 с.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 14.

**Мінченко О.В. - доцент кафедри теорії
держави та права НАВС, к.ю.н., доцент**

СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМАТИКИ СПІВВІДНОШЕННЯ МОВИ ТА ПРАВА

Сфери, в яких мова і право тісно переплетені, являються значимими в державних, соціальних, особистих відношеннях і потребують спеціального вивчення, вироблення особливої методології, що враховуватиме взаємовплив мовних, юридико-лінгвістичних і власне правових процесів і явищ.

Поява нового напрямку в науці – явище не випадкове. Його спричиняють, як і кожне явище, чинники зовнішні (позамовні, позалінгвістичні) і внутрішні (суто мовні, суто лінгвістичні), об'єктивні й суб'єктивні.

Вперше в Україні серйозно про юридичну лінгвістику заговорили після появи в 2003 році навчального посібника Ю.Ф. Прадіда «Вступ до юридичної лінгвістики». Заслугою автора є не лише введення терміна "юридична лінгвістика" в науково-педагогічний обіг. Ю.Ф. Прадід дає чітке визначення предмета, завдань, методології нової дисципліни, розглядає її місце в системі право- та мовознавчих наук. Автор пропонує свою схему класифікації юридичних наук (за критерієм "предмет досліджень"): історико-теоретичні, галузеві, міжгалузеві, прикладні, міжнародно-правові науки. Як дисципліна, що виникла на стику "юридичного" і "неюридичного", юридична лінгвістика справедливо потрапляє до розряду прикладних наук.

Після цього з'являються інші дослідження таких вчених-юристів і вчених-лінгвістів, як: В.П. Белянін, С.П. Кравченко, А.С. Токарська, які свідчать, що розв'язання низки актуальних проблем сучасної правознавчої науки неможливе без аналізу лінгвістичної структури фахових знань.

Слід відзначити, що помітну роль у становленні вітчизняної юридичної лінгвістики відіграли праці таких учених-юристів й учених-лінгвістів, як М. Антонович, Н. Артикуца, Д. Баранник, І. Биля, Л. Дадерко, Т. Демченко, С. Зархіна, С. Кравченко, О. Копиленко, М. Коржанський, Т. Литвин (Будко), М. Мацкевич, О. Підпригора, В. Риндюк, З. Тростюк, І. Філіпчук, Є. Харитонов, А. Хворостянкіна, Л. Чулінда, О. Юрчук та ін., які побачили світ у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. на сторінках юридичних і філологічних видань.

В Російській Федерації термін "юрислінгвістика" був вперше введений науковим колективом "Лабораторія юрислінгвістики і розвитку мови" Алтайського державного університету і регіональною асоціацією лінгвістів-експертів і викладачів в 1999 році на чолі з М.Д. Голєвим.

Вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних проблем юридичної лінгвістики зробили російські вчені О. Александров, В. Баранов, Н. Власенко, О. Галяшина, М. Горбаневський, Т. Губасєва, Н. Івакіна, Н. Калініна, Д. Керімов, Т. Кухарук, Н. Хабібуліна, А. Черданцев та ін.

Дехто з дослідників вважають, що юридична лінгвістика як відносно самостійна структура виокремлюється швидше лінгвістами. Не будемо заперечувати, дійсно, перші вагомі дослідження з юридичної лінгвістики і в Україні, і в Росії були здійснені саме лінгвістами, однак, слід зауважити, що в останні роки юристи приділяють достатньо уваги самій проблематиці взаємозв'язку мови та юриспруденції у контексті формалізації права, правової комунікації, правової культури. Наразі вже відомо, що першим юристом, який став систематично досліджувати мову права, був наш співвітчизник, харківський, а потім одеський цивіліст і теоретик права Василь Данилович Катков. У своїй ранній праці "Наука і філософія права" (1901р.) автор використовує методи мовознавства до інтерпретації філософсько-правових проблем.

Принагідно зауважимо, що в радянський час дослідженням проблем юридичної лінгвістики не приділялося достатньої уваги. Однак, слід сказати, що саме тоді юридична лінгвістика почала формуватися як самостійний напрям наукових досліджень завдяки працям відомих радянських учених-правознавців А. Піголкіна ("Язык закона"), Є. Подголіна, В. Савицького ("Законодательная техника"), О. Ушакова, який ще в 60-их роках ХХ століття поставив питання про формування особливого напрямку в юридичній науці - законодавчої стилістики ("Очерки советской законодательной лингвистики") та ін.

Юрислінгвістика покликана вирішувати найрізноманітніші проблеми лінгвоправового простору, як, наприклад, лінгвістична експертиза юридичних документів, створення рекомендацій по розробці текстів законів та інших нормативно-правових актів, теоретичні та практичні дослідження в області юридичного перекладу, криміналістичні дослідження у визначенні мовної стратегії, процес інтерпретації тексту закону та інші.

Варто зазначити, що вперше термін "правова лінгвістика" використав німецький дослідник Адальберт Подлех у 1976 році у Мюнхені. Під правовою лінгвістикою він розумів сукупність усіх методів і результатів досліджень, які стосуються питань зв'язку мови і правових норм. Перша Міжнародна конференція з юридичної лінгвістики була проведена також в Німеччині в м. Бонн в 1993 році, в тому ж році був створений міжнародний союз юрислінгвістів і вийшов перший науковий журнал «Мова і право». Це стало свідченням офіційного визнання у світі наукового

статусу юридичної лінгвістики. У ФРН у декількох університетах створені центри досліджень юридичної лінгвістики у (м.Кельн, м.Мюнхен, м. Халле-Віттенберг, Дрезден). Відомі Гейдельберзька робоча група (на чолі з Фрідріхом Мюллером), Берлінська робоча група "Мова права" (Дітріх Буссе). Також юридико-лінгвістичні дослідження здійснюються сьогодні у Польщі (м. Познань, м. Варшава), у Австрії (Віденьський університет) і в багатьох інших.

Таким чином, дослідження проблематики співвідношень мови та права залишаються актуальними і потребують подальшого опрацювання.

**Николук Л.С. Курсант 1 курсу
ННІФПСМ НАВС ;
Науковий керівник - Заяць Н.В., в.о.
професора кафедри теорії держави та
права НАВС, д.ю.н., доцент**

ХАРАКТЕРИСТИКА АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Деякі дослідники дотримуються думки, що «державний режим» це занадто широке поняття для даного явища і вважають за краще використовувати дещо інше – «державно-правовий режим». На відміну від понять форми правління і форми державного устрою, які відносяться до організаційної сторони форми держави, термін «державний режим» характеризує її функціональну сторону - форми і методи здійснення державної (а не інший) влади.

Державно-правовий режим - це поняття, що позначає систему прийомів, методів, форм, способів здійснення державної і політичної влади в суспільстві. Це функціональна характеристика влади. Характер державно-політичного режиму ніколи прямо не вказується в конституціях держав (не вважаючи поширених вказівок на демократичний характер держави), однак майже завжди самим безпосереднім чином відбивається на їх утриманні. [1, ст.30]

Основою для класифікації державно-правових (політичних) режимів, тобто способів та методів здійснення державної влади, є:

- ступінь розвиненості політичної демократії;
- реальний політико-правовий статус особи.

З урахуванням цих критеріїв сучасні державно-правові (політичні) режими поділяються на демократичні та антидемократичні.

Метою даної роботи стало розкриття поняття в широкому аспекті антидемократичного політичного режиму, його визначення, види, особливості. Для того, щоб забезпечити світ від негативних наслідків.

Антидемократичний режим – це режим, коли державна влада здійснюється шляхом обмеження або порушення основних прав людини, коли заборонена легальна діяльність опозиційних політичних партій і громадських об'єднань.

Для нього характерні такі ознаки:

- не реалізується (частіше всього юридично не закріплений) принцип "поділу влад";
- звужується або припиняється вплив громадян та їх об'єднань на управління державою;
- відсутня або стає формальною виборність;
- забороняється діяльність опозиційних партій та організацій;
- застосовуються політичні репресії.

Такий режим може бути авторитарним і тоталітарним, вождизм, військово-диктаторський, комунізм, фашистський, расистський та ін. [3, ст. 94]

Тоталітарний режим – крайня форма антидемократичного режиму, такий спосіб організації державної влади, при якому здійснюється повний (тотальний) контроль державою над всіма сферами життя суспільства та особистості.

Він характеризується:

- повним пануванням держави над особистістю та суспільством;
- одержавленням усіх легальних об'єднань та організацій;

- необмеженими законом повноваженнями органів влади;
- заборобою демократичних організацій;
- загальним контролем над діяльністю громадян та їх об'єднань;
- прагненням до зовнішньої експансії. Різновидами тоталітарного режиму виступають расистський, фашистський, військово-диктаторський режими.

Авторитарний режим – це стан політичного життя, коли влада зосереджується в руках однієї особи або правлячої верхівки. Цей режим не має таких реакційних проявів, як тоталітарний, і характеризується:

- необмеженою владою однієї особи або групи осіб, не підконтрольних народів;
- наявністю центра управління, який діє на свій розсуд, у тому числі з порушенням норм закону;
- використанням насильства та позасудових методів примусу;
- опорою на поліцейський та військовий апарат;
- дією принципу пріоритету держави над особистістю, відсутністю гарантій здійснення конституційно проголошених прав і свобод особи, особливо у взаємовідносинах із владою. [4, ст. 13-14]

Комунізм (соціалізм) у більшій степені, ніж інші різновиди тоталітаризму, виражає основні риси цього ладу, оскільки припускає абсолютну владу держави, повне усунення приватної власності і, отже, будь-якої автономії особистості. Незважаючи на переважно тоталітарні форми політичної організації соціалістичній системі характерні і гуманні політичні цілі. Так, наприклад, у СРСР різко підвищився рівень освіти народу, стали доступними досягнення науки і культури, була забезпечена соціальна захищеність населення, розвивалася економіка, космічна і воєнна промисловість і т.д., різко скоротився рівень злочинності, до того ж протягом десятиліть система майже не використовувала масові репресії.

Військовий (військово-диктаторський, військово-поліцейський) режим заснований на владі реальних керівників збройних сил чи спецслужб, встановлюється в результаті перевороту, здійснюваного проти законного правління цивільних осіб.

Військові режими панують колегіально (як хунта), або на чолі держави знаходиться один з військових чинів, найчастіше генерал або старший офіцер. Армія перетворюється на панівну соціально-політичну силу, бере активну участь у реалізації як внутрішніх, так і зовнішніх функцій держави. В умовах подібного антидемократичного режиму створюється розгалужений військово-поліцейський апарат, який включає крім армії і спецслужб велика кількість інших органів, у тому числі і позаконституційного характеру, для політичного контролю за населенням, громадськими об'єднаннями, ідеологічної обробки громадян, боротьби з антиурядовими рухами і т. п. Скасовується конституція і багато законодавчих актів, які замінюються актами військових властей.

Типовий приклад: військове правління в М'янмі (колишня Бірма), в Аргентині, Болівії, Парагваї в недавньому минулому, в держав Тропічної Африки.

Монархічний режим, що поділяється на: а) абсолютну монархію, де влада належить монарху, парламенту немає (наприклад, Саудівська Аравія); б) дуалістичну (подвійну) монархію, в якій парламент хоч і діє, але його роль є мінімальною, такою, що не заважає самодержавному режиму (наприклад, Кувейт).

Персоніфікований режим, репрезентований: а) персональною тиранією, в якій влада належить вождю, котрий спирається за відсутності розгалужених політичних інституцій передусім на поліцію (наприклад, режим Аміна в Уганді); б) матримоніальною тиранією, де влада впродовж десятиріч передається спадково (наприклад, режим Стресснера у Парагваї).

Однопартійний режим, який має: а) напівконкурентний характер, оскільки хоч вибори до органів влади проводяться, але кількість суб'єктів, що беруть участь, зумисно звужена, оскільки відбір і відсіювання претендентів здійснюють спочатку в рамках "партії влади", а відтак відібраних висувають далі, незаперечно творячи "новий" суспільний порядок; б) патронажно-клієнтальний характер, коли в політичний світ впроваджують сімейно-родинні, кланові, етнічні, конфесійні та інші взаємозв'язки, на ґрунті чого формується "партія патрона", котрий стає для мас уособленням режиму й життєстверджувальним гарантом.

Фашистський режим по своїй суті є радикальний тоталітаризм. Державами, де вперше виникли фашистські організації, були Італія та Німеччина. Метою його було твердження панування арійської раси, вищої нацією проголошувалася німецька. Фашизм встановлюється в кризових ситуаціях, коли традиційні буржуазно-демократичні інститути не спрацьовують, а проведена державна політика виявляється або помилковою, або неефективною.

Причини появи фашизму в 20-30-х рр. XX в. в Західній Європі:

1. глибоку соціально-економічну кризу, яка призвела до різкого падіння виробництва, масового безробіття;
2. стагнація і криза в розвитку західного лібералізму і буржуазної культури;
3. радикальні зміни в соціальній структурі буржуазного суспільства, обумовлені економічною кризою і необхідністю модернізації виробництва;
4. слабкість тодішньої державної влади, яка не мала розвинених традицій парламентаризму та багатопартійності.

З огляду на вище сказане можна зробити висновок, що режими здійснення державної влади відрізняються великою різноманітністю. Їх специфіка визначається залежністю як від елементів форми держави (абсолютна монархія і унітарна державність тяжіють до більш жорстких, централізованих методів управління, а парламентська республіка і федеративну побудову держави - до введення альтернативних більш демократичних методів впливу), так і від інших об'єктивних і суб'єктивних обставин: національні і історичні традиції, особливості культури, релігії і навіть територіальні розміри держави і т.д.

Отже, кожна держава має свій політичний режим. Політичний режим означає сукупність прийомів, методів, форм, способів здійснення політичної державної влади в суспільстві, характеризує ступінь політичної свободи, правове положення особи в суспільстві і певний тип політичної системи, існуючої в країні.

На сучасному етапі розвитку України питання про форму держави набуває особливого значення, адже воно стосується найважливіших аспектів організації та діяльності молодшої суверенної держави. Тому правильне розуміння відповідних теоретичних положень, що виходять з аналізу світового досвіду державно-правового будівництва, застосування їх до конкретних умов і національних традицій може суттєво сприяти створенню життєздатної форми Української держави, яка забезпечить прогресивний розвиток і розквіт усього суспільства.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права: Підручник / Скакун О.Ф. Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. – К.: Кондор, 2005. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://expertprava.ucoz.ru/load/teorija_derzhavi_ta_prava/elektronni_pidruchniki/zagalna_teorija_derzha_vi_ta_prava_kelman/16-1-0-69
3. Загальна теорія держави і права: / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
4. Молдован В.В., Чулінда Л.І. – Правознавство: навчальний посібник / МОН. – 2-ге вид. / В.В. Молдован, Л.І. Чулінда – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 184 с.

Осауленко А. О. - доцент кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ФУНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Реалізація принципів кримінально-виконавчого законодавства, забезпечення ефективності процесу виправлення і ресоціалізації засуджених за допомогою закріплених в законодавстві засобів, у значній мірі сприятиме забезпеченню здійснення в повному обсязі функцій кримінального покарання, які на сучасному етапі розвитку національної юридичної науки досліджені поки що недостатньо. Одночасно доцільно зазначити, що ті автори, які досліджували

проблеми функцій покарання, здійснювали їх аналіз, як правило, з точки зору галузевих юридичних наук. Ми ж спробуємо розглянути функції кримінальних покарань з позиції, насамперед, загальної теорії держави та права.

Необхідно зазначити, що покарання як соціально-правовий інститут, виконує певні функції, обумовлені притаманними йому властивостями [1, с. 12-13].

Під функціями покарання в сучасній літературі розуміють здатність цього правового інституту виконувати певну роль в рамках системи суспільних відносин, акумулювати певні види людської діяльності, впливати на суспільні процеси в позитивному напрямі стабілізуючи їх та сприяючи їх розвитку [2, с. 53].

Покарання виступає в якості одного з найбільш важливих інструментів реалізації кримінальної та кримінально-виконавчої політики української держави (зокрема пенітенціарної). Вбачається необхідним визнати необґрунтованим думку про те, що функції покарання окремими авторами ототожнюються з функціями юридичної відповідальності та з метою кримінального покарання. На нашу думку функція покарання є лише складовою частиною функції юридичної відповідальності, оскільки виконання кримінального покарання, яке призначене правопорушнику є лише однією із стадій юридичної відповідальності [3, с. 604]. Вбачається, що спрощеним є і позиція щодо співпадіння функцій покарання з його метою. З цього приводу З.А. Астеміров справедливо писав, що від цілей покарання необхідно відрізняти його функції, за допомогою яких вирішуються окремі завдання, досягаються проміжні результати на шляху досягнення цілей [4, с.79]. На підставі цього можна дійти висновку, що мета покарання за своєю сутністю відображає бажаний результат, який повинен бути забезпечений при застосуванні покарання, а функції покарання в своїй сукупності складають механізм її досягнення. Вбачається, що самостійним є питання про співвідношення соціальних функцій покарання і функцій відповідних галузей права, що регулюють боротьбу зі злочинністю (кримінальне та кримінально-виконавче право). Вирішення цього питання, на нашу думку, є можливим через призму розгляду функцій права взагалі та його окремих галузей. Загальнотеоретичним проблемам функцій права значну увагу в своїх дослідженнях присвятив Т.Н. Радько. Саме на підставі його розробок продовжуються дослідження функцій права не тільки на загальнотеоретичному рівні, але й на рівні окремих галузевих юридичних наук, зокрема кримінально-виконавчого права. Всі функції права Т.Н. Радько поділив на загально-соціальні і спеціально-юридичні [5, с.9-11].

Зазначені функції права, які притаманні праву в цілому, одночасно опосередковуються в окремих галузях права, включаючи галузі, що входять до кримінально-правового комплексу з урахуванням специфіки суспільних відносин. В свій час С.С. Алексєєв вірно відзначав, що кожній галузі права притаманні свої власні функції права, які відображають специфіку окремої галузі [6, с. 122]. Враховуючи те, що кримінальне покарання є інститутом кримінального та кримінально-виконавчого права, окремі функції покарання неминуче повинні співпадати з функціями цих галузей права, адже вони регулюють суспільні відносини, які виникають в сфері призначення та виконання кримінального покарання [7, с.9]. Серед функцій зазначених галузей права важливе місце займає охоронна функція [8, с. 24-25].

Стосовно функцій кримінально-виконавчого (виправно-трудового) права потрібно зазначити, що функціям цієї галузі права значну увагу в своїх дослідженнях приділив М.П. Мелентьєв. З урахуванням специфіки кримінально-виконавчого (виправно-трудового) права до загально-соціальних функцій зазначеної галузі права цей автор відніс: а) функцію вираження, закріплення і реалізації кримінально-виконавчої (виправно-трудової) політики держави; б) функцію вираження і реалізації соціальної політики в процесі виправлення засуджених [9, с. 12].

Одночасно необхідно відзначити, що аналіз і виявлення об'єктів впливу функцій покарання необхідно здійснювати у взаємозв'язку з наслідками такого впливу, оскільки впливаючи на певний об'єкт, функція покарання приводить до конкретних змін-результатів. Необхідно погодитись з ученими, які вважають, що результат такого впливу, як і впливу права в цілому може бути як загально-соціальним так і спеціально-юридичним [10, с. 9].

Охоронна (захисна) функція кримінального покарання впливає із завдань, закріплених в ч.1 ст.1 КК України, де прямо вказано на правове забезпечення охорони прав і свобод людини і

громадянина, власності, і громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства. При цьому вбачається, що зазначену функцію покарання можна розглядати в якості засобу самозахисту суспільства, який виражається перш за все в реалізації комплексу правових заходів, передбачених як кримінальним, так і кримінально-виконавчим законодавством, які направлені на охорону суспільства від нових злочинних посягань з боку засуджених.

Охоронна (захисна) функція покарання за своїм соціальним призначенням межує з каральною функцією покарання, однак перша функція не може в повній мірі виразити специфіку карального впливу покарання. Саме реалізуючи функцію конкретизації кримінально-правової кари на підставі норм кримінально-виконавчого права забезпечується каральна функція покарання, яка виражається в певних (а при позбавленні волі в досить значних) правообмеженнях прав і свобод засуджених, включаючи особисті, політичні, економічні та культурні права засуджених [11] та наділенні засуджених спеціальними обов'язками. В результаті впливу каральної функції, покарання суттєво звужує правовий статус конкретного громадянина.

Виховна функція покарання законодавцем визначена як виправлення (ч.2 ст. 50 КК України) та ресоціалізація (ч.1 ст. 1 КВК України) засуджених. Із зазначених юридичних норм об'єктивно впливає виховна спрямованість кримінального покарання та його виховна функція, яка має складний механізм реалізації.

Не менш важливою, в порівнянні з попередніми, є превентивна (попереджувальна) функція кримінального покарання. Превентивний (попереджувальний) характер покарання закріплений в ч.2 ст.50 КК України та ч.1 ст.1 КВК України, в яких зазначено, що однією із цілей кримінального покарання є запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Окремі представники різних галузей юридичних наук досить переконливо доводять, що превентивний вплив полягає не тільки в загрозі покарання, але і встановленні обов'язків належної поведінки.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що громадянське суспільство є вкрай зацікавленим в зниженні злочинності (зокрема рецидивної), в поверненні в суспільство після відбування кримінальних покарань законслухняних громадян, а цього можна досягти спільними зусиллями не тільки адміністрації пенітенціарних установ, інших державних органів, але й участі в процесі виправлення та ресоціалізації всіх інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Віктимологічні засади боротьби зі злочинами, що вчиняються в установах виконання покарань України : [навч. посіб. для студ. юрид. навч. закл./ за заг. ред. О.М. Джузи та В.В. Коваленка]. – Хмельницький : ХмЦНП, 2012. – 172 с.
2. Дровосеков Г.В. Наказание: содержание, функции, цели / Г.В. Дровосеков // Цели уголовного наказания. – Рязань, 1990. – С. 53-56.
3. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах / [под ред. Проф. М.Н.Марченко]. – М.: Издательство «Зерцало». – Т. 2: Теория права. – 1998. – 640 с.
4. Астемиров З.А. Проблемы теории уголовной ответственности и наказания / Астемиров З.А. – Махачкала, 1987. – 128 с.
5. Радько Т.Н. Теоретические и методологические проблемы функций социалистического права: автореф. дис. на соиск. науч. степ. д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.01. "Теория и история государства и права; история политических и правовых учений" / Т.Н. Радько. – М., 1978. – 32 с.
6. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2 т. / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит. – Т. 1. – 1982. – 360 с.
7. Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права / Смирнов В.Г. – М., 1965. – 264 с.
8. Антонюк Н.О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою : монографія / Антонюк Н.О. – Л.: ПАІС, 2008. – 216 с.
9. Мелентьев М.П. Функции советского исправительно-трудового права / Мелентьев М.П. – Рязань, 1984. – 59 с.
10. Торопов А.Н. Восстановительная функция права (вопросы теории и практики): автореф. дис.

на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. "Теория и история государства и права; история политических и правовых учений" / А.Н. Торопов. – Н. Новгород, 1998. – 20 с.

11. Осауленко О.І. Конституційні основи формування змісту та системи правового регулювання статусу засуджених до позбавлення волі та їх втілення в законодавстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конституційне право" / О.І. Осауленко. – К., 1997. – 24 с.

**Пікуля Т.О. -доцент кафедри теорії
держави та права НАВС, к.ю.н., доцент**

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНОЇ ПОБУДОВИ ОРГАНІВ ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

Однією із складових конституційно-правової реформи є оптимізація організаційно-структурної побудови правоохоронних органів та зокрема, органів попереднього слідства. Протягом тривалого часу серед науковців та практичних працівників органів внутрішніх справ все ще обговорюється питання про місце органів попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України. Одні вчені і практики пропонують запровадити інститут досудового слідства слідчим-суддею. За цим проектом, органи досудового слідства мають об'єднатися у складі Комітету досудового слідства, який би входив до системи органів судової влади і таким чином виводився б з підпорядкування виконавчої влади. Ряд народних депутатів пропонує створити спеціальний позавідомчий орган – Національне бюро розслідувань інші [2].– виступають за збереження існуючого – "відомчого" досудового слідства [1, с. 57].

Узагальнивши існуючі думки та пропозиції з цього питання, можна дійти висновку, що переважають аргументи на користь залишення слідчих підрозділів у структурі органів внутрішніх справ. Позитивні сторони даного висновку такі:

- вітчизняний експеримент по створенню самостійного слідчого комітету в тридцяті роки ХХ ст. закінчився невдачею. В архівах зберігається чимало документів, які безпосередньо вказують на неефективність інституту судових слідчих, його руйнівний вплив на функціонування усієї кримінальної юстиції;

- у багатьох розвинутих країнах світу (США, Англія, Швеція та ін.) органи попереднього слідства входять до системи поліції. Цікавим є те, що в більшості таких країн слідство з кримінальних справ завершується не складанням обвинувачувального висновку, а висновком по результатах розслідування. Функція обвинувачення у цих країнах – виключне право суду. Мабуть, такий порядок позитивно впливає на об'єктивність розслідування і більше відповідає фактичному втіленню у життя принципу здійснення правосуддя тільки судом [3];

- у системі Міністерства внутрішніх справ створено мережу навчальних закладів, які одночасно з підготовкою фахівців для інших служб готують слідчих найвищої кваліфікації. Нині цивільні навчальні заклади майже не готують фахівців до органів слідства;

- аналіз офіційної статистики про роботу "відомчого" слідства засвідчує однакову якісну характеристику діяльності слідчих органів МВС, СБУ, прокуратури та податкової міліції, чим підтверджується їх однакова життєздатність та спростовується твердження скептиків про низьку мобільність "відомчої" організаційної побудови досудового слідства, оскільки якість роботи слідчого підрозділу не залежить від типу правоохоронного органу, в структурі якого він діє;

- на етапі попереднього розслідування слідчий повинен тісно співпрацювати з "відомчими" структурами. Спираючись на них та досконало знаючи характер і спрямованість їх роботи, слідчі працюють найбільш активно і результативно. Рівень же взаємодії з "чужим" правоохоронним відомством не може бути таким тісним і ефективним. У "своєму" відомстві концентруються і найпотужніші інформаційні джерела, що дає слідчому змогу своєчасно і в повному обсязі довідуватися про скоєні злочини, можливість ефективно здійснювати контроль за

діями обвинувачених та підозрюваних;

- зосередження слідства у структурі багатьох правоохоронних органів відповідає національним процесуальним традиціям, вітчизняній практиці. Протягом десятиліть склалася ефективна система підслідності злочинів та спеціалізація досудового слідства, що забезпечує швидке і кваліфіковане розслідування кримінальних справ. Повна відповідність спеціалізації слідчого підрозділу загальному профілю роботи правоохоронного органу, в системі якого він діє, значно підвищує ефективність його роботи;

- з економічної та технічної точок зору відомче слідство має значну перевагу над "єдиним" слідством, оскільки вимагає менше коштів на його утримання.

Таким чином, слідчий апарат повинен залишатися складовою системи органів внутрішніх справ при умові процесуальної та матеріальної самостійності. Необхідно терміново законодавчо визначити статус слідчого. Для вирішення цього завдання за участю фахівців ГСУ МВС розроблено і подано на розгляд Верховній Раді проект Закону "Про працівників органів досудового слідства та їх соціальний захист". Цей проект, зокрема, пропонує законодавчо закріпити недопустимість втручання у діяльність слідчих під час провадження ними досудового слідства. У документі детально зазначено всі права та обов'язки слідчих, що впливають з тих владних повноважень, які необхідні їм для проведення досудового слідства, визначено їх соціальний захист. Слідчі повинні мати достатню кількість службових приміщень, транспортні засоби та інші матеріально-технічні засоби. Якщо ж створювати окреме відомство, то без названих допоміжних засобів та сил все рівно не обійтися. У результаті з'явиться ще одна міліція, але у слідчому комітеті.

Список використаних джерел

1. Коляда П. Найголовніші риси слідчого – об'єктивність та неупередженість // Іменем Закону. – 2003. – -10 червня.
2. Півненко В. Слідчий комітет: судове чи відомче слідство // Право України. – 2000. – № 10. – С. 57-58.
3. Анцелис П. К вопросу о реорганизации следственного аппарата органов внутренних дел // Бюллетень МВД Литовской ССР. – 1989. – № 2. – С. 57-60.

Пуцько О. В. доцент кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна як незалежна держава намагається ввійти до міжнародної спільноти, тому дотримання сучасних міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини є найважливішим обов'язком держави. Як член Ради Європи, Україна, відповідно до Паризької Хартії від 21 листопада 1990 року, взяла на себе обов'язки приєднатися до міжнародних стандартів у галузі прав людини, створити внутрішньодержавні гарантії їх здійснення, що ґрунтуються на загальновизнаних міжнародно-правових гарантіях, закріплених у відповідних міжнародно-правових нормах. [1, с. 95-96].

В Україні проводиться правова реформа, яку має бути цілком спрямовано на розвиток прав людини та механізму їх реалізації і захисту, причому, успіх її значною мірою залежатиме від готовності та здатності державних органів, насамперед судових і правоохоронних, сприймати своє призначення як служіння кожній людині, охороняти і захищати її права та свободи, гарантувати її безпеку.

Людський вимір – ось основний вектор конституційно-правового регулювання соціальних процесів. З цього і треба виходити, проводячи відповідні реформи – економічні, соціальні, правові.

Особливість виконавчої влади серед гілок державної влади полягає в тому, що саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів

держави, практичне застосування всіх важелів державного регулювання та управління важливими процесами суспільного розвитку. Причому, вирішальна спрямованість виконавчої влади полягає в утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини, яка Конституцією України визнається «найвищою соціальною цінністю» [3, с. 18]. Тому ефективне забезпечення прав і свобод людини міліцією в Україні залежить від рівня дотримання їх особовим складом законності та службової дисципліни, які забезпечують належну організованість і готовність працівників до швидких і рішучих дій щодо охорони правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю і є запорукою підвищення авторитету і престижу цих органів.

Означене неможливе без розробки науково обґрунтованої концепції відбору, підготовки та перепідготовки персоналу міліції, які б передбачали вимоги до кадрового складу та до особистості працівника міліції.

Підвищенню престижу міліції сприятиме реалізація функцій соціальної допомоги населенню, тобто надання морально-психологічної допомоги жертвам злочинів, сім'ям загиблих внаслідок злочинів; встановлення і підтримка добрих взаємин з громадськими формуваннями; надання консультацій населенню з правових питань та ін. Реформування міліції України має на меті утворення нового органу, основною функцією якого буде «функція підтримки та соціальної допомоги», тобто надання населенню допомоги у розв'язанні складних питань.

Реформування міліції насамперед є складовою удосконалення діяльності всієї системи правоохоронних органів. Розпочатий на конституційних засадах процес державотворення в Україні потребує насамперед чіткого визначення місця правоохоронної діяльності в системі державної влади і, відтак, місця та ролі правоохоронних органів у системі органів державної влади та місцевого самоврядування.

Найбільш важливим напрямком удосконалення діяльності міліції у сучасних умовах є зосередження їх зусиль на безумовному забезпеченні прав і свобод людини в Україні. В цей непростий період переходу самої правоохоронної системи від заборонних методів діяльності до реального гарантування прав кожного члена суспільства вимагає вирішення багатьох складних теоретичних, практичних, організаційних та інших проблем [4, с. 18].

Зазначене свідчить, що існуюча в Україні система правоохоронних органів потребує певної реорганізації. Її слід здійснювати не поспіхом (як це завжди робилося), а на підставі науково обґрунтованої державної концепції або програми судово-правової реформи [5, с. 134].

Актуальність розробки інноваційних наукових концепцій, спрямованих на реформування системи управління Міністерства внутрішніх справ, визначається перш за все станом та динамікою злочинності в країні, низькою ефективністю діяльності структурних елементів такої системи (головних управлінь, департаментів, управлінь, відділів), конкурентним характером структурної взаємодії. При цьому дослідження стану та динаміки злочинності дозволяє визначити певні тенденції щодо збільшення загальної кількості виявлених злочинів, зростання кількості осіб (у тому числі неповнолітніх), взятих на облік у зв'язку зі скоєнням злочину, значної диверсифікації злочинної діяльності.

Слід також враховувати досвід інших країнах світу, в яких роль поліції має двовекторний характер: по-перше, це забезпечення законності та профілактика злочинів, громадських заворушень, по-друге, це надання соціальних та гуманітарних послуг у надзвичайних ситуаціях [6, с. 28]. Метою створення міліції (поліції) нового типу повинно стати, по-перше, підвищення ефективності діяльності міліції України у сфері гарантування безпеки людини, суспільства та держави; по-друге, забезпечення відкритості правової інформації, розробка і впровадження технологій гармонізації міжнародних та національних стандартів у сфері правозахисної діяльності; створення умов для демократизації суспільних відносин, формування передумов дотримання конституційних норм у сфері забезпечення прав і свобод людини відповідно до світових стандартів.

Зрозуміло, що без вирішення загальних проблем в економіці, політиці, соціальному забезпеченні, ідеології населення, проведення будь-яких організаційно-правових заходів, спрямованих на покращення та удосконалення умов діяльності вітчизняної міліції щодо захисту прав людини, навіть найрішучих, не буде ефективним. Проте розробка та впровадження

конкретних заходів, спрямованих на покращення організаційно-правового забезпечення міліцейської діяльності та усунення існуючих у ньому недоліків буде як найменше запорукою, гарантією того, що міліція самостійно впорається хоча б з деякими зі згаданих негативних чинників, зменшить прояв кризових, деформаційних явищ у своїй діяльності та зможе ефективніше впливати на стан законності та правопорядку в суспільстві.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що важливим напрямком удосконалення діяльності вітчизняної міліції щодо захисту прав людини в контексті євроінтеграції є використання досвіду правоохоронних органів інших країн щодо використання можливостей засобів масової комунікації. Виступи по радіо та телебаченню, у друкованих засобах масової інформації, використання засобів наочної агітації та можливостей «PR-технологій» сприятимуть реалізації програм діяльності міліції України, що в свою чергу дозволить сформулювати основні теоретичні положення та конкретні практичні рекомендації з удосконалення організації діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Солоненко О. М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ / О. М. Солоненко // Науковий вісник НАВС Київ. – № 6(79) – 2011. – С. 95-103.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Виконавча влада і адміністративне право : Навч. посіб. / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.
4. Лукашевич В. Г. Місце і роль правоохоронних органів у системі державної влади та місцевого самоврядування / В. Г. Лукашевич, О. В. Негодченко // Вісн. Одеськ. ін-ту внутр. справ. – 1997. – № 1. – С. 17-22.
5. Заворотченко Т. М. Правоохоронні органи як гарант захисту прав людини / Т. М. Заворотченко // Наук. вісн. Юрид. акад. МВС : Зб. наук. праць. – 2005. – № 1 (7). – С. 132-137.
6. Кадровое обеспечение полиции США : монография / Т. Д. Джурканин, О. В. Негодченко, В. А. Сергевнин. - Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2003. - 360 с.

**Садовий Д.М. курсант 1 курсу
ННПФЕКП НАВС;
Науковий керівник - Харченко Н.П. в.о.
ст. викладача кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н.**

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄС В УКРАЇНІ

Інвестиційний комплекс Європейського Союзу характеризується наявністю структурованого та добре організованого інституційного забезпечення.

Інвестиційна діяльність Європейського Союзу забезпечена ресурсами спеціальних банківських установ, структурних і спеціальних фондів ЄС, приватних інвестиційних фондів (в т.ч. пенсійних і страхових фондів).

Основним форматом інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС є взаємодія нашої держави з Європейським інвестиційним банком (далі – ЄІБ).

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) є міжнародним банком, засновниками якого є 27 держав-членів ЄС. Місією ЄІБ є фінансування довготермінових інвестиційних проектів на території країн Європейського Союзу, спрямованих на модернізацію та розвиток інфраструктури, зміцнення конкурентоздатності окремих галузей економіки, заохочення енергоефективності та енергозбереження [1, с. 58].

З 2004 року мандат операцій ЄІБ було поширено на території за межами Європейського Союзу, зокрема, на країни-учасниці Європейської політики сусідства, а з 2008 року – на країни ініціативи «Східне партнерство».

Проекти, в які Банк вкладає гроші, мають відповідати певним критеріям:

- сприяти виконанню завдань ЄС, зокрема, підвищувати конкурентоспроможність європейської промисловості та малих підприємств, стимулювати розвиток інформаційних технологій, захищати довкілля, поліпшувати освіту й охорону здоров'я;
- здійснюватись переважно на користь найбільш відсталих регіонів;
- залучати інші джерела фінансування.

ЄІБ надає позики і гарантії для фінансування проектів у пріоритетних секторах економіки:

- а) проекти розвитку недостатньо розвинутих регіонів;
- б) проекти модернізації підприємств та розвиток нових видів діяльності в тих випадках, коли ці проекти за своїм масштабом, або за своєю природою не можуть повністю фінансуватися за рахунок коштів, які є в розпорядженні окремих країн;

- в) проекти, до яких виявляють інтерес декілька країн, і які не можуть повністю фінансуватися за рахунок інших джерел, які є в розпорядженні окремих країн [2, с. 179].

Переважно більшість позик ЄІБ надає всередині ЄС, значна частина позик спрямована на допомогу майбутнім членам. Поза межами ЄС він підтримує розвиток в країнах Середземномор'я, Африки та Карибського і Тихоокеанського басейнів, а також Латинської Америки й Азії. Останнім часом спостерігається активізація діяльності ЄІБ на теренах СНД. З Україною ЄІБ співпрацює головним чином в галузі інфраструктурних проектів. Вартість існуючих проектів співпраці з Україною складає біля 1 млрд. євро.

Рамкову Угоду про співробітництво між Україною та Європейським інвестиційним банком було підписано 14 червня 2005 р., ратифіковано Верховною Радою України 07 лютого 2006 р.

Згодом, 4 листопада 2010 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Договору між Україною та Європейським інвестиційним банком про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄІБ в Україні». Зазначеним договором визначається статус, дипломатичні імунітети та привілеї представництва Європейського інвестиційного банку в Україні та його персоналу.

25 березня 2011р. у Києві було офіційно відкрито Представництво ЄІБ в Україні. 1 червня 2012 р. на посаду керівника офісу ЄІБ в Україні була призначена пані Лілія Чернявська [3].

Ще однією вагомою фінансово-інвестиційною установою ЄС є Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), що був створений 1991 р. з метою надання фінансової допомоги країнам Центральної та Східної Європи, які встановили демократичні форми правління і прийняли стратегію переходу до ринкової економіки. Наразі банк має 20 мільярдів євро капіталу (5 млн. внесених та 15 мільйонів на запит).

Стратегія ЄБРР спрямована на підтримку структурних та галузевих економічних реформ, шляхом розвитку конкуренції, приватизації та підприємництва. ЄБРР сприяє розвитку приватного сектора, зміцненню фінансових закладів та правових систем, а також розвитку інфраструктури, яка є необхідною для підтримки приватного сектора.

Через надання позик та здійснення інвестицій ЄБРР стимулює надходження до приватного та державного секторів економіки згаданих країн додаткових фінансових ресурсів, допомагає мобілізувати місцевий капітал на реалізацію проектів розвитку національної економіки. Проекти, які підтримуються ЄБРР, мають сприяти сталому розвитку економіки країни, бути фінансово самокупними та екологічно безпечними [4]. Станом на початок 2011 року ЄБРР виділено понад 5 млрд. євро на реалізацію 200 проектів у приватному та державному секторах економіки України.

Для країн-членів ЄС існують спеціальні фонди, що фінансують регіональні і структурні інвестиційні програми розвитку.

Підтримка з структурних фондів ЄС надається найбільш важливим проектам і ініціативам, пілотним проектам і транскордонним ініціативам. На період 2007–2013 рр., бюджет структурних фондів ЄС складає 344 млрд. євро[5].

Для інтенсифікації інвестиційної взаємодії між Україною та ЄС необхідно на державному рівні посилити співпрацю з не фінансовими консультативно-організаційними установами Європейського Союзу, що надають допомогу в організації інвестиційної діяльності країн ЄС.

Важливу роль в інституційному забезпеченні інвестиційної діяльності країн ЄС

відіграють: національні агенції з питань інвестицій; фонди гарантування інвестицій і експортної діяльності; національні агенції економічного розвитку; спеціалізовані науково-дослідні установи та некомерційні дослідницькі центри [6, с. 80].

Для країн, що готуються до вступу до ЄС та асоційованих членів ЄС існують особливі програми структурної перебудови, що фінансуються за рахунок коштів структурних фондів PHARE, ISPA, SAPARD. У процесі фінансування цими фондами велика увага приділяється створенню розвинутого інституційного середовища для функціонування малого та середнього бізнесу, підтримці підприємництва та розвитку ринкових відносин у цілому, як дієвої передумови вступу країн-асоційованих членів до складу ЄС [7, с. 24].

Підписання Україною угод про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС надасть нашій державі долучитись до фінансування з спеціалізованих фондів для країн – партнерів, що надасть можливість додатково залучити в Україну до 1,5 млрд. євро на рік. Значно збільшити обсяг залучених інвестицій ЄС до України має визначення чітких перспектив членства нашої держави в ЄС, що, як показує досвід країн-кандидатів, може дати можливість додатково залучити до 5 млрд. євро на рік приватних інвестицій та інвестицій зі спеціалізованих фінансово-інвестиційних установ та програм ЄС.

Список використаних джерел

1. Романчиков В. І. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. /В. І. Романчиков, І. О. Романченко – К. : ЦУЛ, 2008. – 256 с
2. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти / І. Я. Тодоров. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 268 с.
3. Постійне представництво України при Раді Європи Інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://coe.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukr-eu-investment>
4. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/>.
5. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm.
6. Солонінко К. С. Міжнародна економіка: навч. посіб. / К. С. Солонінко. – К. : Кондор, 2008. – 380 с.

**Сасаця К.В. курсант 1 курсу
ННІФПСКМ НАВС;
Науковий керівник - Максименко Ю.Є.,
доцент кафедри теорії держави та права
НАВС к.ю.н.**

ВИДИ КОНСТИТУЦІЙ

Конституція є могутнім засобом політичного управління суспільством, юридичною базою всього законодавства держави, основою наукових озробок у сфері права, найважливішим джерелом права

Соціальною базою громадянського суспільства є такі фундаментальні цінності як життя, свобода, формальна рівність та справедливість. Конституція надає широкі гарантії прав і свобод людини і громадянина, гарантує право кожного на задоволення громадянами своїх соціальних потреб.

Конституція – основний державний документ (закон), що визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян

Конституції країн світу поділяються на такі види.

1. За формою зовнішнього виразу:

а) кодифіковані (писані) - це конституції, які викладені у вигляді одного нормативно-правового акта. У цілому конституційна доктрина вимагає кодифікованої конституції;

б) некодифіковані (неписані) - це конституції, які складаються із багатьох нормативно-правових актів, що приймаються в різні роки, а інколи навіть століття. Сьогодні не мають кодифікованої конституції Австралія, Нова Зеландія, Великобританія та інші. Наприклад, неписану Конституцію Великобританії становлять: Велика Хартія вольностей 1215 р., Петиція про права 1628 р., Білль про права 1689 р., Акт про престолонаслідування 1701 р., Закони про парламент 1911, 1949 років, Закон про расові відносини 1986 р. та інші. У Великобританії поряд з кількома біллями конституційного характеру (статутне право) і конституційних договорів у текст конституції включаються такі джерела, як прецеденти (прецедентне право), що базується на загальних принципах справедливості. Більшість сучасних державознавців вважають, що в британську конституцію входять і доктринальні джерела, тобто висловлювання видатних британських учених - Бректона, Мілля, Дайсі, Локка, Блекстона, які використовують у разі прогалин у конституційному праві Великобританії. Ця теза є небезспірною, оскільки органи державної влади, в тому числі й судові, не зобов'язані посилалися на їхні висловлювання, проте на практиці таке трапляється.

2. За порядком внесення змін:

а) гнучкі - зміни та доповнення до конституцій вносяться у звичайному порядку, без дотримання будь-яких процедур. У такий спосіб змінюються і доповнюються всі некодифіковані конституції (Великобританія, Швеція);

б) жорсткі - зміни до них вносяться в ускладненому порядку, тобто з дотриманням законодавчо визначених спеціальних процедур. Зазвичай, такий порядок закріплюється у тексті конституції, а сама жорсткість покликана забезпечити авторитет та стабільність основного закону. До розряду жорстких належать кодифіковані конституції, наприклад, Конституція США 1787 р., Конституція Японії 1947 р.;

в) напівжорсткі - передбачають ускладнений порядок прийняття змін до конституції за умови зміни "посилених" статей. До них належать Конституція Іспанії 1978 р., Конституція Казахстану 1995 р.

3. За юридичною силою:

а) юридичні - офіційна вершина національного законодавства. Конституція - це закон законів, який приймається і змінюється в особливому порядку;

б) фактичні - відображають дійсний стан суспільних відносин, які існують у політиці, економіці, культурі тощо. Реальний порядок суспільних відносин має збігатися з порядком, встановленим конституцією, проте може й різнитися. У тих державах, де спостерігається значне розходження між проголошеними в конституції положеннями і реальною практикою їх реалізації, існують, як стверджує М.І. Козюбра, фіктивні конституції.

4. За часом:

а) постійні - приймаються на необмежений строк дії, наприклад, до сьогодні зберігає свою чинність Конституція Норвегії 1814 р., Конституція Люксембурга 1868 р.;

б) тимчасові - приймаються на певний час, наприклад, до прийняття нової конституції.

5. За способом прийняття:

а) открийовані - даровані монархом, тобто розроблені без участі представницького органу. Открийовання - це односторонній акт, внаслідок якого суверен односторонньо встановлює або змінює державний лад, умови здійснення політичної влади, наприклад, Конституція Непалу 1990 р., Конституція Нігерії 1960 р.;

б) народні - прийняті відповідними суб'єктами, а саме:

*парламентом (Конституція Чехії 1992 р.);

* установчими зборами (Конституція США 1878 р.);

* на референдумі безпосередньо народом (Конституція Гамбії 1970 р., Конституція Сенегалу 1963 р., Конституція Російської Федерації 1993 р.).

6. За формою територіального устрою:

а) загальнодержавні - є загальнообов'язковими на всій території держави (Конституція

Болгарії 1991 р., Конституція Грузії 1995 р.);

б) суб'єктів федерації - є обов'язковими на території певної федеративної частини держави (Конституція штату Іллінойс (США) 1970 р., конституції республік, що входять до складу Російської Федерації);

в) суб'єктів автономії - є обов'язковими на території певної автономії держави (Конституція Автономної Республіки Крим 1998 р.).

7. За формою державного правління:

а) республіканські - прийняті у державах, які за формою державного правління є республікою (Конституція Домініканської Республіки 1947 р., Конституція Естонської Республіки 1992 р.);

б) монархічні - прийняті монархом або парламентом у державах з монархічною формою державного правління (Конституція Князівства Ліхтенштейн 1921 р., Конституція Князівства Монако 1962 р.).

8. За формою державного режиму:

а) демократичні - прийняті у державах з демократичною формою державного режиму (Основний закон Фінляндії 1999 р.);

б) тоталітарні - прийняті у тих державах, де існує антидемократична форма державного режиму, держава повністю контролює всі сфери суспільного життя, дозволена цензура, не забезпечуються права і свободи людини та громадянина (конституції країн Африканського континенту);

в) авторитарні - прийняті у державах, в яких влада перебуває в руках незначної кількості осіб або певної особи, використовуються авторитарні методи державного управління, влада повністю здійснює контроль у політичній сфері, проте залишається відповідний простір свободи дій в економічній, соціальній, культурній сферах. Зазвичай, авторитарні конституції пишуться і приймаються під конкретних публічних осіб. Наприклад, Конституція Франції 1800 року увійшла в історію як авторитарна наполеонівська конституція, Конституція Франції 1958 року - авторитарна деголлівська конституція.

Конституція України, відповідаючи загальнолюдським конституційним стандартам, втілює в життя конституційні ідеали: здорове екологічне середовище, соціальну захищеність, відповідний рівень життя, право на користування надбанням людства в сфері політики, економіки, культури тощо.

Конституція України є: кодифікована, юридична, постійна, народна, загальнодержавна, республіканська, демократична.

Список використаних джерел

1. Шаптала Н. К. Конституційне право України [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня. - Д. : ЛізуновПрес, 2012. - 470 с.
2. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн [Текст] : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів і фак. / В. Шаповал. - К. : АртЕк : Вища школа, 1997. - 262 с.
3. Лисенков С. Л. Конституція України [Текст] : Матеріали до вивчення / С. Л. Лисенков. - К. : Либідь, 1997. - 159 с.

Семижон А. В. курсант 1-го курсу ЦСФП НАВС, 113 навчальної групи.
Науковий керівник - Пікуля Т.О., доцент кафедри теорії держави та права НАВС, к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Конституційний процес в Україні останніх десяти років можна порівняти зі сніговою

кулею, яка котиться, нагромаджуючи на собі, як сніг, все нові й нові проблеми. Недостатність правової визначеності є, на жаль, загальною проблемою нашої правової системи. Щодо Конституції України ця проблема стоїть особливо гостро. Останнім часом навіть немає ясності, за якою Конституцією ми маємо жити. Та й чи живемо за Конституцією взагалі – це питання теж на вустах у суспільства.

Сучасний процес державотворення в Україні розвивається в умовах підвищеної соціальної напруги, притаманної, як правило, всім перехідним політичним системам. Відповідність Конституції України світовим стандартам конституціоналізму поєднується з явними проблемами в реалізації конституційних приписів. Суб'єкти конституційних правовідносин нерідко вступають у взаємодію, керуючись не нормами Конституції та законів України, а передусім – власними інтересами і потребами, вже потім «підганяючи» конституційні принципи під власну поведінку.

Проведення конституційної реформи в нашій державі ускладнюється правовою невизначеністю, що не сприяє формуванню якісного Основного Закону України. 3 липня 1997 р. по січень 2004 р. Верховна Рада України не внесла жодної зміни до Конституції України, хоча було запропоновано близько двадцяти різних конституційних законопроектів. Завершився безрезультатно у 2000 році і Всеукраїнський референдум з питань про внесення змін до Конституції України. Нарешті, конституційні зміни від 8 грудня 2004 р. визнано неконституційними за рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року, чим ще більш заплутано конституційний процес в Україні.

Найбільш серйозною причиною реформування Основного Закону є сучасна ситуація в Україні. Прийняття у січні 2014р. законів України, які суттєво обмежували права людей, радикалізували настрої і дії протестувальників, переросли у боротьбу громадян проти тиранії та за свої права та свободи. Революція Гідності, події на сході України - довели ще більшу необхідність проведення конституційної реформи. Відповідний проект конституційних змін почав розроблятися 3 березня 2015 року. Президент Порошенко створив Конституційну Комісію, яка розроблятиме зміни до Основного Закону. Комісія створюється як спеціальний допоміжний орган при Президентові України з метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо вдосконалення Конституції України з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства.

Будь-які зміни, а тим більше зміни до Конституції, можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Тому будь-яка правова реформа, а надто якщо вона пов'язана зі зміною Конституції, повинна бути науково обґрунтованою, базуватися на висновках не тільки фахівців у галузі конституційного права, а й філософів, політологів, економістів тощо.

Аналізуючи сучасну політичну ситуацію в Україні, спираючись на відповідні пропозиції науковців, юристів, можна визначити основні проблеми Основного Закону та необхідні зміни при його новелізації, а саме:

1. Перш за все слід терміново вжити заходів до повернення довіри до влади. Слід підтримати ідею «дорожньої карти», яка полягає у виробленні провідними політичними силами тих реальних кроків, які ми здатні реалізувати вже найближчим часом. Така «карта» повинна мати вигляд плану дій із конкретними виконавцями і, найголовніше, строками реалізації. Юридичної значущості мають додати підписи під цим документом усіх політиків, від яких залежить прийняття рішень у нашій державі.

2. Наступним питанням є децентралізація державної влади. Ключову роль у консолідації суспільства та стабілізації нинішньої громадсько-політичної ситуації в Україні має відіграти місцеве самоврядування. Адже саме воно є низовою, найбільш наближеною до громадянського суспільства, територіальною ланкою політичної системи. Необхідно: посилити матеріально-фінансову спроможність та самостійність регіонів і громад, удосконалити механізм взаємодії центральних і регіональних органів влади, збалансувати систему органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

3. Саме на конституційному рівні необхідно особливу увагу приділити підвищенню рівня правоохоронної діяльності, що пов'язується передусім із реформуванням системи Міністерства внутрішніх справ України, вдосконаленням форм та методів його роботи, боротьбою зі злочинністю. Необхідно закріпити положення про те, що функції, внутрішня структура та

чисельність органів охорони правопорядку, повноваження їх посадових і службових осіб визначаються виключно законом. Це унеможливить вирішення вказаних питань на рівні підзаконних нормативних актів, а тому сприятиме обмеженню можливості будь-яких зловживань, сприятиме законності у діяльності органів охорони правопорядку та розпорядженні державними коштами на їх утримання і забезпечення належних умов функціонування.

4. Здійснення реформаційних процесів у правоохоронній сфері неможливе також без суттєвого оновлення конституційно-правового статусу прокуратури, який відповідатиме європейським стандартам, що створить належне правове підґрунтя її функціонування, забезпечить ефективну роль у механізмі державного захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави. Розглядаючи це питання, слід визначити місце і роль прокуратури у механізмі держави.

5. Дуже важливим при проведенні конституційної реформи є те, що в модернізованій Конституції система соціальних цінностей має бути вибудована таким чином, щоб на її вершині була людина, а не держава. Йдеться, зокрема, про змістовне збагачення основних прав і свобод, приведення їх переліку у відповідність до ратифікованих Україною міжнародних та європейських актів, закріплення в Конституції України права громадян на звернення до Європейського суду з прав людини, а також принципу пріоритету норм міжнародного права перед нормами національного законодавства. При закріпленні прав і свобод людини у Конституції мають бути визначені позитивні зобов'язання держави щодо забезпечення кожного з таких прав.

4. Слід також належним чином конституювати інститут громадянського суспільства, підвищити його роль у відносинах із публічною владою, запровадити інститути народної ініціативи, ініціативного референдуму і плебісциту, конституційної скарги громадян, розширити економічні та інші гарантії для розвитку місцевого самоврядування і децентралізації влади.

6. Необхідно також зазначити на тому, що суттєво має бути удосконалена система судової влади, зокрема щодо її підконтрольності народові, спрощення і доступності правосуддя, посилення гарантій законності.

Конституційна реформа є складним політико-правовим процесом, який відображає як рівень, так і напрям розвитку суспільства і держави. Розвиток України як конституційної держави висуває до конституційної реформи низку вимог змістового і процедурного характеру. Зміни до Конституції України мають бути зорієнтовані на формування конституційної системи за зразком європейських держав зі сталою традицією конституціоналізму та впроваджуватися виключно відповідно до конституційних процедур, що забезпечать легітимність Основного Закону України.

Симоненко О.В. курсант 1 курсу
ННІФСКМ НАВС;
Науковий керівник: Тюріна О.В.
професор кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н., доцент

СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИТИКИ

Сьогодні Український народ являє собою специфічне перехідне суспільство, яке поступово трансформується, по суті, від одного до іншого суспільного ладу. Незважаючи на свій могутній людський, природний, економічний та науковий потенціал, Україна продовжує сповзати у глибоку системну кризу, у зв'язку з тим, що належним чином не проведені ні політичні, ні економічні, ні судові реформи, а українське суспільство політично не структуроване. Досвід України красномовно свідчить, що без розв'язання наріжних політичних проблем, без належної політичної організації суспільства, будь-які економічні перетворення приречені на провал. Без дослідження реальних політико-правових процесів сучасної України, без створення теорії політичної системи, її конституційно-правових основ подальший розвиток країни буде гальмуватися.

Категорія «політична система» відтворює політичну діяльність, підкреслює системний характер політичного життя. Поняття політичної системи дозволяє розкрити цілісність, динамізм і

структуру політичного життя, його якісні характеристики, що визначаються, насамперед, місцем і роллю самої політики у суспільстві.

Політика – важливий компонент життєдіяльності суспільства, який за своєю природою пронизує усі сфери суспільного життя. Як соціальне явище політика має відносно самостійний характер, і її розвиток відбувається на основі власних закономірностей, пов'язаних при цьому із об'єктивними закономірностями розвитку певного суспільства і відповідної держави. Індикаторами ефективності політичної системи є загальнолюдські цінності, а саме - суспільний прогрес, демократія, політичні права й свободи людини, соціальна справедливість, людський вимір політики, всебічний розвиток особи.

Політичну систему в Україні ще не можна вважати сталою, тому саме виборчі процеси слугують імпульсом до її вдосконалення та зростання політичної зрілості громадян і формування нової політико-управлінської еліти зі зростанням її політичної свідомості та відповідальності перед народом за державотворчі процеси на шляху до демократії.

Для втілення у життя демократичних норм та принципів формування політичних рішень, необхідна наявність таких компонентів, як поступове оновлення еліт та шляхів їх рекрутування під впливом зміни поколінь; остаточне інституційне оформлення правлячої еліти та громадянського суспільства; оптимізація взаємодії влади та суспільства в поєднанні з підвищенням якості та ефективності органів місцевого самоврядування, підвищення авторитету судових органів; звуження можливостей політичних лідерів ухвалювати одноосібні політичні рішення; встановлення критеріїв відбору, призначення і відставки вищих посадовців; подальший розвиток політичного плюралізму, багатопартійності, недопущення монополії елітних груп на політичну інформацію тощо.

Для модернізації своєї політичної системи Україні доведеться вирішити питання політичного орієнтування, національної ідентичності громадян, своєї економічної спрямованості, чіткого зовнішньо-політичного орієнтування чи домінування, питання внутрішньої безпеки. Для цього треба прийняти нові закони й допрацювати старі, провести кілька невідкладних реформ тощо. Якщо вдасться подолати тенденції неупорядкованої деструктуризації старої політичної системи, з одного боку, та реформувати і стабілізувати нові демократичні інститути з другого, утвориться новий політичний формат – політична система демократичних відносин, ефективних правових гарантій діяльності та політичної відповідальності усіх суб'єктів демократичного процесу.

Період 1991– 2015 рр. є визначальним для трансформації сучасної системи міжнародних відносин. Саме ця доба є часом ствердження Української держави на міжнародній арені, здобуття гідного місця у світовому співтоваристві, наповнення конкретним змістом двосторонніх відносин з більшістю країн, з якими встановлені дипломатичні відносини. Фундаментальним для зовнішньої політики України як європейської держави залишається забезпечення зовнішніх чинників національного розвитку й безпеки, її активна участь у розбудові нової системи міжнародних відносин та подальшого формування сприятливого клімату для розвитку політичного, економічного та культурного співробітництва з усіма країнами світу на двосторонніх і багатосторонніх засадах. Дотримання принципу рівнонаближеності та багатовекторності, послідовне взаємовигідне співробітництво у питаннях, що становлять національний інтерес України та зміцнення міжнародного політичного статусу, уникнення різкого нахилу від одного стратегічного напрямку до іншого мають лягти в основу стратегії України в існуючому геополітичному середовищі.

Держава займає провідне місце у політичній системі. Це зумовлено тим, що держава знаходиться у центрі політичної діяльності, навколо здобуття державної влади точиться політична боротьба. Сучасна держава володіє суверенною владою, уособлює суверенітет народу та суверенітет нації і є результатом реалізованого права на самовизначення; виступає офіційним представником усього народу через вищий представницький орган законодавчої влади; забезпечує права громадян; виконує різні загальносоціальні функції; має спеціальний апарат управління і примусу; встановлює обов'язкові для всіх правила поведінки у вигляді правових норм, за допомогою яких регулює суспільні відносини. Сучасна Українська держава має сприяти

формуванню сталої політичної системи нашого суспільства.

Список використаних джерел

1. Ребкало В. А., Василевський О. Л. Шляхи реформування політичної системи України [Текст] / В. А.Ребкало, О. Л. Василевський // Політична реформа - гарантія демократичного розвитку українського суспільства. -К., 2004.- С 8-9.
2. Француз А.Й. Співвідношення понять "політична система" та "політична структура" (правовий аспект) // Держава і право - Київ, 2004 - Вип. 25. - с.136 – 142.
3. Юсов А.В. Політична система сучасного суспільства: поняття, структура, функції // Держава і право: збірник наукових праць: юридичні і політичні науки/ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України - Київ, 2008. - Вип. 41. - С. 112 – 116.

**Тихомиров Д.О. старший викладач
кафедри теорії держави та права НАВС,
к.ю.н.**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦІЇ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Сучасні процеси світового правового розвитку характеризуються здебільшого не поглибленням самотності національних правових систем і притаманних їм форм організації й здійснення юридичної діяльності, а, навпаки, конвергенцією, взаємопроникненням особливо в тих сферах, у яких правові інституції інших країн є більш ефективними й такими, що відповідають правовому прогресу. Прецедентне право як “юридичне” право все більше проникає в країни, що відносяться до інших правових сімей, а також у правовий простір міждержавних і наддержавних об’єднань, регіональне й міжнародне право.

Враховуючи інтеграцію України в європейський та міжнародний правовий простір, така конвергенція й міжнародне визнання значення юридичної діяльності в правовому розвитку стає одним із напрямків реформування вітчизняної правової системи.

Організація поліції кожної країни є різною й адаптованою як під національне законодавство, так і під структуру самої держави. Наприклад, поліція у Великобританії складається з приблизно 50 регіональних підрозділів в Англії, Шотландії та Уельсі і такий тип організації поліції вважається децентралізованим. Окрім поліцейських сил, у Великобританії існує спеціальний підрозділ [MI5](#), який забезпечує внутрішню безпеку держави. Будь-який працівник поліції в Англії може виконувати окремі юридичні дії, які відносяться до юридичної діяльності, але при цьому їм не обов’язково мати юридичну освіту. Майже 3/4 всіх поліцейських сил Англії складають констеблі різних рівнів, які за своїми повноваженнями проводять дії щодо припинення, розкриття й розслідування злочинів. Вони не мають повної, в нашому розумінні, юридичної освіти, але проходять юридичну підготовку щодо питань, які відносяться до сфери розслідування, попередження та розкриття злочинів

Кадрова робота в країнах англо-американської правової сім’ї відрізняється від її аналогів у країнах романо-германського типу. У таких країнах як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, майже всі, особи, які займають посаду в поліції, розпочинають з найнижчого рівня навчання. При проходженні служби кожен поліцейський може отримати підвищення за умов належного виконання ним своїх обов’язків та проходження конкурсних екзаменів, що дозволяє виявити найбільш професійно підготовлених та достойних працівників.

Державна освітня політика у сфері поліцейської освіти у Великобританії з 80-х рр. була направлена на посилення впливу Центру на управління поліцією і підготовку для неї фахівців. У 1985 р. була опублікована доповідь «Стратегія поліцейської підготовки», в якому наголошувалися щодо недоліків в організації управління підготовкою кадрів. У зв'язку з цим в 1992 р. управління підготовкою кадрів було реформоване. Реорганізації було піддана і сама система підготовки поліцейських кадрів. Якщо до реформи попередню підготовку перед призначенням на посаді

отримували лише констеблі, то у відповідності новим порядком просування по службі можна було отримати лише після тривалого вчення або складання іспиту на відповідний чин. Система учбових закладів Великобританії складається з восьми регіональних учбових центрів, що здійснюють первинну підготовку, а також Коледжу вищого поліцейського складу у Брамсхилі. Як основне завдання вчення поліцейських у Великобританії з 1980 р. висувається тренування навичок практичної роботи.

Після закінчення вчення в коледжі, випускники повинні уміти спілкуватися, міркувати, логічно мислити, слухати співбесідника, проявляти тактовність і ввічливість, знаходити підхід до людей і встановлювати контакти з ними, викликати довіру, уміти допитувати свідків і так далі. Окрім цього, поліцейський повинен знати законодавство в об'ємі, необхідному для несення служби, тактику поліцейської діяльності, основи криміналістичної техніки.

Слід зазначити, що, у Великобританії найбільш перспективних молодих працівників відбирають для проходження 12-місячного навчання у національному поліцейському коледжі, де вони навчаються без відриву від проходження служби на своїх посадах. Особливістю такого коледжу, порівняно з аналогами у країнах романо-германської правової сім'ї, є те, що успішне його закінчення не гарантує обов'язкового підвищення.

При розгляді будь-якої юридичної діяльності суттєвим є наявність або відсутність професійних організацій, оскільки вони впливають як на загальну діяльність, так і на розвиток професії у майбутньому. Тому треба зазначити, що у більшості країн англо-американської правової сім'ї об'єднання співробітників поліції у професійні організації в минулому було заборонено, тому протягом тривалого часу на території таких держав створювалися братства або інші неформальні організації, які частково виконували функції професійних спілок та союзів. Такі організації існують у багатьох країнах і сьогодні. За всієї різноманітності напрямків їхньої діяльності, основним призначенням є захист прав працівників поліції в соціальних, правових економічних та інших сферах життя.

Поліцейська діяльність завжди мала і має важливе значення для будь-якої держави. Захист прав громадян та інших суб'єктів права, попередження злочинів, їхнє припинення, затримання правопорушників, досудове розслідування важливі, але не єдині напрямки поліцейської діяльності.

З'ясування саме особливостей юридичних властивостей, питомої ваги юридичних дій в загальній структурі оперативно-службової діяльності поліції є актуальним, необхідним і доцільним, оскільки це пов'язано з її правовим регулюванням, гарантуванням, а також кадровим, моральним та іншим забезпеченням, професійними вимогами та професійною підготовкою працівників поліції тощо, а, отже, зі станом правопорядку, рівнем захисту прав особи, ефективністю юридичної діяльності судових та інших правоохоронних органів.

До кандидатів на заміщення посад у англійському Департаменті кримінальних розслідувань, окрім таких стандартних вимог як освіта, наявність водійського посвідчення, медичне та психічне здоров'я, обов'язковою є умова роботи в поліції на посадах як детективів, так і поліцейських "у формі" протягом щонайменше двох років.

З вищенаведеного випливає, що до поліцейських не пред'являються вимоги наявності юридичної освіти, оскільки не кожен поліцейський під час виконання своїх професійних обов'язків здійснює, власне, юридичні дії, навіть у випадках, коли це пов'язано з допитами, арештами, роз'ясненням прав та обов'язків затриманому тощо, але існує прошарок поліцейських посад до кандидатів на заміщення яких, поряд з "первинними вимогами", висуваються і додаткові умови, пов'язані з особливостями певних юридичних дій. Ці спеціалізовані знання, навички та вміння особа може набути до вступу до лав поліції або при проходженні підвищення кваліфікації, або під час спеціальної підготовки в поліцейських академіях чи інших навчальних закладах. Так, багато навчальних закладів представляють свої Criminal Justice Degree Programs (програми, які передбачають освіту по кримінально-правовому напрямку). Вони найчастіше включають виправне та кримінальне право, кримінальний процес, теорію кримінології та статистики, криміналістику та інші пов'язані із цим курси.

Отже, з огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що саме поліцейських – детективів уже можна пов'язувати з юридичною діяльністю, оскільки одночасно з суто

“поліцейськими” навичками, вміннями та знаннями вони отримують певну юридичну освіту в галузях кримінального права та кримінального процесу, причому в даний час в більшості країн світу спостерігається тенденція збільшення таких посад, а одже підвищення кількості, власне, осіб з юридичною освітою у лавах правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Police law enforcement [Електронний ресурс] / Encyclopedia Britannica. – Режим доступу статті: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/467289/police>
2. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов. – М. : ИКД “Зерцало-М”, 2001. – 480 с.
3. Шушкевич И. Ч. Зарубежный опыт и реформа подготовки кадров для органов внутренних дел России. / И. Ч. Шушкевич. – Рязань, 1994. – 103с.
4. Шушкевич И.Ч. Профессиональная подготовка полицейских в Европейских странах. / И. Ч. Шушкевич. – СПб., 1997. – 186 с.

Тюрина О. В. професор кафедри теорії держави і права НАВС, к.ю.н, доцент

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Сьогодення Української держави є періодом кардинального реформування її правової, і зокрема правоохоронної системи. Дане пов’язане як з потребою в удосконаленні забезпечення внутрішньої безпеки нашої держави, так й адаптації правоохоронної системи України до стандартів, прийнятих у Європейському Союзі, що визначає теоретичну і практичну значущість наукового обґрунтування і відповідного забезпечення реформаторських ідей та їх практичної реалізації. У зв’язку з чим особливого значення набуває можливість наукового осмислення такого явища як правоохоронна система в його комплексності і взаємодії з іншими соціальними системами, з урахуванням національних особливостей України, з тим, щоб проведені реформи призвели до очікуваного якісного результату.

Правоохоронна система як об’єкт юриспруденції - це складне державно-правове явище, що досліджується різними юридичними науками, кожна з яких вивчає в ньому певні властивості, якості, які співвідносяться з їх предметом, або, інакше кажучи, опосередковано, виходячи з особливостей державно-правових явищ, які включені в їх предмет.

Незважаючи на наявність досить значної кількості теоретичних, спеціальних і прикладних наукових досліджень проблем організації і функціонування правоохоронної системи, в юриспруденції і правовій практиці відмічається їх фрагментарність, спеціалізованість, навіть певна роз’єднаність, що породжує, з одного боку, прогалини у науковому забезпеченні правоохоронної діяльності, а, з іншого - відсутність необхідної скоординованості існуючих наукових досліджень.

Для удосконалення правоохоронної системи України важливе значення має визначення цілей і інтересів даного процесу, серед яких можна виділити основоположні і ситуаційні. Основоположна мета полягає у формуванні дієвого механізму функціонування правоохоронної системи, здатного повноцінно охороняти і захищати основні права, свободи і законні інтереси людини і громадянина на засадах верховенства права. До ситуаційних цілей і інтересів реформування правоохоронної системи України можна віднести, зокрема, наукове та правове забезпечення реформування окремих правоохоронних органів, й зокрема міліції (поліції), з метою приведення їх у стан, що дозволяє забезпечувати надійний захист особи, суспільства і держави від злочинних посягань, відчутне реальне поліпшення суспільної безпеки з одночасним обмеженням темпів зростання злочинності.

У руслі державно-правового розвитку і практичної реалізації ідей міжнародного правопорядку, Україна обрала європейський напрям у нинішньому глобалізованому світі. Підписання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу стало важливим кроком щодо

зовнішньополітичного орієнтиру нашої держави по приєднанню до єдиного європейського правового простору.

Європейський вибір України базується на принципах верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, що є основним критерієм ефективності модернізації її правоохоронної системи. Безсумнівно, що процес реформування правоохоронної системи України повинен відбуватися з урахуванням положень Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу. Угодою про асоціацію передбачено так званий еволюційний підхід до процесу зближення законодавства, суть якого полягає у поступовому приведенні українського законодавства у відповідність до змісту та цілей, закріплених у нормах права Євросоюзу.

У відповідних документах, а саме Стратегії та Концепції реформування МВС України від 22.10.2014 р., до основних принципів реформування відносяться: верховенство права, деполітизація, демілітаризація, децентралізація, підзвітність і прозорість в роботі, тісна взаємодія з населенням та місцевими громадами, професійна підготовка персоналу. Дане відбиває зміст положень, що зазначені у тексті Угоди про асоціацію України та ЄС, зокрема ст. 14 Розділу III, де вказано, що в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права, а також зазначено, що таке співробітництво буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод.

Досягнення мети реформування правоохоронної системи України можливе при здійсненні основних напрямів даного процесу системно, узгоджено і послідовно, а також науково виважено та обґрунтовано, оскільки безсистемність, непослідовність здійснення таких вкрай важливих заходів та відсутність їх належного теоретичного забезпечення не призведе до одержання позитивних результатів удосконалення всієї правової системи України.

Кардинальні зміни у сучасному світі загалом, і в Українській державі зокрема, не можуть не вплинути й на зміни у вітчизняній юридичній науці та освіті. Для сучасного юриста, діяльність якого не може не бути пов'язана з певними сторонами публічної діяльності, необхідністю є системне вивчення реалізації публічної влади на всіх її рівнях і проявах, й особливо правоохоронної системи.

Зазначене вище дає підстави визначити, що у сучасний період розвитку вітчизняної юриспруденції складаються умови для формування відповідної сфери наукових знань, що обумовлено певними об'єктивними (соціальними) та суб'єктивними (власно науковими) потребами, а саме - *теорії правоохоронної системи* як комплексу наукових знань, що має своєю метою пізнання та наукове забезпечення її організації та функціонування.

Список використаних джерел

1. Концепція реформування МВС України від 22.10.2014 р. // www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247699591...
2. Стратегія реформування МВС України від 22.10. 2014 р. // www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247699591...
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014р. // www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=24658...

Тян Н.О. слухач магістратури денної форми навчання НАВС

МОТИВАЦІЯ ДО СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Дана тема являється вкрай актуальною у зв'язку із збільшенням кількості вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи за останній період. Тому вважаю доцільно розглянути мотиваційну сферу даної проблеми.

Для попередження вчинення злочинів, виявити основні спонукаючі ланки, що наштовхують людину вчинити той чи інший злочин не достатньо, але це необхідно для того, щоб

зробити розслідування даних злочинів більш ефективнішим і результативним. Отже виявлення мотивів-є основним етапів в розслідуванні злочинів.

Центральне місце в теорії мотивації займає поняття «мотив». Мотив - це переважно усвідомлене внутрішнє спонукання особистості до певної поведінки, або дії спрямованої на задоволення нею тих чи інших потреб.

Мотив є самостійною психологічною ознакою суб'єктивної сторони, але він взаємопов'язаний з іншими ознаками суб'єктивної сторони, що в своїй єдності можуть дати повну характеристику суб'єктивної сторони.

В своїй роботі я зробила акцент на мотивації до вчинення злочинів проти особи, а саме злочинів, що передбачають дії спрямовані проти життя та здоров'я особи.

Умовно, злочини проти життя і здоров'я особи можна поділити на три частини:

1. Злочини проти життя особи (умисне вбивство ст. 115 КК України, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання ст. 116 КК України, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини ст. 117 КК України, умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця ст. 118 КК України, вбивство через необережність ст. 119 КК України)

2. Злочини проти здоров'я(Тілесні ушкодження ст.ст. 121-125, 128 КК України, побої і мордування ст. 126 КК України, катування 127 КК України, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою ст. 130 КК України, зараження венеричною хворобою ст. 133 КК України)

3. Інші злочини (Незаконне проведення абортів (ст. 134 КК України, залишення в небезпеці ст. 135 КК України, доведення до самогубства ст. 120 КК України) [6; 238].

Кримінальний кодекс України у ст. 115 “Умисне вбивство” зпередбачає мотиви, за якими може вчинятися даний злочин, а саме: корисливий мотив, хуліганський мотив і мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості. Але мотиваційна база, що спонукає особу скоїти будь який злочин набагато ширша.

На думку М. І. Бажанова, мотивація до вчинення злочину проти особи може носити різний характер:

1. мотиви, що мають аморальний характер (наприклад, користь, помста, хуліганський);
2. мотиви, що не мають аморального характеру (наприклад, жалість, співчуття, прагнення допомогти третій людині та ін.) [2;45].

А ось, професор Коржанського М.Й. вважає, що найбільш поширеними спонуканнями до вчинення злочинів є:

- 1) корисливість (ст. 134 КК України “Незаконне проведення абортів”);
- 2) помста, жадова помсти (ст. 115 КК України “Умисне вбивство”);
- 3) хуліганство (ст.ст. 121-125 КК України Тілесні ушкодження”);
- 5) жадова влади

Також можна зустріти такий поділ мотиву, як раціональні мотиви, тобто мотиви, що виникли в наслідок появи певних потреб, та емоційні мотиви, що виникли на психічному рівні особи.

В деяких джерелах мотиви "можуть бути: органічні, матеріальні, соціальні та духовні (психічні) [3;10].

В. В. Голіна виділяє наступні групи мотивів, залежно від набору криміногенних явищ, а також структури і процесів, що лежать в основі міжособистісних криміногенних конфліктів:

1. сімейно-побутові;
2. ситуаційні;
3. ті, що заздалегідь плануються [1;112].

Розглядаючи аналітичну довідку МВС України щодо злочинів проти особи, велика кількість злочинів скоєються на побутовому рівні, при цьому мотиви не мають чіткої сформульованості. Тобто злочини вчиняються під час сварок, які переходять у взаємні образи, а потім у бійки. При цьому основою криміногенної поведінки і злочинця, і потерпілого є побутові взаємовідносини, оскільки переважну більшість вбивств і тілесних ушкоджень, мордувань

вчинено у квартирі, будинку, дворі, гуртожитку та інших жилих приміщеннях. Отже проглядаються мотиви, що виникають на побутовому рівні, у процесі повсякденного життя. Дану мотивацію можна віднести до емоційної мотивації, тобто та, яка виникла лише в результаті раптової побутової сварки. Такі злочини вчиняються імпульсивно, тобто у стані сильного душевного хвилювання, коли винний діє без більш-менш зрозумілої мети, реакція на образи в ході сварки і є тим мотивом, що керує особою. Наприклад побутово-сімейні і ситуаційні насильницькі злочини, частіш за все вчиняються в умовах конфліктної ситуації, яка виникла за раптового розвитку подій, коли винні не мають часу оцінити обстановку, що виникла і вибір лінії поведінки відбуваються виключно на емоційній основі. Мотиви, що виникають на побутовому рівні, частіш за все породжують ситуаційно-дозвільні вбивства і тяжкі тілесні ушкодження, основу яких, звичайно, складають одноразові сутички між злочинцем і потерпілим. Подібні короточасні сутички відбуваються у громадських місцях, місцях громадського харчування, проживання, проведення вільного часу і відпочинку, спільного перебування та виконання особами будь-яких операцій, обов'язків тощо. До таких злочинів можна віднести умисні вбивства і тілесні ушкодження, які вчиняються з хуліганських мотивів, деякі злочини з корисливих та інших мотивів, імпульсивні насильницькі злочини. Мотивацію до подібних злочинів доцільно буде віднести до першої та другої групи мотивів за класифікацією Голіної В.В.

В деяких випадках, підґрунтям для виникнення мотиваційної бази, є вплив спиртних напоїв, або наркотичних речовин. Так, близько 80 % таких злочинів учиняється у вечірні та нічні години, під час та після вживання спиртних напоїв, або інших наркотичних та психотропних речовин. Значна частина цих злочинів вчиняється із застосуванням різних предметів, у тому числі зброї та вибухових речовин.

Криміналістика розглядає таке мотиваційне підґрунтя, як ревності, помста, хуліганські спонукання і так звані «неприятні стосунки», змістом яких є ненависть, неповага, ворожнеча, заздрість та ін. Зростає також кількість неадекватних і навіть зовні безглузких злочинів, мотив яких пов'язаний, певно, з внутрішньою готовністю до злочину, або з психічними відхиленнями, наприклад у серійних вбивць, або у маніяків. За даними судово-психіатричних експертиз у кримінальних справах, більше як третина злочинців-убивць мали травми голови, наслідком чого стали відхилення психіки (агресивність, мстивість, надмірна підозрілість, сексуально-моральні відхилення, грубість, брутальність тощо) [4; 12]. Такі мотиви можна віднести до третьої та четвертої групи мотивів за класифікацією Голіної В.В..

Дослідження свідчать, рівень злочинності проти особи влітку вчиняється більше ніж взимку [2; 38]. Враховуючи це, доцільно буде зауважити, що для виявлення мотивації до скоєння злочинів необхідно враховувати ще й регіональні, демографічні, сезонні і часові коливання та особливості.

Зміст мотивів злочинців стає конкретним, якщо аналізувати види зв'язків між злочинцем і потерпілим. Основна маса потерпілих припадає на осіб, знайомих із злочинцем (спільна робота, місце проживання і проведення дозвілля).

Переважає більшість осіб, що вчиняють насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи є чоловіки, а мотивами жіночої злочинності іноді виступає реакція у відповідь на протиправну або віктимну поведінку потерпілих (знущання, нанесення побоїв, подружня зрада, алкоголізм тощо) [5; 93].

Злочини проти життя та здоров'я особи важко попередити, але можна з'ясувати основну мотиваційну базу, яка в більшості випадків спонукає особу на скоєння даних злочинів, що значно полегшить роботу працівників ОВС у розслідування даних кримінальних правопорушень. Виходячи з мотиву вчинення злочину, можливо намалювати психологічний портрет злочинця. Наприклад до скоєння злочинів з хуліганських мотивів, таких як нанесення будь яких видів з тілесних ушкоджень більш схилена особа з неповною освітою, молодого і середнього віку, які зловживають спиртними напоями, негативно себе поведуть, не мають будь-якої професії, постійно створюють криміногенні ситуації [4;26].

В кримінальному праві, мотив в структурі суб'єктивної сторони є факультативною ознакою, тобто такою, яка в характеристиці суб'єктивної сторони різних злочинів може відігравати

різну роль. Залежно від законодавчого опису суб'єктивної сторони конкретних злочинів мотив може виконувати роль обов'язкової ознаки, кваліфікуючої (особливо кваліфікуючої) ознаки, або ознаки, що пом'якшує чи обтяжує покарання. Виходячи з цього, мотив-суттєвий елемент, що впливає на кваліфікацію діяння. Це це двигун злочину. Тому правильне визначення мотиву дає змогу не лише зрозуміти дії злочинця і правильно їх кваліфікувати, а й успішно розкрити злочин, або попередити його скоєння.

Список використаних джерел

1. Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. - 2-ге вид. перероб. і доп. - Х.: Право, 2009. - 288 с.)
2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. М.Бажанова, В. Сташиса, В.Я. Тація.-К.-Х.: Юрінком Інтер, 2002.
3. Матвійчук В.К., Тарарухін С.А. Суб'єктивна сторона складу злочину / лекція, К.-1994р
4. Осика І., Сафронов С. Доказування мотиву та цілі як ознак суб'єктивної сторони злочину. Право України, №3, 1997р.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я // Закони України. – Том 4. – К., 1996. – С.235.
6. Підручник / М. І. Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І. Борисов та ін.; – 2-е вид. доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

**Харченко Н. П. старший викладач
кафедри теорії держави та права НАВС,
к.ю.н.**

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Інформатизація різних сфер суспільства і держави докорінно змінили значення та роль багатьох соціальних і правових інститутів. Виникнення інформаційних відносин, інформаційних прав і свобод, інформаційних правопорушень, становлення інформаційного права та ухвалення інформаційних нормативно-правових актів – це лише окремі наслідки входження суспільства до інформаційної стадії розвитку.

Прозорість діяльності суб'єктів владних повноважень та доступ кожного до публічної інформації визнані однією із ознак демократичності держави.

Однак в Україні існують певні перешкоди організаційно-правового характеру на шляху реалізації інформаційних прав і свобод, зокрема права на доступ до інформації. Серед основних порушень у цій сфері слід виокремити безпідставну і неправомірну відмову у наданні інформації через її віднесення до інформації з обмеженим доступом, умисне затягування строків надання відповідей на інформаційні запити чи звернення громадян або юридичних осіб, неповне надання інформації чи надання інформації, що не відповідає дійсності, тощо.

Починаючи з 2003 року за порушення права на інформацію було передбачено не лише кримінальну, а й адміністративну відповідальність. Так, до Кодексу України про адміністративну відповідальність було внесено статтю 212-3 «Порушення права на інформацію». Вже через два роки до даної статті були внесені перші зміни згідно з Законом України від 12 грудня 2005 року. Однак ці зміни та доповнення були не останніми. У зв'язку з ухваленням законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про доступ до судових рішень», «Про засади запобігання і протидії корупції», а також нової редакції законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про нотаріат», «Про інформацію», «Про звернення громадян» до КУпАП були внесені ще ряд статей, відповідно до яких передбачалась адміністративна відповідальність за порушення окремих інформаційних прав і свобод.

Попри динамічне нормативно-правове регулювання права громадян на інформацію в Україні, правозастосовна практика в цій сфері є незадовільною. Більше того, згідно з

статистичними даними кількість порушень права на інформацію щорічно збільшується.

Однією з детермінант такої загрозливої ситуації є неоднозначне визначення системи інформаційних прав і свобод в Конституції України, відсутність уніфікованої термінології в цій сфері та неоднозначність виокремлення одних інформаційних прав з поміж інших, зокрема права на доступ до інформації, права на інформаційну безпеку, права на свободу інформації, права на поширення інформації, права на тиражування інформації тощо.

Не менш негативно на позитивну динаміку зростання порушень права на інформацію має відсутність уніфікованої дефініції поняття «право на інформацію», визначення складових та випадків обмежень цього права.

Уперше право людини на інформацію було закріплено в Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року тощо. Ці акти стали певним стандартом, на основі яких було розроблено низку інших міжнародних та національних правових актів в сфері прав людини, а також відповідних розділів конституцій багатьох держав світу, де закріплюються права і свободи людини, зокрема Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» вітчизняної Конституції.

Однак у кожному з цих міжнародних актів визначення цього поняття, його складових та випадків обмежень різняться. Тим більше міжнародні норми у даному контексті мають оціночний характер.

Щодо вітчизняного правового досвіду, то вперше в Україні право на інформацію було визначено в 1992 році у Законі України «Про інформацію» як право усіх громадян, юридичних осіб і державних органів на вільне одержання, використання, поширення та зберігання необхідних ними відомостей.

У ч. 2 ст. 34 Конституції України право людини на інформацію було визнано як можливість вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким способом, на свій вибір [1].

Після ухвалення Закону України «Про доступ до публічної інформації», були внесені відповідні зміни до Закону України «Про інформацію», відповідно до яких права на інформацію визнається як можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів» [2].

Отже, концептуальний нормативно-правовий акт, що визначає правової засади регулювання права на інформацію суперечить конституційним нормам, де використана інша термінологія, а також визначені інші складові цього права. У деліктному законодавстві також застосована термінологія, що суперечить конституційним нормам. Саме тому вважаємо актуальним напрямом наукової діяльності в контексті конституційної реформи здійснити уніфікацію основних «інформаційних понять», критеріїв розрізнення права на доступ до інформації, права на інформацію, права на свободу інформації тощо, а також визначення випадків обмеження цих прав як гарантій їх забезпечення.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 14.
2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року// Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

**Чижик М. курсант 1 курсу
ННПФЕКП НАВС
Науковий керівник: Осауленко А.О.,
доцент кафедри теорії держави та права
НАВС, к.ю.н., доцент**

ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ

Політичний режим – тип, характер влади в країні, сукупність засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображає характер взаємовідносин громадян і держави.

Політичний режим, по-перше, не може розглядатися як відокремлений елемент форми держави, він має значно ширший зміст. Методи, які застосовуються пануючими соціальними угрупованнями, містять встановлення певних форм правління та державного устрою, щоб полегшити здійснення державних завдань. Згаданим методам властиві особливості політичного режиму в конкретних країнах. Так, безумовно, існують відмінності у політичних режимах за умов президентської і парламентарної республіки, конституційної та абсолютної монархії, унітарної та федератив

ної держави. Звідси випливає висновок, що слід погодитися з тими, хто розглядає політичний режим не як елемент форми держави, а, навпаки, вбачає у формі держави складову частину політичного режиму.

По-друге, поняття «політичний режим» узагалі виходить за межі особливостей методів і засобів здійснення влади і поняття «форма держави» в цілому, тому що має більш глибокий зміст, оскільки характеризується, крім застосованих державною владою засобів, ще й тим, які соціальні групи або прошарки опинилися при владі. Від того, на яку соціальну базу безпосередньо спирається і в чийх інтересах діє державна влада, залежать методи її здійснення. Це стосується тих, хто безпосередньо (політичне угруповання, партія, суспільний прошарок, особа, колегія) здійснює державну владу.

Політичний режим визначається способом і характером формування представницьких установ, органів влади, співвідношенням законодавчої, виконавчої і судової влади, центральних і місцевих органів, становищем, роллю та умовами діяльності громадських організацій, рухів, партій, правовим статусом особи, ступенем розвитку демократичних свобод.

Учення про політичний режим посідає надзвичайно важливе місце в системі державознавства. Воно сполучає і об'єднує у собі характеристики соціальної сутності держави та її політичної форми. Ось чому поняття «політичний режим» є досить складним і вельми значущим для визначення сучасної держави.

Під політичним режимом слід розуміти особливості політичного панування певних соціальних сил, що здійснюється правлячими угрупованнями, які з допомогою спеціальних методів, засобів та заходів безпосередньо управляють державою. У навчальних і наукових виданнях породжують заперечення поширені погляди на політичний режим тільки як на один (поряд з формою правління і формою державного устрою) з елементів форми держави; на його характеристику виключно як на сукупність методів, форм і засобів здійснення політичної влади, не торкаючись її соціальної основи; на протиставлення політичного режиму державному. Щоб детермінувати характер державного режиму в окремих країнах, користуються різноманітними термінами. Йдеться про режими: конституційно-демократичний і одноособової влади, ліберальний і поліцейський, монархічний і республіканський, парламентський і диктаторський, дво- і багатопартійний, тоталітарний і режим законності, теократичний і військової диктатури, верховенства права і расистський. Така різноманітність пов'язана з тим, що в певних країнах режими відрізняються один від одного за численними ознаками. До них належать: методи впливу державної влади на економічні, міжкласові, міжнаціональні, міжконфесійні, ідеологічні відносини; ступінь державної захищеності особи; характер соціальної бази державної влади; становище законності; ступінь централізації або децентралізації і в цілому характерною організації влади;

характер партійного спектра і роль партій, взаємодії держави з правом, державного управління і державного устрою тощо. Методи здійснення державної влади, що разом з її соціальною базою становлять основу характеристики політичного режиму, досить різноманітні. Більшість їх використовується у діяльності держави сукупно, окремі можуть превалювати. До методів здійснення державної влади належать організаційна і виховна робота, застосування примусу (силового тиску), пряме насильство (у тому числі зовнішня агресія), заохочення, переконання, соціальна демагогія. Держава може спиратися на методи парламентської боротьби, впливати на громадську думку через засоби масової інформації, встановлювати режим терору, використовувати набір політичних прав і свобод людини тощо. Державні методи можуть бути законними (конституційними), незаконними, загальноновизнаними (звичайними) і надзвичайними.

На характер політичного режиму суттєво впливає існування чи відсутність у країні системи партій і ставлення до них державної влади, а також інших політичних і релігійних угруповань. В окремих країнах партії відсутні у зв'язку з державною заборонаю на їх існування, яка може тривати постійно (Саудівська Аравія, ОАЕ, Йорданія) або тимчасово через призупинення діяльності партій (Гана, Мавританія). Однопартійність має місце в деяких авторитарних країнах, особливо в тих, що схилиються до тоталітаризму (Куба, КНДР, КНР при режимі Мао Цзедун, Камерун, Габон). Поширеними є двопартійні (США, Великобританія, Нігерія) та багатопартійні (Італія, Франція, Індонезія, Японія) системи, кожна з яких має певні різновиди.

Політичні партії є недержавними структурами. Проте вони суттєво впливають на здійснення політичної (державної) влади. Щоб визначити характер політичного режиму, слід з'ясувати, яка партія є правлячою і в чому саме виявляється її провідна роль. Прихід до влади нової політичної партії так чи інакше певною мірою відбивається на характері політичного режиму. Тому немає сенсу відокремлювати такі два поняття, як політичний і державний режими. Здійснення політичної влади розуміється як державна монополія, завдяки чому політичний режим є завжди режимом державним.

Політичний режим – це динамічне явище. У жодній країні він не може залишатися незмінним. Оскільки режим залежить від соціальної бази і методів здійснення державної влади, а також від характеру влади безпосередньо пануючої групи, то зміна кожного з цих чинників неминуче вносить певні зміни в характер політичного режиму або навіть може спричинити зміну режиму. Тому, щоб визначити політичний режим будь-якої країни, до уваги слід брати конкретно-історичний етап її розвитку. Основне значення для встановлення характеру режиму має властива йому соціальна база та наявність безпосередньо владної структури. Саме від них залежать засоби і методи здійснення влади, властиві тому чи іншому режиму.

За класичним підходом виділяють три типи політичних режимів: тоталітарний – передбачає тотальний контроль держави над суспільством, примат партії та ідеології над державою, тотальну ідеологічну мобілізацію мас; авторитарний – передбачає велику концентрацію влади в руках однієї особи або окремих груп, обмеження прав і свобод громадян, військово-поліцейський контроль; демократичний – передбачає народний суверенітет, політичний плюралізм, правові гарантії політичних, громадянських і культурних прав і свобод. До тоталітарних відносять комуністичний і фашистський режими, які відзначаються високим ступенем одержавлення суспільства і тотальною ідеологізацією духовного життя. До авторитарних режимів відносять усі попередні абсолютні, а також сучасні монархії слабозвинутих країн, військові диктатури, патримоніальні тиранії з диктатурою особистої влади і владою кланових клік, теократичні режими і режими опікунської демократії. До демократичних режимів можна віднести сучасні розвинуті країни, а також країни, які в історії були піонерами демократії. Поняття "політичний режим" – одне із загальноприйнятих у сучасній політології. Його застосовують щодо характеристики способів, форм, засобів й методів реалізації політичної влади, оцінювання сутності держави, оскільки в межах однієї форми правління на різних етапах її розвитку політичне життя може суттєво видозмінюватися. Суспільство й держава можуть бути відкритими, закритими, проміжними; демократичними, тоталітарними й авторитарними; воєнізованими, громадянськими і змішаними; клерикальними, теократичними та ін.

Сьогодні немає чіткого визначення поняття "політичного режиму", проте можна виділити

ряд основних тлумачень:

- система засобів і методів здійснення політичної влади;
- модель, форма взаємодії державно-владних структур і населення;
- сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою та суспільством, панівних форм ідеології, соціальних і класових взаємовідносин, стану політичної культури суспільства.

Будь-який політичний режим визначається трьома основними чинниками:

- процедурами і способами організації владних інститутів та безпосереднім здійсненням у влади;
- стилем ухвалення суспільно-політичних рішень;
- відносинами між політичною владою та громадянами.

Окрім цього поняття "політичний режим" охоплює:

- порядок формування представницьких установ;
- становище та умови діяльності політичних партій та громадських організацій;
- правовий статус особистості, права та обов'язки громадян;
- рівень економіко-господарського розвитку;
- порядок функціонування каральних і правоохоронних органів;
- співвідношення й регламентацію дозволеного та забороненого.

Політичний режим залежить від:

- співвідношення політичних сил у суспільному організмі;
- рівня політичної стабільності суспільства;
- встановленої правової системи, її особливостей та характеру;
- особистості загальнонаціонального лідера та особливостей правлячої еліти;
- історичних і соціокультурних традицій, звичаїв народу;
- політичної культури населення.

Список використаних джерел

1. Вятр Ежи. Типология политических режимов // Лекции по политологии, т. 1, Таллинн, 1991.
2. Основы политической науки: Учебное пособие / Под ред. д.ф.н., проф. Пугачева В.П.: В 2 ч. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, О-во «Знание» России, 1993. Ч. 1. – 223 с.; Ч. 2. – 224 с.
3. Цыганков А. П. Демократизация общества как макросоциальный процесс // США: экономика, политика, идеология 1991 № 12.
4. Якушик В.М. Україна посткомуністична: суперечності та перспективи соціально-політичного розвитку // Політична думка, 1993, № 1. – С. 11–34
5. Політологія: Підручник // І. С. Дзюбка, К.М. Левківський, В.П. Андрущенко, В.П. Горбатенко та ін.; за загальною редакцією І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. - Київ, Вища школа, 1998. 415 с.
6. Шляхтун П.П. Політологія (історія та теорія): підручник / П. П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2002. – 576 с.
7. Гелей С.Д. Політологія / Гелей С.Д., Рутар С.М., Навч. посіб. 5–те вид., перероб. і доп. – К.: Т–во «Знання», КОО, 2004. – 645 с.
8. Піча В. М. Політологія [Текст] : конспект лекцій / В. М. Піча, Н. М. Хома. - 3-те вид., доп. – Львів: “Новий Світ - 2000”, 2003. – 172 с.
9. Політологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенька. – К.: Видавничий центр “Академія. – 2001. – 528 с.

**Шваб М., курсант 3 курсу
ННПФЕКП НАВС;
Науковий керівник: Старицька О.О. ст.
викладач кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н.**

МІЛІЦІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Основними завданнями міліції XXI ст. є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, охорона громадського порядку і забезпечення громадської безпеки. Витрачаючи на утримання міліції значні кошти, суспільство очікує від її діяльності чітко означеного ефекту й прагне того, щоб її працівники за рівнем професійної підготовки та морально-етичними якостями відповідали вимогам свідомих законослухняних громадян. Природним є право суспільства оцінювати роботу персоналу поліції, вимагати від нього відповідності виконуваним функціям. Головним критерієм, за яким діяльність поліції оцінюється громадською думкою, є рівень виконання нею законодавчо визначених функцій, а також рівень відповідності її кадрів (поведінки, діяльності, стилю спілкування з громадянами) тому взірцю поліцейського-професіонала, який сформувався у свідомості мешканців певної країни. Координація діяльності поліцейських організацій Європи, потребує конкретизації співробітництва на основі Європейського кодексу поліцейської етики. Особливо це стосується країн Центральної та Східної Європи, де проблеми поліцейської етики ще не знайшли свого втілення у повсякденній поліцейській практиці.

Серед основних напрямів вдосконалення поліцейської діяльності в контексті настанов Європейського кодексу поліцейської етики, що був прийнятий у вересні 2001 р. Комітетом Міністрів Ради Європи слід виділити:

1) Європейський кодекс - є деонтологічним кодексом, що містить норми, які закріплюють обов'язок належної поведінки поліцейських, їх гідну професійну поведінку, ефективність їх діяльності в європейському контексті;

2) організаційно-правові основи, стратегія і тактика діяльності поліції не повинні мати каральну спрямованість;

3) необхідно перетворити міліцію на ефективний державний інститут, який надійно захищає права і свободи людини та громадянина, користується довірою та повагою громадян. Для цього слід вивчати позитивний досвід поліцейських сил/служб у різних країнах, методи їх діяльності, необхідно виявити схожі риси, зокрема щодо цілей національних поліцейських сил і тих проблем, з якими їм доводиться стикатись під час виконання своїх службових обов'язків;

4) необхідно активно інтегруватися у світове співтовариство правоохоронних органів, збільшувати кількість та якість міждержавних контактів МВС України з ООН, Інтерполом, Радою Європи, Міжнародною асоціацією поліцейських (IAP), Міжнародною асоціацією кадрів поліції (IACP), Асоціацією європейських поліцейських коледжів (академій) (Association of European Police Colleges - AEPC) та ін. Як підкреслюється у Європейському кодексі поліцейської етики, нагальною стала проблема визначення сучасних європейських напрямів та принципів в галузі функціонування та відповідальності поліції у демократичних суспільствах, що базуються на принципі верховенства права. І це цілком відповідає викликам сьогодення. Адже, сучасний європейський вибір - демократія, заснована на правах людини й основних свободах, процвітання через економічну свободу й соціальну справедливість та безпека для всіх наших країн!

5) потрібно визначити базову роль і функції поліції в умовах зростання рівня злочинності, посилення страху та невпевненості у суспільстві. Йдеться про певну кризу довіри до поліції загалом і в усьому, що з нею пов'язано.

Отже, важливим є всебічне врахування громадської думки щодо діяльності поліції, переосмислення та відповідь на ключові питання: для чого ж існує поліція? Що є її основною функцією: затримання злочинців, попередження злочинів, підтримання миру та спокою або щось інше? Як використовуються ресурси поліції? Якій відсоток поліцейських займається

патрулюванням, розслідуванням, контролем за дорожнім рухом, здійсненнім управлінських функцій? На ці та інші проблемні питання слід знайти гідну відповідь, передусім управлінням та науковцям;

6) усвідомлення положення про те, що в демократичних країнах поліція сприяє підтримці цінностей демократії і сповідує їх. Тому варто керуватися такими категоріями, як "верховенство права", "верховенство закону", "законність", "правова, соціальна держава" та ін.;

7) ефективність діяльності поліцейських підрозділів пов'язується із гострою необхідністю реформування правоохоронних органів, зокрема міліції, кардинальних змін у підготовці її працівників у процесі подальшої демократизації, у тому числі в Україні, консолідації та інтеграції зусиль правоохоронних органів багатьох країн, особливо на європейському континенті, у протидії правопорушенням, відповідно до вимог Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Все це сприятиме вступу України до Європейського Союзу. Наголосимо, що деякі європейські країни вже реорганізують свої поліцейські системи з метою розвитку і зміцнення демократичних цінностей. Виникає потреба у створенні єдиних норм, що регламентують діяльність поліції, які будуть діяти, незважаючи на національні кордони. Це дозволить будь-якій особі, незалежно від того, в якій країні вона перебуває, розраховувати на одноманітне справедливе та передбачуване поводження з нею з боку поліції, а також сприятиме співробітництву, а отже, надасть можливість здійснювати більш ефективну протидію міжнародній злочинності; 8) слід усвідомлювати те, що усунення негативних соціальних явищ, зниження темпів злочинності, ліквідація у суспільстві соціальної апатії, невіри у силу закону та влади, є оптимальними при застосуванні міліцією специфічних методів та засобів на сучасному етапі історичного розвитку. Сама ж трансформація міліції України, має під собою таке підґрунтя:

8) використання в діяльності міліції положень Європейського кодексу поліцейської етики, що вимагають від працівників служб та підрозділів міліції " нової поведінки " - більш толерантного ставлення до громадян, і яка полягає, насамперед, в активній позиції, на яку надихає визнання загальних прав людської особи та основних свобод іншої людини³. Толерантність при цьому розглядається не лише як етичний обов'язок, а й як політична та юридична потреба. Реалізуючи настанови Європейського кодексу поліцейської етики, варто виходити з принципового методологічного положення: кримінальну політику протидії злочинності слід спрямовувати на розробку стратегії і тактики ненасильницького вирішення різноманітних конфліктів у суспільстві, що тягнуть за собою правопорушення. Особливу увагу, слід зосередити на першому етапі - попередження конфліктних ситуацій, тобто своєчасно їх виявляти та відповідним чином реагувати. Безпосередній та постконфліктний етапи включають в себе висвітлення конкретних заходів впливу, що мають за мету недопущення негативних наслідків та повторення конфліктних ситуацій;

9) пріоритетом у роботі міліції мають стати не показники розкриття злочинів, а довіра до неї з боку суспільства. Йдеться про оцінку діяльності міліції не за кількістю "галочок" у звіті, а в залежності від ставлення до її працівників з боку людей. Слід вдосконалювати напрями, спрямовані на регламентацію діяльності служб та підрозділів міліції відповідно до формування нового іміджу правоохоронців. Працівник міліції має стати, насамперед, партнером громадянина, а не представником карального органу;

10) поліцейські організації багатьох країн Європи визнали положення Європейського кодексу поліцейської етики керівними стандартами своєї діяльності, і це не випадково. Адже саме у ньому зазначається, що для повного забезпечення прав людини та її фундаментальних свобод необхідне мирне суспільство, де панує порядок та суспільний спокій. І саме поліція відіграє важливу роль у цьому процесі.

Серед цих керівних засад, основоположними є

- система кримінальної юстиції відіграє важливу роль у захисті верховенства права;
- вкрай важливо ефективно протидіяти злочинності як у національному, так і міжнародному масштабах;
- більшість поліцейських служб Європи - поряд із забезпеченням дотримання закону - відіграють певну соціальну роль та надають певні послуги суспільству;
- поліція має дотримуватися людської гідності та основних прав і свобод людини у тому

вигляді, в якому вони, зокрема, закріплені у Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод;

- в основі поліцейської діяльності мають бути покладені принципи та норми, викладені у законах про поліцію, що базуються на принципах кримінального, цивільного та публічного права, а також правах і свободах людини, що містяться у рішеннях і постановах Європейського суду з прав людини, та у принципах, прийнятих Комітетом з попередження тортур та нелюдського чи принижуючого гідність поводження і покарання.

Завдяки цьому, міліція України, має стати державним органом, головною метою якого є забезпечення підтримки закону та порядку у громадянському суспільстві та якому держава дозволяє для досягнення цієї мети використовувати силу та надає спеціальні повноваження.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О. В. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: навч. посіб. / О. В. Бабкіна, К. Г. Волинка. – К.: МАУП, 2013. – 144 с.
2. Загальна теорія держави і права: підруч. / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х.: Право, 2006. – 432 с.
3. Європейський кодекс поліцейської етики, - Комітет міністрів Ради Європи, вересень 2001 р.

Швачка В.Ю. - декан юридичного факультету Київського університету ринкових відносин, к.ю.н., доцент

ОСНОВНІ СПОСОБИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В наш час соціально-політичних і економічних змін все більшого значення набувають питання децентралізації влади, які в свою чергу, потребують ґрунтовного теоретико-правового дослідження з огляду на сучасні праводержавотворчі процеси в Україні.

Децентралізація влади завжди має тенденцію до створення багатьох центрів влади, незалежних один від одного і лише умовно контрольованих владою. Ступінь децентралізації держави визначається обсягом та змістом повноважень центральної та місцевих влад, яка має місце в будь-якій державі, і жодним чином не залежить від форми її державного устрою.

Децентралізація влади спостерігається як у федеративних, так і в унітарних державах, оскільки за своїм змістом вона є лише способом організації управління державою, при якому частина питань має вирішуватись на загальнодержавному рівні, а частину питань зручніше вирішувати на місцевому рівні. А.Гамільтон, Д.Медіслн і Дж.Джей вважають, що децентралізація повноважень продиктована самою сутністю здійснення державної влади [1;8].

Дуже часто поняття «децентралізація» трактується в досить широкому розумінні, що призводить до підміни понять та хибного розуміння існуючих процесів. З метою вибору ефективного механізму делегування повноважень центральних органів влади територіальним громадам виникає необхідність розмежування та дослідження часто вживаних понять, а саме, децентралізація, федералізм та автономізація.

Дослідження даних понять потребує вивчення політико-правової думки видатних науковців минулого та сучасності.

Зокрема, прихильником децентралізації влади був М.І. Палієнко. На думку якого, централізація влади не є ефективною, особливо це стосується великої держави. Він вбачав негатив у тому, що завдяки централізації влади посилюється бюрократизація державного апарату, у владному центрі майже відсутня повна інформація стосовно процесів, що відбуваються на місцях [5;5].

Як зазначав М.І Палієнко, саме автономії і федерації є основними формами державного устрою, за допомогою яких можна було б вирішити багатонаціональні питання як у самодержавній Росії так і в Радянському союзі.

Він виділяв три способи децентралізації державної влади та форми територіального устрою:

- адміністративну автономію, тобто запровадження широкого і вільного місцевого самоврядування у господарчих і культурних справах без права здійснення законодавчої діяльності;
- політичну автономію, тобто надання автономії окремим областям з правом здійснення законодавчої діяльності у чітко визначених центром межах;
- федеративну союзну державу.

Будучи прихильником унітарної форми державного устрою, М.І. Палієнко, зазначав, що при автономії областей все одно залишається єдність держави. Автономія, на його думку, обумовлена необхідністю децентралізації влади для задоволення потреб у національному самовизначенні народів, котрі населяють певну область держави і потребують своєрідного життєвого устрою [4;159].

Аналогічні погляди на проблематику децентралізації влади є характерними і для А.С. Яценко, який зазначав, що автономізація або децентралізація є виразом політичної диференціації суспільства, необхідним розчленуванням надто обширної політичної влади, один із засобів підтримки життєвості сильно розрісшихся утворень [7;359].

Федералізм же, на його думку, є вираження політичної інтеграції людських суспільств, одним із політичних способів досягнення істинно органічної єдності. Для федералізму важливо знати не те, яку компетенцію має окремий штат, а те, який обсяг влади належить федеративному органу, в якому представлені штати з їх особливостями.

Отже, ще А.С. Яценко писав, що слід чітко відрізнити федералізацію від децентралізації, федеровані штати від децентралізованих автономних областей унітарної держави. Ця відмінність полягає в характері влади: чи є вона первісною, власною чи автономною. При федералізмі незалежні частини домовляються й об'єднуються, беруть участь у створенні колективної влади федерального союзу як його органічні члени. При децентралізації у формі автономії спочатку існує самостійна попередньо створена суверенна влада, яка поступається частиною своїх прав та атрибутів окремим територіям. Автономізація є наступною стадією розвитку після створення централізованої системи влади і не вступає в суперечність з унітарною формою правління. [7;344].

Схожої думки були і П.Лабанда та Г.Еллінека, які вважали, що надання автономії обмежує центральну владу, а утворення федерації обмежує самостійність держав, які до неї входять [6;14].

На думку, М.І. Корнієнка, федералізація та автономізація – два різні за своєю державно-правовою природою принципи, а федерація, заснована на автономії її суб'єктів, – це нонсенс.

Аналізуючи практику державотворення, М.І. Корнієнко, наводить приклади, що підтверджують існування зазначених вище відмінностей між федералізацією та автономізацією держав. Так, Сполучені Штати Америки були створені шляхом об'єднання «знизу», за принципом субсидіарності, а тому найбільш повно відповідають класичному визначенню федеративної держави. Це можна сказати й про колишній Радянський Союз, якщо брати до уваги лише формальний бік механізму його створення. А от Італія та Іспанія хоча й пішли шляхом широкої автономізації всіх своїх областей, проте залишаються унітарними державами [2;11].

Враховуючи вище викладене, слід звернути увагу і на розмежування самих понять «федерація» та «федералізація», які досить часто ототожнюються. Проте, останнім часом в науковій літературі все більше ідей, щодо необхідності розмежування даних понять і пошуку співвідношень між ними. Федерація розглядається як реально існуюча форма політико-територіальної організації держави з федеративними ідеями, поглядами, теоріями, доктринами, в той час як під федералізмом розуміють перехідний стан держави, коли вона ще не може бути визнана федерацією, але вже має і все більше і більше набуває суттєвих федеративних ознак.

На думку А.А. Мелкумова, федерація – це форма держави, а федералізм – це лише комплекс ідей, теорій, доктрин відповідного державного устрою [3;19].

Проте, федералізм це не лише теорія та ідеологія, а і реальна політика і практика створення, побудови, функціонування і розвитку федеративної держави.

Таким чином, на сьогоднішній день не існує єдиного підходу, щодо розмежування понять децентралізація, автономізація та федералізація, що в свою чергу потребує більш детального

наукового дослідження.

В той же час, проведений аналіз дає підстави дійти висновку, що ефективними способами децентралізації влади в державотворчих процесах світу можуть бути автономізація та федералізація.

Список використаних джерел

1. Гамільтон А., Медісон Д., Джей Д. Федераліст: коментар до Конституції Сполучених Штатів, [пер.з англ. Н. Комаров]. – К., 2002
2. Корнієнко М.І. «Обласна (регіональна) автономія: федералізація чи децентралізація?» // Українське право. - № 1. – 1996. – с.16-23
3. Мелкумов А.А. Канадский федерализм: теория и практика. М., 1998.
4. Палиенко Н.И. Обласная автономия и федерация. - Харьков, 1917
5. Палиенко Н.И. Суверенитет. Историческое развитие идеи суверенитета и ее правовое значение. – Ярославль, 1903.
6. Усенко І.Б. Федерація і автономія в академічній юридичній думці // історико - правові проблеми автономізму та федералізму. Матеріали Х-ї Міжнародної конференції. – Севастополь, 2004.
7. Яценко А.С. Теория федерализма. Опыты синтетической теории права и государства. – Юрьев, 1912.

Шилінгов В. С., завідувач кафедри теорії, історії держави та права Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА

Своє соціальне існування право знаходить в правах і обов'язках учасників реальних правовідносин, в практичній реалізації цих прав та обов'язків. Реалізація норм права являє собою необхідну сторону життя, існування права. Без реалізації право втрачає свій соціальний зміст.

Норми права це лише міра можливої або необхідної поведінки учасників правовідносин. Ця можлива або необхідність модель поведінки стає дійсністю в результаті складного динамічного процесу, який в загальній формі прийнято називати реалізацією або здійсненням права. Від цього процесу залежить в якій мірі ідеальний (теоретичний) правопорядок буде втіленим в реальний правопорядок, тобто у фактичні правовідносини. На реалізацію норм права впливають різноманітні фактори, серед яких слід виділити: ступінь відповідності діючого законодавства потребам суспільного розвитку, ступінь гарантованості прав та свобод громадян та інші. Тому, необхідно сказати, що в процесі правового регулювання суспільних відносин реалізація норм права займає не менш важливе місце, ніж сама система діючого законодавства. Саме тому, виходячи з цього, про характер права тієї або іншої країни не можна робити висновок тільки по тому, що закріплено в нормах права. Будь яка оцінка має ґрунтуватися і на тому, як право реалізується в суспільних відносинах.

Фактичний зміст реалізації норм права складає матеріальна і духовна соціально-корисна діяльність, яка здійснюється у відповідності до приписів правових норм. Юридичний зміст реалізації норм права полягає в дотриманні заборон, виконанні юридичних обов'язків та використанні суб'єктивних прав, що виникають на підставі правових норм.

Юридичним результатом реалізації норм права є правомірна поведінка суб'єктів, правова урегульованість суспільних відносин, а фактичним результатом є численні соціально корисні результати, тобто корисне перетворення об'єктивної дійсності.

Послідовна реалізація правових норм – одна із умов ефективності правового регулювання, тому що здатність права бути регулятором суспільних відносин багато в чому залежить від того, наскільки повно воно реалізується, тобто втілюється в життя.

Реалізація норм права – це втілення положень правових норм в діяльність суб'єктів права шляхом виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон, тобто це втілення в життя правил поведінки, сукупність яких становить зміст права, тобто такої поведінки суб'єктів права, яка повністю узгоджується з вимогами (заборами, дозволами, зобов'язаннями) норм права.

Іншими словами, реалізація норм права – це втілення виключно правомірної поведінки, різноманітний процес практичного здійснення правових вимог в діяльності різноманітних суб'єктів.

Саме через реалізацію норм права досягається той результат, до якого прагнув законодавець при виданні норм права. Тому своєчасна і точна реалізація правових норм – найважливіша передумова додержання та зміцнення правопорядку.

Реалізація норм права як особливий процес може бути розглянутий з об'єктивної та суб'єктивної сторони. З об'єктивної сторони реалізація норм права являє собою здійснення правомірних діянь, в місцях і в строки які передбачені цими нормами. З суб'єктивної сторони – реалізація норм права вказує на ставлення суб'єкта до правових вимог і стан його волі в момент здійснення дій, що вимагаються правом (або забороняються правом).

Норми права реалізуються двома шляхами:

- За межами правовідносинами
- В межах правовідносин.

За межами правовідносин реалізуються правові норми, які містять заборони, тобто встановлюють юридичну відповідальність за певні варіанти поведінки, і таким чином, в негативній формі визначають ту позитивну правомірну поведінку суб'єктів права, яку законодавець хотів би бачити реалізованою в суспільних відносинах. Ці норми, наприклад норми кримінального права, реалізуються за межами правовідносин, саме тоді, коли суб'єкти права, керуючись змістом відповідних норм права, не вчиняють дій, за які встановлена юридична відповідальність.

Характерним для реалізації норм права за межами правовідносин є те, що здійснення суб'єктивних прав одними особами не вимагає яких-небудь конкретних позитивних дій від інших суб'єктів права. Реалізація юридичних обов'язків здійснюється шляхом утримання одних суб'єктів від дій, які б могли перешкоджати вільному використанню суб'єктивних прав іншими суб'єктами або могли б призвести до необхідності застосування санкцій.

Іншими словами, реалізація норм права за межами правовідносинами означає безперешкодне використання суб'єктивних юридичних прав і свідоме виконання суб'єктивних юридичних обов'язків, без конкретних зв'язків або відносин між суб'єктами права. Безперешкодно використовуючи суб'єктивні права і виконуючи обов'язки, суб'єкти права тим самим реалізують у своїй поведінці державну волю, не вступаючи між собою у відносини, які б надавали їм конкретні права та покладали конкретні обов'язки стосовно один одного.

Факти використання суб'єктивних прав і виконання обов'язків за межами правовідносин не вимагають документування, тобто фіксації в документах, що мають юридичне значення.

В багатьох випадках державна воля, що знайшла свій вираз в нормах права, може бути реалізована лише у правовідносинах, тобто таких суспільних відносинах, в яких учасники цих відносин виступають носіями конкретних суб'єктивних прав і обов'язків стосовно один одного. Реалізація суб'єктивних прав одними суб'єктами права в таких випадках залежить від здійснення певних дій іншими суб'єктами. У формі правовідносин також відбувається примусове відновлення порушеного права і реалізація санкцій правових норм.

Реалізація норм права у правовідносинах – це специфічний, виключно юридичний спосіб їх реалізації. Він передбачає прояв зацікавленості суб'єктами в юридично значущій формі (заява) своєї волі скористатися наявними у них суб'єктивними правами, що в свою чергу є підставою для інших суб'єктів виконати покладені на них обов'язки. Таким чином, реалізація суб'єктивних прав в рамках правовідносин потребує прояву ініціативи в реалізації відповідних норм права, яка веде до виникнення, зміни або припинення правовідносин. Без прояву такої активності відповідні правовідносини, як правило, виникнути не можуть, тому що від зобов'язаних суб'єктів у більшості

випадків не вимагається прояву ініціативи у виконанні їхніх обов'язків. Наприклад: маючи відповідний трудовий стаж і досягши певного віку, громадянин може звернутись до органів соціального забезпечення з вимогою призначити йому пенсію; маючи середню освіту, він може звернутись до вузу з вимогою допустити його до вступних іспитів для вступу в даний учбовий заклад і т.д. у всіх цих випадках зобов'язана сторона повинна виконати обґрунтовані нормами права вимоги, хоча може і не проявляти ініціативу у виконанні своїх обов'язків.

При реалізації своїх суб'єктивних прав в межах правовідносин уповноважені суб'єкти, керуючись нормами права, що передбачають відповідні ситуації, досягають бажаних результатів, проявляючи ініціативу у виникненні, зміні або припиненні конкретних правовідносин.

Норми права можуть бути реалізовані в різних формах. Форма реалізації права залежить від особливостей гіпотез і диспозицій правових норм, від специфіки суспільних відносин, які ними регулюються, від характеру поведінки суб'єктів, які реалізують правові норми. У відповідності з цим розрізняють такі форми реалізації норм права: дотримання, виконання, використання та застосування правових норм.

Додержання – це форма реалізації норм права, яка знаходить свій вираз у тому, що суб'єкти узгоджують свою поведінку з нормами заборонами. Інакше кажучи, сутність додержання норм права полягає в тому, що суб'єкт утримується від порушення заборон, які містяться у тих або інших правових нормах. Характерна риса даної форми – пасивна поведінка суб'єктів – вони не здійснюють дій, що заборонені нормами і, таким чином, дотримуються встановлених заборон. Прикладом може бути поведінка громадян, які не вчиняють діянь, передбачених нормами кримінального кодексу або кодексу про адміністративні правопорушення.

Виконання – форма реалізації норм права, що знаходить свій вираз в діях суб'єктів по здійсненню зобов'язуючого припису норми. Якщо в нормі права міститься обов'язок, то простого утримання суб'єкта від здійснення певних дій вже недостатньо. Більш того, в ряді випадків воно може кваліфікуватись як протиправна поведінка. Особливою рисою виконання норм права є активна поведінка суб'єктів: вони здійснюють дії які вимагаються юридичними нормами, тобто виконують покладені на них активні обов'язки. Прикладом може бути реалізація законодавства про державні податки.

Використання – це форма реалізації норм права, що знаходить свій вираз в здійсненні повноважень, що надаються нормами права тим або іншим суб'єктам. Для використання норм права характерною є поведінка суб'єктів, яка стосується використання юридичних можливостей, що втілені в суб'єктивних правах. Здійснюючи, наприклад продаж, дарування або заповіт певної речі, майна власник реалізує своє право володіння, користування і розпорядження майном шляхом використання прав, що надані йому відповідною нормою права.

Особливістю цієї форми реалізації норм права є те, що суб'єкт сам вирішує використовувати надане йому суб'єктивне право або утриматися від його реалізації. На відміну від додержання та виконання норм права, які можуть бути як добровільними, так і примусовими, їх використання може бути лише добровільним. Наприклад, реалізація законодавства про право на вищу освіту.

Суб'єктами дотримання, виконання та використання норм права є державні та громадські об'єднання, їх органи, посадові особи та громадяни.

Ці форми ще називають формами безпосередньої реалізації норм права, тому що суб'єкти права реалізують приписи правових норм безпосередньо самостійно в процесі своєї діяльності з метою досягнення тих або інших матеріальних або духовних результатів.

**Шляховий А. курсант 1 курсу
ННПФЕКП НАВС;
Науковий керівник: Тихомиров Д.О., ст.
викладач кафедри теорії держави та
права НАВС, к.ю.н.**

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕМОКРАТІЇ

Незважаючи на те, що у різні періоди політичної історії демократія розумілася по-різному, незаперечним залишається той факт, що вона як політична, так і правова цінність, стала невід'ємним елементом свідомості людства, проте воно так і не змогло сформулювати ідеальну демократію для усіх і для кожного. Специфіка взаємовідносин людини як цілісної особистості з державою, за обмежень із боку другої сторони, проявляється у процесі пошуку справедливості закону, що можливо за врахування нерівностей природних здібностей і заслуг. Демократія, незалежно від того, чи вона формальна, чи не формальна, в жодній державі не може бути цілком досягнута. Це формулює своєрідну закономірність, оскільки до демократії потрібно постійно прагнути, «будити свою волю, виражати погляди, виявляти політичну активність, тобто ставати зрілішим для демократичної діяльності» [22, с. 78].

Щодо самого поняття демократії, то саме слово відоме ще від часів Давньої Греції. У ранній період свого існування в Давній Греції демократія розумілася як особлива форма або різновид організації держави, при якому владою володіє не одна особа (як при монархії, тиранії), і не група осіб (як при аристократії, олігархії), а всі громадяни, що користуються рівними правами на управління державою.

Протягом історії до ідеї демократії, заснованої на принципах свободи і рівності, зверталися кращі уми людства, збагачуючи і розвиваючи це поняття: Перикл (Давня Греція), Б. Спіноза (Нідерланди, XVII ст.), Ж.-Ж.Руссо (Франція, XVIII ст.), Т. Джефферсон (США, XVIII ст.), І. Франко (Україна, кінець XIX-початок XX ст.), В. Гавел (Чехія, XX ст.), А. Сахаров (Росія, XX ст.) та ін. Багато хто з них (наприклад, А. Токвіль) акцентували увагу на необхідності «вчитися демократії». Гете писав: «Лиш той є гідним щастя і свободи, хто що не день іде за них на бій» [9, с. 147].

Поняттю «демократія» два з половиною тисячоліття. В міру розвитку і ускладнення політичного життя, появи різноманітних доктрин, що апелювали до демократії її розуміння істотно змінювалося.

Існує багато підходів до тлумачення демократії. Перше, головне значення пов'язане з етимологією, походженням цього терміну. «Демократія» перекладається з давньогрецької як «народовладдя», або використовуючи розшифровку цього визначення американським президентом Авраамом Лінкольном, «правління народу, вибраного народом і для народу» [23, с. 102].

Похідною від етимологічного поняття демократії є більш ширше визначення, як форми будови будь-якої організації, заснованої на рівноправній участі її членів в управлінні і прийнятті в ній рішень за більшістю. Зрозуміла в широкому значенні, демократія може існувати скрізь де є організація, влада і управління. В третьому значенні, демократія розглядається як заснований на відповідній системі цінностей ідеал суспільного устрою і відповідного йому світогляду. До числа складових цього ідеалу цінностей відносяться свобода, рівність, права людини, народний суверенітет та ін. В четвертому значенні демократія розглядається як соціальний і політичний рух за народовладдя, здійснення демократичних цілей і ідеалів [24, с. 78].

Отже, поняття демократії як народовладдя є нормативними, оскільки базуються на нормативному підході до цього феномену. Демократія характеризується в цьому випадку як ідеал, заснований на таких цінностях, як свобода, рівність, повага людської гідності, солідарність. В першу чергу тільки своєму ціннісному змісту демократія зобов'язана такою популярністю в сучасному світі.

Виходячи із сучасного наповнення демократії якісним додатковим змістом, можна дати

визначення демократії як зразка, ідеалу, до якого прагнуть цивілізовані держави.

Демократія – політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь усіх і кожного в управлінні державними і суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства; забезпечення прав і свобод людини і меншості відповідно до міжнародних стандартів [9, с. 148].

Можна виділити наступні основні риси сучасної демократії, що дозволяють говорити про наявність демократичної форми правління в тій або іншій країні:

1. Юридичне визнання й інституціональне вираження суверенітету, верховної влади народу. Суверенітет народу виражається в тім, що саме йому належить установча, конституційна влада в державі, що він вибирає своїх представників і може періодично міняти їх, а в багатьох країнах має також право безпосередньо брати участь у розробці й прийнятті законів за допомогою народних ініціатив і референдумів.

2. Періодична виборність основних органів держави. Демократією може вважатися лише та держава, у якому особи, що здійснюють верховну владу, обираються, причому обираються на певний, обмежений строк. У стародавності багато народів нерідко вибирали собі царів, які потім мали право на довічне правління й навіть передачу цього права в спадщину. Однак у цьому випадку демократії ще не було.

3. Рівність прав громадян на участь у керуванні державою. Цей принцип вимагає як мінімум рівності виборчих прав. А в сучасній, складно організованій політичній системі він припускає також волю створювати політичні партії й інші об'єднання для вираження волі громадян, волю думок, право на інформацію й на участь у конкурентній боротьбі за заняття керівних посад у державі.

4. Прийняття рішень за більшістю й підпорядкування меншостей більшості при їхньому здійсненні [25, с. 86].

Ці вимоги є мінімальними умовами. Однак реальні політичні системи, засновані на загальних принципах демократії, досить істотно відрізняються друг від друга, наприклад антична й сучасна демократії, американські й швейцарська політичні системи й т.д.

Вважаємо доцільним також розглянути відмінність демократії, котра панувала у античному світі та панує у сучасному, для більш глибокого розуміння її ознак.

Так, в ході порівняльного аналізу було визначено, що у античному світі панувала пряма демократія (безпосередня участь громадян), коли за сучасного стану розвитку переважною є представницька демократія делегування повноважень обраним представникам; маломасштабність поширення (одна країна), в порівнянні з багатонаціональною поширеністю демократії зараз; моністичне уявлення про суспільний інтерес та його гармонійне поєднання з інтересами особи, на противагу зараз визнання множинності інтересів і можливості виникнення конфліктів як норми суспільного життя; однастайність прийняття рішення та «розчинення» особи в громаді, тоді як на сьогодні чітко простежується визнання автономності останнього та панує політичний плюралізм [26, с. 202].

Отже, поняття демократії цікаве та багатопланове поняття, котре еволюціонує разом з розвитком суспільства та відображає найбільш ефективні та гармонійні відносини держави з людиною.

Список використаних джерел

1. Афонін Е. А. Концептуальні засади взаємодії політики й управління. Навчальний посібник / Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валецький. - К.: НАДУ, 2010. - 300 с.
2. Горлач М. І. Політологія: наука про політику. Підручник / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2009. - 840 с.
3. Комарницький Я., Політологія: методичні матеріали до семінарських занять. Навчально-методичний посібник для всіх спеціальностей / Я. Комарницький, О. Зелена. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. - 51 с.
4. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник / П. П. Шляхтун. –

К.: Либідь, 2005. - 576 с.

5. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр. – М.: Прогрес, 1979. – 456 с.

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О. Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

7. Глобальне відродження демократії / за ред. Ларрі Даймонда і Марка Ф. Платнера. – Л.: «Ахілл», 2004. – 278 с.